

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

13. évfolyam,
2011. 1. szám

20.

TARTALOM

KÖZLEMÉNYEK

A Veszprémi Szemle kiadástörténete (1993–2010)	3	Tölgyesi József
A przeworski vasúti hídtól a trianoni palotáig, Trianontól Veszprémig: dr. vitéz szilvágyi Benárd Ágost veszprémi kapcsolatai	10	Rainer Pál
Veszprém Buda visszafoglalásának idején	26	Szurmay László
A hajdanvolt kereskedőcégek háza	32	Molnár Jánosné
A veszprémi tímár-ház	40	Albrecht Sándor
A Veszprém Megyei Csecsemőotthon története (1955–1978)	43	Hogya György
Időutazás a veszprémi kolostorok völgyében	48	Gy. Lovassy Klára
Honvédségi hétköznapiak – Veszprém, 1896	53	Földesi Ferenc
Veszprém emlékjelei 2005	58	Bándi László

FORRÁSKÖZLÉS

A Veszprém-jutasi katonai repülőtérén összpontosított m. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század bevetési-könyve (1944. május 10–1945. május 16.) I. rész	78	Veress D. Csaba
--	-----------	-----------------

MEGEMLÉKEZÉSEK

Teleki László (1811–1861) tiszteletbeli tagsága	96	Tóth Dezső
Az Angolkisasszonyok szelleme 150 éve él Veszprémben	105	Horváth Elvira
100 éves a veszprémi evangélikus templom tornya	110	Szalontai Árpád

KÖNYVSZEMLE	116	Csiszár Miklós Laki Pál Pákozdi Éva Szilvia Schleicher Vera Vereskuti Klára
-------------	------------	---

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

13. évfolyam, 1. szám 20. 2011.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmaj László

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány

8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

ALBRECHT SÁNDOR újságíró, szerkesztő, Alsó-
örs–Veszprém; BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém
Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; DR.
CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém;
DR. FÖLDESI FERENC ny. alezredes, hadtörténet-
kutató, Veszprém; GY. LOVASSY KLÁRA helytörté-
nész, Veszprém; HOGYA GYÖRGY helytörténeti
kutató, Veszprém; LAKI PÁL újságíró, szerkesztő,
Veszprém; HORVÁTH ELVIRA tanítónő, helytörté-
neti kutató, Veszprém; MOLNÁR JÁNOSNÉ tanár,
helytörténeti kutató, Veszprém; PÁKOZDI ÉVA SZIL-
VIA könyvtáros, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém;
RAINER PÁL régész, Laczkó Dezső Múzeum,
Veszprém; SCHLEICHER VERA néprajzos muzeológus
Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SZALONTAI
ÁRPÁD főápoló, Országos Mentőszolgálat veszprémi
mentőállomása, Veszprém; SZURMAY LÁSZLÓ
Veszprém; DR. TÓTH DEZSŐ ny. könyvtárvezető,
Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens,
Veszprém; VERESKUTI KLÁRA könyvtáros, Eötvös
Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet,
Veszprém; VERESS D. CSABA hadtörténész,
Veszprém

Illusztrációk: Balogh Gyula, Bándi László, Iklódy-
Szabó Iván, Zachár Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

MOLNÁR FOTÓ
V E S Z P R É M

pbs
HUNGÁRIA

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal
Városüzemeltetési Iroda, Brányi Mária alpolgármester

A Veszprémi Szemle Alapítvány működésének támogatói:

Városi Civil Keret

NCA
Nemzeti Civil Alapprogram

A borító képei:

címlapon: Angolkisasszonyok zárdája

háton: Az evangélikus templom a Kossuth utcán

A Veszprémi Szemle kiadástörténete (1993–2010)

A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN ORSZÁGSZERTE FELERŐSÖDÖTT a már korábban is egyre erőteljesebb lokális honismereti tevékenység, amelynek egyik jelentős megnyilvánulása volt a helyi lapok, folyóiratok megjelenítése. Bár ezek túlnyomó többsége közéleti-politikai indíttatású volt, de jól követhető az a szándék, hogy ezekben a helyi történelmi múlttal kapcsolatos írások is helyet kapjanak.

Ha 1989–1990-et követően nem is azonnal, de egyre gyakrabban lehettünk tanúi annak, hogy Veszprém megye városai, majd falvai jelentős része sorra adott ki különböző időközökben megjelenő, néha csak néhány oldalas, de mindenképpen figyelemre méltó nyomtatott hírlapokat, amelyek megnevezésükben is utaltak a településre, ezek valamelyik történelmi megnevezésére, hagyományára.

Megyénkben a Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok, amelynek alapító szerkesztője Hadnagy László (1923–1995) volt, 1972-ben jelent meg először, s kisebb-nagyobb időkihagyásokkal a 2004-es 21. számig jutott el. (Hadnagy Lászlót követően Hudi József, Tóth Dezső, majd Bándi László, Somfai Balázs lett a szerkesztője.) Ez nem csak forrása, hanem több vonatkozásban szellemi mintája, ösztönzője is lett a későbbi megyei helytörténeti kiadványoknak. Szerepe volt abban is, hogy a kiadvány mögött jól szervezett, honismerettel, helytörténettel foglalkozó közösség állt, s többnyire ennek tagjaiból kerültek ki a későbbiek kiadói, szerkesztői, s a legaktívabban publikálók.

Az 1980-as évek második felétől egyre több akkori (vagy később azzá lett) város, nagyközség alapított és jelentetett meg helytörténeti lapot, folyóiratot és/vagy könyvsorozatot. Ezek között ma is megjelenő a Tapolcai Füzetek, Pápán a Jókai Füzetek, a Lapok Pápa Történetéből, a Sümegi Írások, a Sümeg és Vidéke, Révfülöpön a Villa Filip és a kiskönyvtár-sorozat, a Füredi História, a Balatonfüred Városért Közalapítvány kötetsorozata, az Ajkai Századok.

Több Kalendárium-sorozat is indult, amelyek írásai többsége helytörténeti vonatkozású: Veszprémben a Bakony-balatoni, a tihanyi apátsági, a veszprémi és a Bakonyszentkirály, Bakonyoszlop és Csesznek községek közös kalendáriumai.

Ígéretes indulása volt több olyan sorozatnak, amelyek időközben megszűntek (vagy kiadásuk szünetel): a Várpalotai Füzetek, a veszprémi Múzeumi Diárium, a Veszprémi Múzeumi Konferenciák, a Veszprém megyei Horizont (később Új Horizont), a kertai Napjaink címűek.

Ha a dunántúli régió (főképpen vagy teljes tartalmában) helytörténeti írásokat megjelentető folyóiratait vesszük sorra, mindössze ötről adhatunk számot:

Soproni Szemle, Vasi Szemle, a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, a Fejér Megyei Szemle és a Somogyi Honismeret (korábban: Somogyi Honismereti Híradó). A megyeszékhelyek közül Szegednek és Debrecennek volt/van várostörténeti folyóirata.

Több megyében és városban más (főképpen szépirodalmi, művészeti, tudományos stb.) státusú folyóirat jelenik meg, amelyekben nem túl gyakorisággal kapnak helyet lokális történeti vonatkozású írások: Műhely (Győr), Jelenkor (Pécs), Dunatáj (Dunaújváros), Életünk (Szombathely), Somogy (Kaposvár), Szabolcs-Szatmári Szemle (Nyíregyháza) stb., de ilyen volt az 1957–1958-ban Veszprémben megyei kiadásban megjelentetett Veszprémi Szemle is (amely azonban nem tekinthető közvetlen elődjének a jelenlegi, azonos című folyóiratnak).

A megyében megjelent egyedi helytörténeti kiadványok sokasága tovább bővíti a könyvészeti anyagot, s ezek időközönkénti számbavétele éppúgy fontos lenne, mint ahogyan a veszprémieket katalogizálta a Csiszár-házaspár.

* * *

1993 nyara végén javasoltam az akkori polgármesternek, Dióssy Lászlónak, hogy az önkormányzat jelentessen meg olyan folyóiratot, amely Veszprém múltját és a történeti értékű aktuális eseményeit mutatja be. Ez utóbbihoz valóban kapcsolódott egy mára már évenkénti hagyománnyá vált, egyre nagyobb szerepet betöltő és a város imázsát erősítő, nemzetközi vonatkozásokkal is rendelkező program 1992-ben, a Gizella-napok rendezvénysorozata. De ugyanilyenek tartható az a felvetés, hogy létesüljön Panteon, ahol a város vagy a városhoz kötődő egykor volt jeles személyiségei kaphatnak emléktáblát.

Számos veszprémi muzeológus, levéltáros, történész, pedagógus, könyvtáros és más foglalkozású helytörténész jelentetett meg olyan könyveket, tanulmányokat, cikkeket, amelyek színvonala és publikációik (viszonylagos) rendszeressége biztosíték volt arra, hogy egy ilyen folyóiratnak folyamatosan lesznek szerzői.

Dióssy László a város kulturális élete igen látványos fellendülése közepette maga is szükségesnek gondolta egy ilyen kiadvány létrehozását, s elfogadta nem csak azt, hogy az önkormányzat folyóirata legyen, hanem azt is, hogy a folyóirat Veszprémi Szemle névvel jelenjen meg, s térítésmentesen kerüljön az olvasókhoz. S természetesen (társadalmi munkaként vállalva) megbízott ennek szerkesztésével. Vállalta a köszöntő sorok megírását is, amelyben utalt a város történelmi hagyományaira, s arra, hogy „*Minden nappal egy újabb fejezetet írunk Veszprém képzeletbeli történelmkönyvébe*”. Ennek egyik kiemelkedő eseménye a helyi püspökség érseki rangra történő emelése volt.

Végül a folyóiratot így ajánlotta az olvasók figyelmébe:

„*Most, amikor átnyújtom Önöknek tudományos-kulturális életünk szellemi alkotását, a Veszprémi Szemle első számát, a nemzedékről nemzedékre történő művelő-*

dés és műveltségátadás képességét kívánom valamennyi kedves olvasónak, hogy a megőrzés és az alkotás együtt legyen meg bennünk, s múltunk adjon biztató hitet, erőt a jelenhez és a jobb jövőhöz.”

A cél az volt, hogy a folyóirat hitelesen mutassa be a történelmi eseményeket, de ugyanakkor olyan legyen az írárok stílusa, hogy az a szélesebb értelemben vett lakosságnak szóljon, s csak kivételesen legyen benne olyan tudományos igényű írárok, amelyek kifejezetten a történész szakma számára készülnek. Az ismeretköz-
lő, tájékoztató jelleg megtartása jó eszköznek bizonyult ahhoz, hogy a folyóirat népszerű lett a város felnőtt lakói és diákjai körében, s a bemutatókon egyre több az érdeklődő, akik azonnal kézbe szeretnék venni az újabb lapszámot.

Az első bemutatására még az év őszén (1993-ban) sor került a városházán. Dióssy László szöveg a folyóirat céljáról, majd ezt a főszerkesztői lapismertető követte. Több lap is bemutatta az új periodikát, s elismeréssel írtak ennek tartalmáról, mint ahogyan ez a későbbiekben is megtörtént. (A legegyszerűbb írás a Soproni Szemlében jelent meg.)

A folyóirat első számát követően a későbbi lapszámok is megtartották a főbb rovatokat: Tanulmányok, Közlemények, Megemlékezések, Veszprémi könyvek (később: Könyvszemle). Aktualitástól függően volt Tallózó, Veszprémi Panteon, Veszprémi szerzők újabb munkái (e három utóbbi csak néhány lapszámig).

1998–2000 között, majd 2002-ben, 2004-ben és 2006-ban pénzügyi okok miatt szünetelt a folyóirat megjelenítése, s közben a kiadó is változott, de 2007-től már újra folyamatos lett a megjelenés, bár a legtöbbször összevont lapszámokként. 2005-ben a 2. szám más borítóval és a korábbiaktól eltérő, bár illeszkedő tartalommal jelent meg: az önkormányzat elmúlt négy évét mutatta be mintegy történelmi összefoglalóként.

2008-tól új címlapkülsővel és új kiadóval jelent meg a Szemle. Egy hosszú távú elképzelés vált valóra: alapítvány (Veszprémi Szemle Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány) vette át a kiadói feladatokat. Ez nem csak pénzügyi, hanem strukturális, személyi vonatkozásban is jelentős előrelépés volt. A kuratórium elnöke, Faa Judit szervező munkája eredményeként lett biztos szellemi-anyagi alapokon nyugvó a megújult Szemle kiadása. (Felkérésére a kuratórium tagjai lettek Bándi László, Csiszár Miklós és az Alapítvány létrehozója, e sorok írója.)

A Szemle új kiadási periódusában jelentős szerepe volt Porga Gyula akkori alpolgármesternek, aki nem csak a pénzügyi háttérrel biztosította képviselő-társaival együtt, hanem aktívan részt vett a folyóirat pr-imázsának növelésében is: a bemutatókon szöveg a Szemle jelentőségéről, a város kulturális életében betöltött szerepéről. A kiadás hosszú távra történő tervezéséhez biztosította a város költségvetésében a folyóirat támogatását. A Kuratórium elnöke, Faa Judit pedig pályázatokkal, támogatási együttműködések szervezésével tette és teszi lehetővé az évi négy lapszám rendszeres megjelentetését.

* * *

A folyóirat 19 számában 89 tanulmány jelent meg. Többségük 19-20. századi témájú, de jó néhány a város korábbi történelmi eseményeit idézte fel. Számos olyan tanulmány került közlésre, amelyek újat jelentettek a történettudomány számára is. Néhány tanulmánycím: Napóleon katonái Veszprémben (Veress D. Csaba); Veszprém ostroma, a „tizenöt éves háború” (1593–1606) kezdete (Veress D. Csaba); Veszprém első történetírója, Bizvássy Pál (Hudi József); Veszprém önkormányzata és az 1726. évi statútumok (Lichtneckert András); A kétszáz éves Pósa-ház (Hamar Imre); Reformátusok Veszprémben (Szabó Géza); Millenniumi ünnepek Veszprémben 1896 (Molnár Jánosné); A veszprémi magyar királyi 31-es honvédsereg története (Rainer Pál); Egy nápolyi származású várkapitány Veszprémben (Szurmay László); A veszprémi zsidó temető története (Hogya György); A Csomay-strand története (Brassai Zoltán); Veszprém zenéje 1711 és 1849 között (M. Tóth Antal); A veszprémi színház története 1908–1944 (Rábóczi Eszter); Az írni-olvasni tudás alakulása Veszprémben a 19. században (Hudi József); A német polgárság betelepítése és beilleszkedése Veszprémben 1711–1767 között (Lichtneckert András); Zichy Domonkos püspök történelmi öröksége (Farkas Gábor); A veszprémi Szent Miklós-szeg és temploma (Rainer Pál); Wallner Ernő veszprémi kötődései (Tatai Zoltán); Emlékezés Hungler Józsefre (Bándi László); A veszprémi Szent Margit-templom építésének körülményei a helytörténet-írásban és a források alapján (Karlinszky Balázs); A Szent István-völgyhíd (Gy. Lovassy Klára); Bruszniai Árpád élete és kora (Sebő József); Veszprém emlékjelei (Bándi László), s több közlemény volt olvasható a város meteorológiai viszonyairól, élővilágáról, 1956-ról, hadtörténetéről, Hungler József és Bruszniai Árpád munkásságáról stb.

A *Közlemények* rovatban 66 írás jelent meg, olyanok, amelyek valamilyen vonatkozásban a város történetéhez kapcsolódnak. Néhány ezek közül: Felhívás veszprémi Panteon létesítéséhez (Ny. Nagy István); Az első Veszprémi Szemle rövid története (Tóth Dezső); Veszprém építői. Márfoldy Aladár (Gy. Lovassy Klára); A Veszprém Táncegyüttes története (Hamar Imre); A Méhes Társbirtokosság története (Jákói Bernadett); Junkersek a város egén (Hangodi László); Forradalmi megtorlás Veszprémben 1849 (Farkas Gábor); A veszprémi vár 18. századi vízműve (Csete Zoltán) stb.

A *Megemlékezésekben* 32 élő vagy már eltávozott személyiségről készült életút-jukat, munkásságukat bemutató írás, többek között Hogya Györgyről, id. Borsi Lőrincről, Kralovánszky Alánról, Márton Antalról, Hadnagy Lászlóról, Cseresnyés Józsefről, Kartal Béláról, Balassa Lászlóról, Zámbo Istvánról, Csiszár Miklósnéról, Kasza Lászlóról, Molnár Gáborról, Medgyaszay Istvánról.

A *Tallózóban* 9, a *Veszprémi könyvek* (később: Könyvszemle) rovatban 118 recenzió jelent meg. Ezek azért fontos közlések, mert korábban számos könyv azért maradt rejtve a nyilvánosság elől, mert népszerűsítésükhöz nem kaptak olyan teret,

amely sok veszprémihez eljuttathatta volna létüket. E kötetek a recenziókkal természetesen nem csak a laikus olvasók, hanem a kutatók számára is ismertté válhattak, s ez utóbbiak ezeket felhasználhatták munkájuk során.

Néhány lapszámig élt a *Veszprémi szerzők munkái* rovat, de mivel e kötetek nem veszprémi vonatkozásúak voltak, később elhagytuk e rovatot. Ugyanígy a *Veszprémi Panteon* rovatot is, amely a *Megemlékezések* címet kapta. (Az előbbiben 4, az utóbbiakban 36 írás jelent meg.)

Öt *bibliográfiai összeállítás* jelent meg, 1 a *Tájékoztatóban*, 3 a *Dokumentumokban*, kilenc konferencia-előadás közlésére került sor, és öt az *Emlékidzésben* kapott helyet. (Ez utóbbiak 1956-tal kapcsolatban).

Az összes közlés száma 366, a lapszámonkénti átlag 19.

A jelentősebb írások jegyzetapparátussal, irodalomjegyzékkel kerültek közlésre. A könyvismertetéseknél megadtuk a teljes bibliográfiai leírást.

A folyóirat szöveges anyagait számos és különböző műfajú illusztráció (archív és aktuális fénykép, képeslap, térkép, folyóirat- és könyvcímoldal stb.) és táblázat támogatja, értelmezi.

A lapszámok külső és belső borítóján egy vagy több írás témájához kapcsolódó, többnyire fotók, illetve régi képeslapok reprodukciói láthatók, a 19 számban összesen 103.

Az első néhány lapszámban reklámanyagok is találhatóak, mert a reklámbevételek segítettek a kezdeti megjelentetésben, de az ilyeneket később elhagytuk.

Számos más folyóirathoz hasonlóan elkezdtük a Veszprémi Szemle Könyvek megjelentetését. Ebben a sorozatban eddig három kötet jelent meg, s reményeink szerint minden évben megjelentethető lesz egy-két olyan munka, amely városunk történetének valamely időszakát, eseményét, vagy itt élt, munkálkodott személy munkásságát mutatja be.

A megjelent kötetek: Praznovszky Mihály; Veszprém időjárása és éghajlata I.; Erős hit – erős akarat. A Magyar Királyi Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző 1924–1944. Mindhárom kötet bemutatóján nagyszámú résztvevő jelent meg és több médiaközlemény tudósított az eseményről.

* * *

Adattár a 19 lapszámhoz:

A lapszámok:

1. sz.	1993 (november)	79 o.	Kiadó: Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala
2. sz.	1994 (március)	111 o.	ua.
3. sz.	1994 (május)	102 o.	ua.
4. sz.	1995 (május)	84 o.	ua.

5. sz.	1996 (december)	112 o.	ua.
6. sz.	1997 (december)	99 o.	ua.
7. sz.	2001 (1–2.)	123 o.	ua.
8. sz.	2003 (1–2.)	120 o.	Eötvös Károly Megyei Könyvtár
9. sz.	2005 (1.)	135 o.	ua.
10. sz.	2005 (2.)	152 o.	ua.
11. sz.	2005. (3–4.)	157 o.+13 o. mell.	ua.
12. sz.	2007 (1–4.)	215 o.	Veszprém Megyei Honismereti Egyesület
13. sz.	2008 (1–2.)	120 o.	Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány
14. sz.	2008 (3–4.)	120 o.	ua.
15. sz.	2009 (1.)	120 o.	ua.
16. sz.	2009 (2.)	120 o.	ua.
17. sz.	2009 (3–4.)	231 o.	ua.
18. sz.	2010 (1–2.)	140 o.	ua.
19. sz.	2010. (3–4.)	179 o.	ua.

A 19 lapszám oldalszáma 2317, amely egy lapszámra vetítve 122 oldalt jelent.

A 106 szerző (81 férfi, 25 nő) által személyenként jegyzett közlések száma (a szerkesztőé kivételével):

Csiszár Miklós (27), Sebő József (23), Tóth Dezső (17), Bándi László (16), Hoga György (16), Kolozs Barnabásné (12), Veress D. Csaba (11), Kovács Győző Gyula (10), Játkói Bernadett, Hudi József (8–8), Ács Anna, Botár Attila, Farkas Gábor, Gy. Lovassy Klára, Széki Patka László (6–6), Bontó Józsefné Horváth Elvira, Csiszár Miklósné, Lichtneckert András (5–5), Emmer Gáborné, Hamar Imre, Hangodi László, Herth Viktória, Rainer Pál (4–4), Bali József, Lakó István, M. Tóth Antal, Molnár Jánosné, Piros György, Praznovszky Mihály, Somfai Balázs, Szurmay László, Tatai Zoltán (3–3), Albrecht Sándor, Brassai Zoltán, Demény Antal, Dióssy László, Eizenbart Margit (EBM), Földesi Ferenc, Gutheil Jenő, Horváth György, Kellei György (2–2), Agg Zoltán, Balassa László, Balogh Elemér, Becze Csaba, Burján Andor, Cs. Bányai György, Cs. Dax Margit, Csete Zoltán, Czingráber János, Elek Miklós, Földvári István, Galambos Anna, Hadnagy László, Hernád Tibor, Hodossy Lajos, Horváth Konstantin, Imre Frigyesné, Isó Dorottya, Karlinszky Balázs, Kartal Béla, Kelemen Elemér, Kópházi Ferenc, Kovács Sándor, Laki Pál, László Gabriella, Lékó Sándor, Marelyn Kiss József, Márfi Attila, Márkusné Vörös Hajnalka, Mezei Zsolt, Mészáros István, Molnár Mihály, Nagy Miklós Mihály, Nagy Szabolcs, Ny. Nagy István, Nyikus Norbert, Pálmann Judit, Pető Csongor, Porga Gyula, Rábóczki Eszter, Rác Katalin, Rosenthal Sándor (R.S.), S. Lackovits Emőke, Siposné Kecskeméthy Klára, Sipócz József, Solymosi László, Szabó Géza, Szabóné Vörös Györgyi, Szakály Sándor, Szatmári Gizella,

Sziklay János, Toldi Éva, Tóth Sándor, V. Fodor Zsuzsa, Vajna Lajos, Varga Béla, Varga Róbert, Veress József, Virág József, Vizi László Tamás, Wantuch Ferenc.

A szerzők közül 94 volt veszprémi vagy Veszprém megyei és 12 megyén kívüli. Négy retrospektív írás került közlésre a következő szerzőktől: Gutheil Jenő, Horváth Konstantin, Rosenthal Sándor, Sziklay János.

Tisztelettel emlékezem azokra a szerzőkre, akik a folyóirat indulása után hunytak el: Burján Andor, Csete Zoltán, Csiszár Miklósné, Hadnagy László, Hamar Imre, Hernád Tibor, Horváthy György, Kartal Béla, Kópházi Ferenc, Lakó István, Rábóczki Eszter, Szabó Géza, Széki Patka László, Tatai Zoltán. Emléküket megőrizzük. A szerzők között tudományos fokozat szerint voltak MTA doktorai, PHD-fokozattal vagy egyetemi doktori fokozattal rendelkezők, foglalkozásuk vagy közismertségük szerint tanító, tanár, főiskolai és egyetemi oktató, mérnök, újságíró, egyetemi hallgató, könyvtáros, pap, lelkész, történész, muzeológus, katona, meteorológus, levéltáros, művelődésszervező, költő, író, szociológus stb.

* * *

A folyóirat lapszámai eljutottak számos nagy (országos, megyei) könyvtárba, néhány társfolyóirat és megyénk jelentősebb helytörténeti lapja, folyóirata szerkesztőségébe, megyénk múzeumaiba, levéltáraiba, Veszprém közintézményeibe. A szerkesztőség, az alapítvány célja az volt, hogy a folyóirat írásai kerüljenek be a hazai publikációs közegbe, hasznosítsák a kutatók, s főképpen: a veszprémi polgárok.

Megnövekedett munkahelyi elfoglaltságaim miatt a Szemle és a Szemle-könyvek szerkesztését Csiszár Miklós, a kuratórium tagja, a folyóiratban sokat publikáló szerző, a Gizella-napi kötetek és a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola évkönyveinek (a közelmúltig volt) szerkesztője veszi át. Természetesen, háttérmunkával, valamint a kuratóriumban történő közreműködéssel továbbra is támogatom, segítem a Szemle megjelentetését.

Ezúton is köszönöm mindazok segítségét, támogatását, munkáját, akik közreműködtek abban, hogy e 19 folyóiratszám megjelenhetett, s külön is köszönöm a mindenkori veszprémi önkormányzat vezetői, a képviselő-testület tagjai és a más támogatók segítségét, a megyei könyvtár helyismereti gyűjteménye vezetőjének és munkatársainak a kutatási lehetőséget, a könyvtár vezetésének, pedig azt, hogy helyet biztosítottak a lapszámok és a kötetek bemutatásához.

TÖLGYESI JÓZSEF

KÖZLEMÉNYEK

**A przeworski vasúti hídtól
a trianoni palotáig, Trianontól Veszprémig:
dr. vitéz szilvágyi Benárd Ágost
és veszprémi kapcsolatai**

RAINER PÁL

Benárd Ágost életútja¹

A trianoni békeokmány egyik magyar aláírója, Benárd Ágost Budapesten született 1880. január 3-án. Édesapja, Benárd Lajos miniszteri tanácsos Schönbrunnban, 1877. július 22-én I. Ferenc József királytól „szilvágyi” előnévvel magyar nemesség és címeradományozásban részesült. A nemesség adományozó oklevél szerint, ekkorra már Benárd Lajosnak első feleségétől: br. Testa Augusztától két gyermeke (Ágost Adolf és Lajos Antal), második feleségétől: Greschke Máriától négy gyermeke (Jenő Mihály Ferenc Mária, Artúr Elek Mária Ferenc, Mária Leonie Katalin és Klára Matild Alojzia), harmadik feleségétől: Gáspár Emiliától egy gyermeke (Emil Endre) született.² A legidősebb gyermek, Ágost Adolf időközben feltehetően meghalhatott, s így kaphatta a később (1880-ban) született újabb gyermek ismét az Ágost nevet.

Benárd Ágost a budapesti piarista gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. Már egyetemi évei alatt vezető szerepet játszott az egyetemista ifjúság keresztényszocialista mozgalmaiban. 1901-ben ő vezette azt az akciót, amelynek következtében a budapesti egyetem tantermeiben kifüggesztették a keresztet.³ (1936-ban a szegedi egyetemisták kérték – sikerrel – hasonló mozgalom támogatására Szegeden.⁴) Miután 1905-ben a budapesti egyetemen orvosi oklevelet szerzett, a fővárosban, az egyetemi I. belgyógyász-klinikán gyakornokként kezdte meg orvosi pályáját. 1907-től 1909-ig a sebészeti klinikán volt „műtönövendék”. 1909-ben tanulmányutat tett Nyugat-Európában és hosszabb időt töltött Lorenz professzor bécsi klinikáján. Hazatérve 1910-től a budapesti I. kerületi (Kelenföld, Lágymányos) Központi Munkásbiztosító Pénztár sebészeti osztályán működött segédorvosként, majd orvosként, 1913-tól már főorvosként.

A Csonka János által konstruált, négyhengeres, nyolc lóerős kisautók egyikét, amelyből 14 db készült, 1911-ben ő vásárolta meg. Bár a többi gépkocsi közül 12-t a m. kir. posta vett meg, a járművet Benárd vásárlása miatt a kortársak mégis „*doktor kocsi*”-ként emlegették.⁵

Munkásbiztosítói állása nem lehetett ugyan olyan elegáns munkahely, mint egy egyetemi klinika, vagy gy jól fizető klientúrára épülő magán praxis, viszont feltehetően alaposan hozzásegítette orvosi tudásának igen széleskörű kibővítéséhez és gyakorlati ismereteinek elmélyítéséhez.

Mindennek rövidesen nagy hasznát vehette. Az I. világháború alatt 50 hónapot töltött a harctéren, vagy legalábbis a harctéri események közelében, mint katonaeorvos. Kitüntették a Ferenc József-rend lovagkeresztjével, a kardos Bronz Katonai Érdeméremmel, a Vöröskereszt tisztí díszjelvényével és a Károly Csapatkereszttel.⁶ Röviddel az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása előtt ért haza a háborúból Budapestre.

1918 őszén állítólag fegyveres alakulatot szervezett Károlyi Mihály uralma ellen. 1919. március 22-én elfogták, a Magyar Tanácsköztársaság bírósága halálra ítélte, de sikerült megszöknie és Bécsbe menekülnie. A stájerországi Hardberg városkában, a helyi plébános és egy aranyműves segítségével megszerezte (pontosabban valószínűleg inkább meghamisította) a polgármester pecsétjét. A polgármesteri pecséttel ellátott rendelettel azután megnyitatta a város fegyverraktárát, s az onnét szerzett fegyverekkel felszerelték a monarchista érzelmű stájer és tiroli parasztság egy részét az osztrák kommunisták ellen.⁷

Vezető szerepet vitt az irredenta jellegű Ébredő Magyarok Egyesületében (ÉME). 1919 augusztusában címzetes miniszteri tanácsosként a budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár igazgatója lett. 1919. november 28-tól 1920. március 15-ig a Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium adminisztratív államtitkára, majd 1920. március 15-től 1921. április 14-ig Simonyi-Semadam Sándor és gr. Teleki Pál miniszterelnökök kormányában munkaügyi és népjóléti miniszter volt.⁸ Minisztersége idejében került sor a munkásbiztosítás reformjáról-, a hadirokkant ellátásáról- és a gyógyszerészügy reformjáról szóló törvényjavaslatok kidolgozására.⁹ Miniszteri minőségében – miután a rangos és közismert politikusok egyike sem akarta magát kompromittálni a hazánkra nézve végzetes és máig is meghatározó trianoni békeszerződés aláírásával – többszöri megbeszélést és egyeztetést követően, végül is őt és Drasche Lázár Alfréd¹⁰ rendkívüli követ és maghatalmazott minisztert bízták meg a békeokmány aláírásával.

A béke aláírásának tizedik évfordulóján, 1930-ban, Benárd így emlékezett vissza akkori ténykedésére:

„Síri csendben fogadtak, és általános ügyelem közepette foglaltuk el helyünket. Millerand elnök kihirdette, hogy következik a magyar megbízottak által a békeszerződés aláírása. A ceremóniamester először hozzám lépett, és felkért, írjam alá a békét. Udvariasan helyvel kínálta:

– Prenez place, Excellence!

– *Merci beaucoup, Monsieur!* – válaszoltam, amint udvariasan visszautasítottam a nekem átnyújtott dísztollat is, és állva, szinte oda se nézve, félvállról, a szálló asztalán talált és magammal hozott rozsdás, puhafa szárú tollal írtam alá a békeszerződést, majd családi pecsétes gyűrűmmel megpecsételtem. Azután otthagytam a tollat az asztalon. Majd meghatalmazott-társam, Drasche-Lázár Alfréd írta alá. (Praznovszky Iván, a későbbi párizsi követ, aki a magyar béke delegáció főtitkára volt, még a szállóban felajánlott egy elég díszes tollat, amit erre a célra Budapestről küldtek. Érdekes, hogy a Hadtörténelmi Múzeumban őrzik ezt a tollat, amivel állítólag aláírtuk a békeszerződést, de felvilágosítottam a múzeum vezetőjét, hogy nem ezt használtam!)

Egész magatartásommal dokumentálni akartam, hogy a reánk kényszerített aláírásnak a magam részéről egyéb fontosságot nem tulajdonítok, azt nem ünnepélyes aktusnak, hanem reám nézve személy szerint és elsősorban nemzetemre nézve reánk kényszerített és így minket nem kötelező, megalázó aktusnak tekintetem.

A nemzetközi sajtó képviselői előtt tett nyilatkozatomban rögtön az aláírás után kijelentettem, lehetetlennek tartom, hogy egyetlenegy magyar ember is magára nézve ezt az aláírást kötelezőnek tekintse. Erre felszisszentek, és azt mondták, hogy már értjük, miért írta alá Excellenciád olyan *nonchalance*-szal a békeszerződést.”¹¹

Benárd Ágost az 1920-as évek mindkét nemzetgyűlésében képviselőként szerepelt. 1920–1922-ben a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja programjával Budapest II. választókerületében, 1922–1926 között pedig a Keresztény Egység Tábora programjával Budapest I. választókerületében. 1920-as megválasztásakor úgy vélte, hogy képviselését „elsősorban erős szociális gondolkodásának köszönheti”.¹² 1925-ig főszerkesztője volt „A Nép” című keresztény napilapnak. 1924-ben kilépett a pártból, majd 1926-tól, legalábbis átmenetileg, visszavonult a számára nem túl sok babért hozó politizálástól. 1926 nyarán első világháborús érdemeiért a kormányzó vitézzé avatta.¹³

Ezután az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) osztályvezető főorvosaként működött. 1935–1939 között ismét aktívan politizált, a Nemzeti Egység Pártja (a Gömbös, majd utódjai féle kormánypárt) országgyűlési képviselőjeként. Tiszteletbeli tagja volt a Széchenyi Szövetségnek, a Keresztény Nőtisztviselők Országos Szövetségének és a Munkások Rokkant- és Nyugdíjgyesületének.¹⁴

A II. világháború végén – egyes adatok szerint – átmenetileg elhagyta az országot, ahová később mégis hazatért.¹⁵ Háború alatti és utáni életútja feltáratlan. Magas kort ért meg, 88 éves korában, 1968. június 22-én halt meg Budapesten.

Hosszú élete során kétszer került olyan helyzetbe, amely valamilyen formában Veszprémhez kötötte őt.

A 31-es honvéd gyalogezred orvos főnöke

Első ízben az I. világháborúban, amikor tartalékos főorvosként (főhadnagy orvos), később ezredorvosként (százados orvos) a m. kir. 41. honvédhadosztály egészségügyi intézeténél, majd 1915. március 25-től¹⁶ április 20-ig, amikor betegen eltávozott¹⁷, a 41. hadosztály alárendeltségében működő m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezredben szolgált. Az 1936-ban megjelent 31-es ezredtörténetben megtalálhatjuk fényképét (ezredorvosi zubbonyban, hajadonfőtt)¹⁸ és néhány epizódot ezredbeli szolgálatáról.

A galíciai Urzejowicénél 1914. október 10-én, miután pillanatnyilag nem akadt orvosi munkája, önként vállalkozott felderítésre. Mindössze 17 huszárból álló osztagával behatolt az oroszoktól megszállt faluba, s ott egy tábori őrsöt, majd mire a 31-es ezred is a községbe érkezett számos további orosz katonát, összesen mintegy 300 főt ejtett foglyul.¹⁹

A második galíciai visszavonuláskor, 1914. november 5-én 6 óra 50 perckor hidászaink robbantásra készítették elő Przeworsknál, a Mlecza folyó vasúti hidját (Jaroslautól Ny-Ény-ra mintegy 15 km-nyire). Már égett a gyújtózsínór, amikor a túlsó parton, egy huszárosztag élén feltűnt Benárd ezredorvos. A hidászok parancsnoka átkiabálva nyomban figyelmeztette a veszélyes helyzetre. Ő azonban gondolkodás nélkül lovával a hídra ugratott és azon szerencsésen áthaladt. Nyomban ezután a híd felrobbant, s a légnyomás Benárdot lovastól földöntötte, de különösebb baja nem esett és megmenekült a hadifogságtól, amely a túlparton rekedt bajtársaira várt.²⁰

Az 1915. február-márciusi harcok során a Kárpátokbeli lupkóvi (másként palotai)-hágó galíciai előterében harcoltak a 31-es honvédek, a magyar határok védelmében. Ebben az időben a Rabe község közelében, a Kraglica (943 m) és a Chryszczata (990 m) hegyek közötti Zebrak-nyeregben (816 m) működött az ezred segélyhelye.²¹ Március 30-án hajnalban az oroszok – heves tüzérségi előkészítést követően – gyalogsági támadást intéztek a szomszédos nagykanizsai 20. és dési 32. honvéd gyalogezredek állásai ellen, majd 6 órakor betörték a 32-esek állásaiba. A megsebesült Reichard alezredes, a 32-esek ezredparancsnoka ellátására Benárd ezredorvost rendelték ki a Zebrákról. Mire Benárd az erdős, hegyes terepen gyalogosan odaért az ezredparancsnokság harcálláspontjához, az oroszok éppen lefegyverezték a 32-esek megmaradt embereit. Benárd látta, amint Reichard fedezékének közelében egy orosz katona lelőtte a vöröskeresztes karszalagjára mutató dr. Brezsnai 32-es orvosfőnököt, Reichard alezredest pedig elfogták. Segíteni már nem tudván, visszarahant a Zebrákra az ottani visszavonulást előkészíteni.²²

A világháború későbbi szakaszában a m. kir. 17. (székesfehérvári) honvéd gyalogezrednél²³, a m. kir. 4. (szabadkai) honvéd huszárezrednél²⁴, s valószínűleg még több más alakulatnál is teljesített honvédorvosi szolgálatot.

Veszprém országgyűlési képviselője

A második alkalom, amikor Benárd kapcsolatba került Veszprémmel 1935–1939 közötti képviselőségi időszakában volt.

A veszprémi választókerületben az 1935-ös választások²⁵ kezdetén Kánya Kálmán külügyminiszter volt a kormánypárt képviselőjelöltje²⁶, ám rövidesen Benárd Ágost került a helyére. Egy 1935. március 17-i híradás szerint, ekkor már egy hete választókerületében tartózkodott. Megfordult Öskü, Rátót, Várpalota, Hajmáskér, Sóly, Kádárta, Királyszentistván és Litér községekben. Hajmáskéren a volt 31-esek küldöttsége úgy üdvözölte őt, mint ezredük egykori orvosfőnökét. Veszprémben a Petőfi Kör, a Nép Kör, a Vörösmarty Kör helyiségeiben, valamint a Kovács-féle vendéglőben mutatkozott be. A Nemzeti Egység Pártja (NEP, NE) helyi szervezetének emberei – dr. Priegl László ügyvéd, Felber Pál titkár, Markos Jenő áll. polg. iskolai tanár – mindenhová elkísérték. Benárd kifejtette, hogy az országban gazdasági, erkölcsi és kulturális válság van, amiből – szerinte – Gömbös Gyula miniszterelnök programja alapján vezet a kiút. Hangoztatta, hogy a felekezeti béke alapján áll. Körútján sikerült megszereznie a jelöltséghez szükséges számú aláírást.²⁷

Ellenfele, a Nemzeti Legitimista Néppárt elnöke, a Benárddal egyidős, a helyi egyházi körök által is erőteljesen támogatott jeles szónok, korábban a csornai kerület országgyűlési képviselője, dr. Griger Miklós bicskei apátplébános volt.²⁸ A Veszprémi Hírlap, amely nyíltan a katolikus egyház sajtójának vallotta magát, egyértelműen Griger jelöltségét támogatta, tág teret szentelve Griger és pártja mindenféle megmozdulásának.²⁹ Benárd szerepléséről inkább a kormánypárt közeli Veszprémvármegye című lap tudósított részletesebben.

Március 17-én, egy vasárnapi napon, 11 órakor került sor a veszprémi Petőfi Színházban Benárd nagygyűlésére. Ugyanaznap délután 4 órakor ugyanott tartotta meg programbeszédjét Griger Miklós is. Griger beszédét teljes terjedelmében, részletesen ismertette a Veszprémi Hírlap.³⁰ Ezzel szemben a Benárd-féle gyűlés lefolyásáról, Benárd beszédéről jóval sommásabban, csak összefoglaló jelleggel tudósított az említett veszprémi lap. A gyűlést Kenessey Pongrác, Veszprém vármegye főispánja (1931–1935 között), a NEP Veszprém megyei elnöke nyitotta meg. Ezután Rosenberg Jenő tiszti főorvos bevezető beszéde következett. Majd Lőrinc Antal, a budai NEP elnöke adott hangot sajnálatának, miszerint kár, hogy a vezér (Gömbös Gyula) Veszprémbe szólította Benárd Ágostont. Benárd beszédében kitért a házfelosztás okaira, ismertette a kormány reformszándékait és kijelentette, hogy egyetért ezekkel. Önfegyelem kell ma, hangoztatta, majd visszatekintett az elmúlt két év eseményeire. Beszélt a titkos választójog kérdéséről is, de hogy erről mi volt a véleménye, az a Veszprémi Hírlap rövid ismertetőjéből nem derült ki. Továbbá igazságosabb jövedelemelosztást követelt. Kijelentette, hogy a revíziós külpolitikában a német orientáció híve. Végül foglalkozott azzal a szereppel is, amelyet neki a trianoni szerződéssel kapcsolatban vállalnia kellett, de a Veszprémi Hírlap ezt a témát

sem részletezte. Hallgatóit a NEP támogatására hívta fel. Ezek után a Himnusz eléneklésével zárult a nagygyűlés.³¹

A március 31-én megtartott választást, végül a katolikus erők minden ellenpropagandája ellenére, mégis a kormánypárti Benárd nyerte a veszprémi választókerületben, 6854 szavazattal, a 4570 szavazatot kapott Griger ellenében.³²

A helyi egyházi sajtó szerint nem váltak valóra az ellenzék reményei, tudnillik, hogy terrormentes lesz a választás. Ilyen viszonyok közepette – véleményük szerint – az eredményt már eleve sejteni lehetett. Griger Miklós pedig már előre sajnálta mindazokat, akik a nyílt szavazás miatt nem követhették meggyőződésüket.³³ Grigerről veresége után is, egészen haláláig (1938) többször és rokonszenvvel írt a Veszprémi Hírlap.³⁴ Az Egyházat szolgáló lap egyébként úgy tartotta „...Veszprémnek az ősi, ezeréves városnak megint nincs képviselője. Mert a csendes közvélemény szerint dr. vitéz Benárd Ágost a kormányt képviseli, de nem a veszprémi lakosság zömének mentalitását”.³⁵ Mellesleg Veszprém megyében mindenütt a kormánypárt (NEP) jelöltje nyerte meg az 1935-ös képviselőválasztást, kivéve az enyingi választókerületet, ahol a helyi nagybirtokost, gr. Festetich Sándort választották meg, nyilaskeresztes programmal.³⁶

A helyenként meglehetősen elvadult választási küzdelem során Griger Miklós azzal vádolta ellenfelét, Benárd Ágostot, hogy az önkéntesen vállalkozott a szégyenletes trianoni békeszerződés aláírására. Ezért Benárd, dr. Priegl László veszprémi ügyvéd útján, feljelentette őt a veszprémi járásbírósnál, rágalmazás és durva becsületsértés miatt. A kínos ügy végül Griger bocsánatkérésével zárult. Az eljárást megszüntették, a perköltségeket Griger viselte, aki azt is megígérte, hogy bocsánatkérését közzéteszi a Veszprémi Hírlapban is.³⁷

A nyertes képviselőt, Benárdot a Veszprémi Önkéntes Tűzoltó Testület védnökkévé választotta.³⁸ 1935. június elején felszólalt a képviselőházban a kultuszárca költségvetési vitájában, az állástalan diplomások ügyében. Azt indítványozta, hogy amennyiben egy állástalan diplomás férfi feleségül vesz egy állásban lévő hölgyet, úgy kapja meg felesége állását, valamint 50 %-os fizetésemelést, amelynek költségeit a 40 évnél idősebb agglegény tisztviselők fizetéséből vonják le. Továbbá szorgalmazta az eszperantó nyelv tanítását. A pünkösdi ünnepeket (június 8–11.) választói között töltötte Veszprém megyében, felkeresve Veszprémet, továbbá Balatonalmádi, Vörösberény, Litér, Királyszentistván, Sóly, Kádárta, Rátót, Öskü, Hajmáskér és Várpalota községeket.³⁹

Június 19-én részt vett Fűzfő-Gyártelepen a helyi országzászló felavatásán.⁴⁰ Július derekán Almádiban, Pétfürdőn, továbbá ismét Várpalotán és Veszprémben járt. Utóbbi helyen részvétlátogatást tett Kránitz Kálmán nagyprépost halála miatt Kauzli Dezső protonotárius kanonoknál. A veszprémi ipartestületnél kijelentette, közbenjár, hogy 900 pár cipőt veszprémi iparosoknál rendeljenek meg.⁴¹

Júliusban egy sport vándordíjat (ezüst serleget) alapított és adott át a MOVE (Magyar Országos Véderő Egyesület) Veszprémi Sport Egyesületének, a veszprémi sportélet fejlesztésére. A vándordíjat évről-évre csakis a veszprémi Sport Egyesület

igazolt tagjai nyerhették el, akik az adott évben, sportágukban (atlétika, tenisz, lövészet, korcsolyázás, lovaglás, úszás, vívás, birkózás, torna, vitorlázó repülés) a legjobb egyéni teljesítményt érték el. A vándordíjhoz egy dr. Priegl László és Zwicker Ferenc által szerkesztett oklevél is tartozott.⁴² Július 27-én feleségével, fiával⁴³ és menyével részt vett a NE tácvigalmán Veszprémben, a Zuschmann-vendéglőben. A táncmulatság bevétele a szegény gyerekek karácsonyi felruházására fordították.⁴⁴ Szeptemberben újra ellátogatott választókerületébe, ahol beszámolt olaszországi tanulmányútjáról⁴⁵ is. Ezúttal Balatonalmádiban, Vörösberényben, Fűzfő-Gyártelepen, Veszprémben (Jékey Ferenc főispánnál), Jutason (volt 31-es bajtársánál, Beóthy Dezső ezredesnél, a honvéd altisztképző és nevelőintézet parancsnokánál,) fordult meg.⁴⁶

Jelen volt szeptember 29-én Veszprémben a 31-es honvédek szokásos ezrednapján, s a Korona Szállóban tartott ünnepi ebéden fel is szólalt.⁴⁷ November végén a képviselőházban az orvosi kamara és az orvosi rendtartás parlamenti vitájához szólt hozzá és kijelentette, hogy a belügyminiszter és a kormány mellett áll, mert ezek keresztény, demokratikus és nemzeti politikát folytatnak. Elismeréssel szólt a hazai orvos társadalomról.⁴⁸

Az év végén újra meglátogatta Veszprémet. Felkereste a főispánt, a polgármestert, a megyéspüspököt, a püspöki irodaigazgatót, a nagyprépostot, a székeskáptalan- és a megyegyűlés tagjait. Részt vett a Gyáriparosok Országos Egyesülete (GYOE) igazgató választmányi ülésén. December 15-én a Petőfi Színházban tartott gyűlésen pedig beszámolt éves képviselői munkájáról. Hangsúlyozta, hogy szükség van a nemzeti érzésre (ezzel kapcsolatban kiemelte a japán példát) és a világbékére. Utóbbinak feltételei az igazság, szeretet és a jog uralma. A megyében eddig is segítette és ezután is segíteni fogja a közlekedés, útépités és a kisipar ügyeit.⁴⁹

1936 februárjában, Melczer Lilla képviselő asszonnyal vállalták a párt női csoportjának és a jótékonyági akcióknak a vezetését.⁵⁰ Szeptember 20-án a NE Veszprémi Szervezetének Női Csoportja tartott volna értekezletet, Jékey Ferencné főispánné elnökségével, ahová mindkettőjüket várták.⁵¹ Melczer Lilla megbetegedése miatt azonban a gyűlés végül elmaradt.⁵²

Áprilisban a húsvéti ünnepeket választókerületében töltötte, felkeresve Öskü, Hajmáskér, Sóly, Királyszentistván, Litér, Vörösberény, Almádi, Gyulafirátót, Várpalota községeket és Veszprémet.⁵³

Május 24-én, a hősök napján Veszprémben, a Takács-ház erkélyén, ő volt az ünnepi szónok.⁵⁴

Ugyancsak májusban, a veszprémi ipartestületek és kereskedők veszprémi városházán megtartott gyűlésén kijelentette, hogy mindent elkövetett a veszprémi repülőtér építkezésért, valamint azért, hogy a város gyorsvonaton is elérhető legyen.⁵⁵

Június-júliusban Tasnády-Nagy András kultuszminiszteri államtitkárral ő képviselte hazánkat a finn-ugor- és az eszperantó kongresszuson, s mindkét rendezvényen előadást tartott „*A világháború és a magyarság*” címmel, eszperantó nyelven. Szerepléséről megemlékeztek a finn és észt újságok is.⁵⁶

A nyár folyamán egy ezüst serleg vándordíjat adományozott a Vasutasok Országos Gazdasági Egyesülete (VOGE) veszprémi csoportjának.⁵⁷ A díjat szeptemberben Víg Lajos, a Veszprémi Levente Egyesület birkózója kapta meg.⁵⁸ Az augusztus 8-án Bécsben nyíló XXVIII. Egyetemes Eszperantó Kongresszuson, mint a Magyar Eszperantó Szövetség elnöke ő képviselte a magyar kultuskormányt.⁵⁹

Szeptemberben a veszprémi Rákóczi-kör zászlószentelési ünnepélyen vett részt.⁶⁰ Szeptember végén, a volt 31-es honvéd és népfelkelő gyalogezredek veszprémi ezrednapján mondott ünnepi beszédet.⁶¹ Októberben feltehetően részt vett Gömbös Gyula miniszterelnök (1932–1936) Budapesti temetésén, a Kerepesi úti temetőben.⁶²

Novemberben Veszprémbe jelen volt a NE új irodájának (Kossuth Lajos utca 2.) ünnepélyes felavatásán. Ott elmondott beszédében hangsúlyozta a nemzeti egység szükségességét, s utalt rá, hogy a csehek nem adtak neki családi ügyben beutazási engedélyt a Felvidékre.⁶³ December 13-án Veszprémbe, a Hungária mozgóképszínházban, a Báthory István emlékünnepélyen mondott ünnepi beszédet.⁶⁴ Ugyanezen hónapban a hajmáskéri Honvéd Tiszti Kaszinó tiszteleti tagjává választotta, Jékey Ferenc Veszprém megyei főispánnal együtt.⁶⁵ A Veszprémvármegye karácsonyi számába „*Szeretet ünnepén*” címmel írt rövid vezércikket.⁶⁶

1937 januárjában részt vett Veszprémbe a vitézek bálján.⁶⁷ Februárban szorgalmazására a MÁV igazgatóság rendeletileg ösztökölte a vasutasok eszperantó tanulását.⁶⁸ Március 21-én Balatonalmádiban, a Pannónia-étterem teraszán tartott beszámolót választóinak.⁶⁹ Áprilisban a NE veszprémi nagygyűlésein részt véve, kijelentette, hogy a Darányi Kormányt támogatja, mert az keresztény, nemzeti alapon áll és szociális segítséget nyújt a népnek.⁷⁰

Május 9-én Várpalotán, 16-án Litéren, Vörösberényben és Balatonalmádiban, 17-én Királyszentistvánon, Gyulafirátóton és Kádártán, 23-án Sólyban, Öskün és Hajmáskéren tervezett beszámolót tartani választóinak.⁷¹ Május 8-án Veszprémbe, a Nagy István-féle vendéglőben (Újtelep) a II. választókörzet, a Lohonyay-vendéglőben (Temetőhegy) pedig a VI–VII. választókörzet választóival találkozott.⁷² Május közepén Várpalotán, a „Jószerecsét” bányász körben tartott beszámolót.⁷³ Időközben különféle okok, így pl. az olasz király budapesti látogatása miatt, eredetileg tervezett programja némileg módosult. Május 22-én este Veszprémbe a Cserhát utcai Csepely-vendéglőben a II. kerület-, a Szt. Imre téri vitéz Kovács-vendéglőben pedig a III. kerület választóival találkozott. Május 23-án Sólyban, Öskün, Rátóton, Kádártán, június 6-án Vörösberényben, Almádiban, 13-án Hajmáskéren, 30-án Litéren (a hősi emlékmű felavatásán) tervezte választóival a találkozást.⁷⁴ Május 29-én délelőtt Litéren ő avatta fel a hősök emlékművét délután pedig Királyszentistvánon járt választóinál.⁷⁵ Június 6-án Vörösberényben és Almádiban fordult meg. Így végül is nem vett részt aznap Lepsényben, a József királyi herceg által tartott hősi emlékműavatáson, holott május végén még számoltak itteni szereplésével is.⁷⁶ Június 13-án Veszprémbe, a megyei vitézek zászlajának felavatásakor viszont ő tartotta az ünnepi beszédet.⁷⁷

Szeptember 19-én részt vett Kolossváry László képviselőtársa Ugodon tartott beszámolóján.⁷⁸ Szeptember 21-én Veszprémben tartott beszámolót.⁷⁹

Október 23-án jelen volt Veszprémben a NE városi szervezetének elnöki tanácsülésén. Itt beszámolt a kormány szociális lépéseiről (törvények, rendeletek). A legközelebbi feladatok – mondta – a mezőgazdasági munkásság öregségi-rokkantsági biztosítása, a tűzharcos törvény, a társulati adó felemelése, a magánalkalmazottak munkaviszonyának szabályozása, stb. Kitért a közalkalmazottak helyzetére is. Hangsúlyozta, keresztény, nemzeti, szociális politikát kell folytatni. Hazánkban legyen szociális igazság, ne legyenek szélsőségek. A szélsőséges sajtó ellen, legyen az akár jobb-, akár baloldali, fellépést követelt.⁸⁰ Október 31-én „*A nemzeti munkásmozgalom*” címen publikált cikket a Veszprémvármegyében.⁸¹

November 11-én Veszprémben délelőtt a polgármesternél vizitelt, majd a NE körhelyiségében tartott meghallgatást. Délután a NE városi szervezetének elnöki tanácsülésén vett részt.⁸²

December 5-én a veszprémi Petőfi Színházban tartott beszámolót a nemrégiben a NE közoktatási bizottsága és a képviselőház szociális bizottsága által is elnökké választott Benárd Ágost. Külpolitikai vonatkozásban leszögezte, hogy miután hazánk Német- és Olaszország segítségével valósíthatja meg a revíziót, ezért hazaáruló, aki e két ország vezéreit szidja, illetve a nemzeti szocializmust, vagy a fasizmust becsmérli. A belpolitika terén – szerinte – nagy előrehaladást jelentett a kormány népies politikája. Kitért arra is, hogy a zsidókérdést meg fogjuk oldani, nem erőszakosan, hanem törvényes eszközökkel. Ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy nem antiszemita, hanem fanatikusan szereti a magyar fajt.⁸³

1938. január 24-én, Budapesten, a városligeti jégpályán, mint a korcsolyázó egyet főorvosa, ő részesítette első segélyben a kormányzóné testvérét, Purgly László földbirtokost, aki korcsolyázás közben elesve, jobb lábát törte.⁸⁴ Január 25-én Veszprémben, a NE Női Csoportjának összejövetelén tartott alkalmi előadást.⁸⁵

Március 6-án Veszprémben, az Erzsébet Szállóban, a NE nagyválasztmányi gyűlésén ismertette az általános bel- és külpolitikai helyzetet, s kitért a kormány szociális törvényalkotására is.⁸⁶

Április 1-jén a NE veszprémi választmányi ülésén vett részt.⁸⁷ Április 20-án Veszprémben vitéz Jékey Ferenc volt főispán búcsúztatásán volt jelen.⁸⁸ Április 30-án Veszprémben, Mesterházy Ferenc, az új főispán beiktatásán ő köszöntötte fel a az új és a távozó főispán feleségét⁸⁹.

Május 10-én, Budapesten, a képviselőházban hozzászólt a társadalmi és gazdasági egyensúly helyreállításáról szóló törvényjavaslat (az 1. zsidótörvény) vitájához. Véleménye szerint, nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy amíg az utcát söprök rendszerint magyarok, addig a mellettük autókban elsuhanók majdnem mindig zsidók. Nem értett egyet gr. Bethlen István, Rassay Károly, Gratz Gusztáv képviselők azon mérsékelt vélekedésével, amely szerint ez a törvénytervezet a kormány gyengeségét mutatta. Szerinte parancsoló szükség volt erre a törvényre, a nemzet boldogulása követelte annak megalkotását. Sőt radikálisabb javaslatot szeretett volna, de bízván a kormányban, a törvényjavaslatot elfogadta.⁹⁰

Május 15-én Veszprémben, a NE választmányi ülésén szólalt fel. Elbúcsúzott a leköszönő Darányi-kormánytól és ismertette a hivatalba lépő Imrédy-kormány programját. Kijelentette, hogy Imrédyéknek kell támogatni, nem utolsó sorban azért is, mert ők az esetlegesen hazafiatlanul működő szervezeteket (pl. szociáldemokraták) megszüntetik.⁹¹

Június végén több napos beszámoló körutat tartott körzetében (Vörösberény, Öskü, Kádárta, Gyulafirátót, Sóly, Várpalota). Többek között kijelentette, hogy egész Európa irigylitőlünk Imrédyt, a világhírű pénzügyi kapacitást. Továbbá azt is, hogy nyílt küzdelem kezdődik a liberális baloldal legyőzésére. Közben körútját megszakítva elkísérte Imrédy Béla miniszterelnököt Debrecenbe.⁹²

Október 28-án Veszprémben a NE választmányi ülésén kijelentette, hogy Magyarország barátai a lengyelek, az olaszok és a németek.⁹³ November 29-én Veszprémben a NE Hungária-étterem feletti helyiségben tartott gyűlésén ismét hitet tett Hitler és Mussolini mellett, s hangsúlyozta, dolgozni kell a közös magyar-lengyel határért. Újra kiemelte a kormányhoz való hűség fontosságát. A zsidótörvényen változtatni kell, gyökeresen meg kell oldani a helyzetet – mondta, – de nem rablással, gyilkolással.⁹⁴

Decemberben, a képviselőházban szólalt fel, az Országos Társadalom Biztosítási Alap szolgáltatásra igényjogosultak körének kiterjesztéséről szóló törvényjavaslat vitáján. Ismertette a francia példát. A javaslatot elfogadta. Kiemelte, hogy a biztosítást a gazdák nagy része – így pl. József főherceg és az esztergomi székeskáptalan – magától bevezette.⁹⁵

Az 1939-es májusi képviselőválasztások során azonban már fel sem merült a kormánypárt részéről Benárd jelöltsége.⁹⁶ A Veszprémi Hírlap pedig epésen emígyen jellemezte a helyzetet: „*A hírhedt 1935. évi választás eredményeire azóta bekövetkezett események a legkézenfoghatóbb bizonyság amellelt, hogy a nemzet az előlegezett bizalmat vissza is tudja vonni: lám, akik akkor bizalmat nyertek, és mást se csináltak legfeljebb visszaéltek vele, most csúfosan kimaradtak a parlamentből.*”⁹⁷

Kellő elsődleges források ismerete nélkül, csupán újsághírekre hagyatkozva felelőtlenség lenne teljesen egyértelműen eldönteni, hogy milyen motivációk álltak Benárd Ágost cselekedeteinek háttérében. Mégis gyanítható, hogy az eredetileg az embertársain, a közösségen segíteni kívánó, keresztény szociális gondolkodású orvos, idővel megszédült a hatalomtól és a továbbiakban ahhoz mindenáron ragaszkodván kiszolgálójává vált a mindenkorai kormányoknak (Gömbös-, Darányi-, Imrédy-kormányok), s gondolkodása is egyre inkább erőteljesen eltolódott a szélsőjobboldal irányába. Mintha ezt bizonyítanák egyes, jöllehet talán az újságírók által is sarkított, minden esetre erősen kifogásolható kijelentései.

Benárd Ágost alakja napjainkban már teljesen ismeretlen Veszprémben és környékén. Ennek több oka is lehet.

1. A megye egykor erősen katolikus befolyás alatt állott részein személye sokak

számára már eleve nemkívánatosnak minősült. A kormánypárt által erőszakkal a nyakukba ültetett idegent látták benne. A korabeli egyházi sajtó kiemelte, hogy a megválasztott képviselők – egy kivétellel (ez volt a nem nevesített Benárd) – mind a megyében laktak, vagy legalábbis annak életében régóta vezető szerepet játszanak.⁹⁸

2. Később pedig az 1945/1948-as hazai társadalmi változások után (proletárdiktatúra, kommunista pártállami uralom) hosszú évtizedekig eleve elvetendő volt a Horthy-korszak bármilyen rendű és rangú prominense, teljesen függetlenül az illető valódi szerepétől.
3. Benárd Ágoston esetében mindezekhez még további negatívumként járulhatott a trianoni békekötéskor játszott, vélhetően kényszerű, de mégiscsak diestelen szerepe, továbbá az a tény, hogy életének túlnyomó részét jobbára Veszprém megyétől távol, zömmel a fővárosban élte le.

Benárd Ágost képviselővé választása idejéből fennmaradt egy kortes nóta:⁹⁹

„Kortesnóta az 1934.-i (elírás 1935 helyett – R. P.) országos képviselő választás idején

*Nyitva van a Benárd Ágost ablaka
Grieger Miklós sírva sétál alatta
Ne sírj Miklós van teneked kenyered
Menj haza és ne bontsd meg az egységet.*

*Miklós bácsi álljál meg egy-két szóra
az egységgel ne szálljál szembe soha
Annak Gömbös Gyula lett a vezére
Harcolni is készek vagyunk mi érte.*

*Miklós, Miklós mit hallottam te rólad
Hogy leszóltad Benárd Ágost apánkat
Ejnye inkább nyissad ki a szemedet
Vedd észre hogy itt téged nem szeretnek.*

*Minden magyar itt Gömbös mellé állott
Hogy visszahozza szép Magyarországot
Nem akarunk mi már többet szenvedni
Nem leszünk mi többé Habsburg hívei.*

*Öreg plébi szaladj innen el gyorsan
Eridj haza avét rosz (sic!) programoddal
Adjál helyet az egységes jelöltnek
Hogy egyhangulag válasszuk meg őtet.*

*Írta: Polhammer Gyula
Felelős kiadó: Steidl Antal.”*

A némileg döcögős versezetet olvasva, felmerült bennem a kérdés, vajon ha egykori múzeumigazgatónk, Laczkó Dezső piarista rendház főnök és főgimnáziumi igazgató nem távozik 1932-ben az élők sorából, Benárd Ágost fellépésével nem esett volna-e kútba a kortesnótát jegyzetfüzetébe bejegyző Rhé Gyulával évtizedek óta ápolt és haláláig fenntartott igen közeli barátsága? Rhé Gyula jutasi MÁV-álmásfőnök, majd Laczkó utódja a Veszprémvármegyei Múzeum élén, ugyanis a Gömbös-féle NEP Veszprém megyei város II. városrész községi pártszervezetének elnöke volt¹⁰⁰, a kortesnótán felelős kiadóként szereplő Steidl Antal kereskedelmi iskolai tanár (1904–1959) pedig éppenséggel nem más, mint Rhé Gyula egyik vője. Ezzel szemben, Laczkó Dezsőről életútjának és világlátásának ismeretében, s mint katolikus szerzetesről joggal feltételezhetjük, hogy ő inkább a „pap kolléga” Griger Miklós jelöltségét támogatta volna.

JEGYZETEK

- ¹ Életrajzi adatai megtalálhatók: Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. XIX. Budapest, 1926. 858–859., GULYÁS Pál: Magyar írók élete és munkái II. Budapest, 1940. 983., Magyar nagylexikon III. Budapest, 1994. 582., Markó László (főszerk.): Új magyar életrajzi lexikon I. Budapest 2001. 599–600.
- ² GERŐ József: A Királyi Könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly királyok által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke. Budapest, 1940. 20. LXIX. 359.
- ³ SZABÓ Miklós: Az 1901-es egyetemi „kereszt-mozgalom”. (Adalék a magyarországi szélsőjobboldal előtörténetéhez.) Történelmi Szemle XIII. évf. 4. szám 1970. 483–515. Benárd névvel való említése 514.
- ⁴ Benárd Ágost (a továbbiakban B. Á.) a szegedi egyetem keresztjéért. Veszprémvármegye (a továbbiakban VV) XXXVIII.–LXI. évf. 9. szám /1936. márc. 1./ 2.,
- ⁵ NÉMETH György: Mentő ötletek. Ki volt Benárd Ágoston, a trianoni békeszerződés aláírója? Magyar Nemzet LXXI. évf. 154. szám /2008. június 7./ 30.
- ⁶ HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31, 46. és 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936. 367.
- ⁷ B. Á. volt miniszter lépett fel Veszprém-ben. VV XXXVII– LX. évf. rendkívüli kiadás /1935. márc. 12./ 2.
- ⁸ BÖLÖNY József: Magyarország kormányai 1848–1992. Budapest, 1992. 264–265.
- ⁹ GULYÁS op. cit. II. 984.

- ¹⁰ Az I. világháború alatt a m. kir. miniszterelnökség sajtóosztályának volt a vezetője.
- ¹¹ Az Új Nemzedék 1930. június 4-ei száma alapján idézi: NÉMETH op. cit.
- ¹² NÉMETH op. cit.
- ¹³ SZÉCSY Imre – OSZLÁNYI Kornél – OSZLÁNYI József – FARKASS Jenő (szerk.): A tízéves Vitézi Rend 1921–1931. Budapest, 1931. 330.
- ¹⁴ Új magyar életrajzi lexikon. Budapest, 2001. I. 599.
- ¹⁵ NÉMETH op. cit.
- ¹⁶ HERCZEGH op. cit. 146.
- ¹⁷ HERCZEGH op. cit. 151.
- ¹⁸ HERCZEGH op. cit. 367. előneve itt tévesen szélvahegyi-ként szerepel!
- ¹⁹ HERCZEGH op. cit. 89–90., B. Á. volt miniszter lépett fel Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. rendkívüli kiadás / 1935. márc. 12./ 2.
- ²⁰ HERCZEGH op. cit. 109., térképvázat 111., B. Á. volt miniszter lépett fel Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. rendkívüli kiadás / 1935. márc. 12./ 2.
- ²¹ A Zebrákon és a Chryszzatán 2005 és 2008 augusztusában, a 31-es hónapok nyomában járt e sorok írója is. Az egykori állások nyomai ma is megtalálhatók a terepen. Továbbá két ismeretlen katona megújított sírja az erdőben. A Chryszzatán az 1950-es években kirándult Karol Wojtyła, a későbbi II. János Pál pápa is.
- ²² HERCZEGH op. cit. 147., az ottani harcok színhelyének áttekintő térképe 133.
- ²³ GULYÁS 1940. 983.
- ²⁴ B. Á. volt miniszter lépett fel Veszprémben. VV XXXVII – LX. évf. rendkívüli kiadás / 1935. márc. 12./ 2.
- ²⁵ Az 1935-ös választásokról kormányparti szemmel: Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932–1936. Antal István sajtófőnök emlékiratai. A kötetet szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta, az annotált névmutatót összeállította Gergely Jenő. Korok és Dokumentumok. Budapest, 2004. 391–400.
- ²⁶ Előkészületek a veszprémmegyei választásokra. Veszprémi Hírlap (a továbbiakban VH) XLIII. évf. 10. szám /1935. márc. 10./ 5.
- ²⁷ A Nemzeti Egység Pártjának gyűlései a veszprémi választókerületben. VH XLIII. évf. 11. szám /1935. márc. 17./ 3–4., B. Á. volt miniszter lépett fel Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. rendkívüli kiadás /1935. márc. 12./ 2., B. Á. diadalútja a veszprémi választókerületben. VV XXXVII– LX. évf. 11. szám /1935. márc. 17./ 1–2., 4. B. Á. ünneplése Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. 12. szám /1935. márc. 24./ 1–2. Vitéz B. Á. biztosan győz Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. 13. szám /1935. márc. 31./ 1.
- ²⁸ Griger Miklós (Körmöcbánya, Bars vm. 1880. nov. 22– Budapest 1938. febr. 28.) r. k. pap, legitimista politikus. Életrajza: Magyar Katolikus Lexikon IV. Főszerk.: Diós István, szerk.: Viczián János. Budapest, 1998. 227–228.
- ²⁹ A Nemzeti Legitimista Néppárt dr. Griger Miklóst, a párt elnökét küldte a veszprémi kerületbe. VH XLIII. évf. 11. szám /1935. márc. 17./ 1–2.,
- ³⁰ Griger Miklós: A legitimizmus és a nemzeti eszme. VH XLIII. évf. 12. szám /1935. márc. 24./ 1–2., Dr. Griger Miklós a veszprémi választókerületben. u.o. 4.
- ³¹ B. Á. gyűlése a Petőfi-színházban. VH XLIII. évf. 12. szám /1935. márc. 24./ 5–6.
- ³² A veszprémmegyei választások. VH XLIII. évf. 14. szám /1935. ápr. 7./ 5. Választások után. VV XXXVII– LX. évf. 14. szám /1935. márc. 31./ 1.
- ³³ GI: Választások után. VH XLIII. évf. 14. szám /1935. ápr. 7./ 1–2.
- ³⁴ KULCSÁR György: Griger plébános úr parókiáján. VH XLIII. évf. 26. szám /1935. jún. 30./ 2–3., SZOKOLAY Frigyes: Bicskén... VH XLIII. évf. 38. szám /1935. szept. 22./ 5., Aktuális-e a királykérdés? Griger Miklós könyve. VH XLIV. évf. 31. szám /1936. dec. 20./ 9., LAKNER Géza: És

- Griger mégis befutott... VH XLV. évf. 7. szám /1937. febr. 14./ 2–3., LAKNER Géza. Griger Miklós emlékezete. VH XLVI. évf. 10. szám /1938. márc. 6./ 1.
- ³⁵ P. B.: Elment Griger Miklós... VH XLIII. évf. 14. szám /1935. ápr. 7./ 3.
- ³⁶ A veszprémvármegyei választások. VH XLIII. évf. 14. szám /1935. ápr. 7./ 5.
- ³⁷ Griger Miklós bocsánatot kért Benárd Ágosttól. VV XXXVII– LX. évf. 19. szám /1935. máj. 12./ 1.
- ³⁸ Képviselőink. VV XXXVII–LX. évf. 22. szám /1935. jún. 2./ 3.
- ³⁹ Képviselőink. B. Á. a parlamentben és választói között. VV XXXVII– LX. évf. 23. szám /1935. jún. 9./ 1., B. Á. veszprémi választókerületében. VV XXXVII– LX. évf. 24. szám /1935. jún. 16./ 1–2.
- ⁴⁰ Országzászló felavatása Fűzfőn. VH XLIII. évf. 25. szám /1935. jún. 23./ 5.
- ⁴¹ B. Á. kerületében. VV XXVII–LX. évf. 29. szám /1935. júl. 21./ 1–2.
- ⁴² Képviselőink. B. Á. Veszprémért. Szép sportvándorjítat alapított. VV XXVII–LX. évf. 30. szám /1935. júl. 28./ 1.
- ⁴³ Valószínűleg dr. szilvágyi Benárd Miklós (Budapest 1901 – ?) orvos. 1932-ben szerzett Budapesten orvosi oklevelet. 1935–1936 a Humboldt-alapítvány ösztöndíjasaként Berlinben (R. Virchow-Krankenhaus) és Aachenban (Rheuma-Forschungs-Institut) dolgozott. Német munkásokkal együtt részt vett norvégiai tanulmányúton is. (GULYÁS op. cit. II. 986.)
- ⁴⁴ B. Á. is részt vesz a Nemzeti Egység veszprémi táncvigalmán. VV XXXVII– LX. évf. 30. szám /1935. júl. 28./ 3., A Nemzeti Egység köréből. VV XXXVII– LX. évf. 31. szám /1935. aug. 4./ 2.
- ⁴⁵ Rómában az eszperantó világkongresszuson vett részt. V.ö.: B. Á. képviselői beszámolója Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. 51. szám /1935. dec. 22./ 1–2.
- ⁴⁶ Képviselőink. B. Á. kerületében. VV XXXVII– LX. évf. 39. szám /1935. szept. 29./ 4.
- ⁴⁷ 31-es honvédek ezrednapja Veszprémben. VH XLIII. évf. 40. szám /1935. okt. 6./ 2–3., Harmincegyes ezrednap. VV XXXLVII– LX. évf. 40. szám /1935. okt. 6./ 1–2.
- ⁴⁸ B. Á. és Schandl Károly az orvosi törvényjavaslat mellett. VV XXXVII–LX. évf. 49. szám /1935. dec. 8./ 1–2.
- ⁴⁹ B. Á. veszprémi beszámolója. VV XXXVII– LX. évf. 50. szám /1935. dec. 15./ 2., B. Á. képviselői beszámolója Veszprémben. VV XXXVII– LX. évf. 51. szám /1935. dec. 22./ 1–2.
- ⁵⁰ A Nemzeti Egység Országos Központjának új munkatársai. VV XXXVIII– LXI. évf. 8. szám /1936. febr. 23./ 1–2.
- ⁵¹ Képviselőink kerületeikben. B. Á. és Melczer Lilla Veszprémben. VV XXXVIII– LXI. évf. 37. szám /1936. szept. 13./ 1.
- ⁵² Melczer Lilla megbetegedett. VV XXXVIII– LXI. évf. 38. szám /1936. szept. 20./ 3.
- ⁵³ Képviselőink kerületeikben. B. Á. Veszprémben. VV XXXVIII– LXI. évf. 15. szám /1936. ápr. 10./ 3., Képviselőink a kerületükben. B. Á. választói között. VV XXXVIII– LXI. évf. 16. szám /1936. ápr. 19./ 2.
- ⁵⁴ A Nemzeti Egység köréből. B. Á. Veszprémben. VV XXXVIII– LXI. évf. 21. szám /1936. máj. 24./ 1., Hősök ünnepe Veszprémben. VH XLIV. évf. 22. szám /1936. máj. 31./ 6., Hősök emlékünnepe. B. Á. volt Veszprémben az ünnepi szónok. VV XXXVIII– LXI. évf. 22. szám /1936. máj. 31./ 1–2.
- ⁵⁵ Veszprém megadja a 120 ezer pengőt a műúthoz. VV XXXVIII– LXI. évf. 22. szám /1936. máj. 31./ 2–3.
- ⁵⁶ B. Á. Finnországban. VV XXXVIII– LXI. évf. 26. szám /1936. jún. 28./ 2., B. Á. előadása a magyarokról Finnországban. VV XXXVIII–LXI. évf. 29. szám /1936. júl. 19./ 1–2.
- ⁵⁷ B. Á. ezüst vándorjítat adományozott a VOGE-nak. VV XXXVIII–LXI. évf. 29. szám /1936. júl. 19./ 4.
- ⁵⁸ A „VOGE” Sakk Kör kupaküzdelméi. VV XXXVIII–LXI. évf. 38. szám /1936. szept. 20./ 4., B. Á. adta át az általa alapított sport-vándorjítat. VV XXXVIII–LXI. évf. 39. szám /1936. szept. 27./ 2.

- ⁵⁹ B. Á. képviseli a kultuskormányt a bécsi eszperantó kongresszuson. VV XXXVIII–LXI. évf. 31. szám /1936. aug. 2./4.
- ⁶⁰ Zászlószentelés a Rákóczi-körben. VV XXXVIII–LXI. évf. 37. szám /1936. szept. 13./2.
- ⁶¹ Harmincegyesek ezrednapja. Vitéz B. Á. mondta az ünnepi beszédet. VV XXXVIII–LXI. évf. 40. szám /1936. okt. 4./2.
- ⁶² Gömbös Gyula. A gyász vármegyénkben. VV XXXVIII–LXI. évf. 41. szám /1936. okt. 11./1.
- ⁶³ Képviselőink kerületeikben. B. Á. Veszprémben volt. VV XXXVIII–LXI. évf. 47. szám /1936. nov. 22./1., Jékey Ferenc főispán kezdeményezésére Gömbös Gyuláról nevezik el az új műút egyik utcáját, a Jeruzsálemhegyi Iskola-utcát. VV XXXVIII–LXI. évf. 49. szám /1936. dec. 6./1.
- ⁶⁴ Képviselőink kerületeikben. B. Á. Veszprémben. VV XXXVIII–LXI. évf. 50. szám /1936. dec. 13./1., Báthory István emlékünnepe. VH XLIV. évf. 51. szám /1936. dec. 20./6., B. Á. mondta az ünnepi beszédet a veszprémi Báthory-emlékünnepe. VV XXXVIII–LXI. évf. 51. szám /1936. dec. 20./2.
- ⁶⁵ Jékey Ferenc főispán és B. Á. képviselő a hajmáskéri tisztí kaszinó tiszteleti tagjai. VV XXXVIII–LXI. évf. 50. szám /1936. dec. 13./4.
- ⁶⁶ BENÁRD Ágost: Szeretet ünnepén. VV XXXVIII–LXI. évf. 52. szám /1936. dec. 25./1.
- ⁶⁷ Vitézi Bál. VV XXXIX–LXII. évf. 5. szám /1937. jan. 31./ 3.
- ⁶⁸ B. Á. lelkesen terjeszti az eszperantó nyelvet. VV XXXIX–LXII. évf. 9. szám /1937. febr. 28./3.
- ⁶⁹ B. Á. Almádban. VV XXXIX–LXII. évf. 12. szám /1937. márc. 21./2.
- ⁷⁰ A Nemzeti Egység nagygyűlései Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. 15. szám /1937. ápr. 11./ 1–2., A Nemzeti Egység szervezkedő gyűlései Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. /1937. máj. 2./1–2.
- ⁷¹ B. Á. beszámoló. VV XXXIX–LXII. évf. 18. szám /1937. máj. 2./2.
- ⁷² B. Á. látogatásai Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. 19. szám /1937. máj. 9./3.
- ⁷³ Képviselőink kerületeikben. VV XXXIX–LXII. évf. 20. szám /1937. máj. 16./1–2.
- ⁷⁴ Képviselőink. B. Á. beszámoló. VV XXXIX–LXII. évf. 21. szám /1937. máj. 23./1.
- ⁷⁵ Képviselőink közszereplése. B. Á. VV XXXIX–LXII. évf. 23. szám /1937. jún. 6./1., B. Á. avatta fel a litéri hősi emlékművet. U. o. 3–4.
- ⁷⁶ Hősi szobor avatás. VV XXXIX–LXII. évf. 21. szám /1937. máj. 23./4., Képviselőink kerületeikben. B. Á. VV XXXIX–LXII. évf. 24. szám /1937. jún. 13./1., József kir. herceg avatta föl Lepsényben a hősök emlékművét. U. o. 2.
- ⁷⁷ Vitézek zászlóavatása. VV XXXIX–LXII. évf. 21. szám /1937. máj. 23./3., B. Á. avatja fel a vitézek zászlóját. VV XXXIX–LXII. évf. 24. szám /1937. jún. 13./3., Vitézi zászlóavatás Veszprémben. VH XLV. évf. 25. szám /1937. jún. 20./3., Veszprém vármegye vitézeinek zászlóavató ünnepsége. Vitéz B. Á. mondta az ünnepi beszédet. VV XXXIX–LXII. évf. 25. szám /1937. jún. 20./1–2.
- ⁷⁸ Kolossváry László beszámolója Ugodon. VV XXXIX–LXII. évf. 39. szám /1937. szept. 26./1.
- ⁷⁹ B. Á. beszámolója Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. 39. szám /1937. szept. 26./2.
- ⁸⁰ Képviselőink kerületeikben. B. Á. VV XXXIX–LXII. évf. 43. szám /1937. okt. 24./1., B. Á. Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. /1937. okt. 31./2–3.
- ⁸¹ BENÁRD Ágost: A nemzeti munkásmozgalom. VV XXXIX–LXII. évf. /1937. okt. 31./1–2.
- ⁸² B. Á. Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. 46. szám /1937. nov. 14./2.
- ⁸³ B. Á. Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. 48. szám /1937. nov. 28./1., B. Á. beszámolója. VV XXXIX–LXII. évf. 49. szám /1937. dec. 5./2., B. Á. beszámolója Veszprémben. VV XXXIX–LXII. évf. 50. szám /1937. dec. 12./1–2.
- ⁸⁴ B. Á. nyújtotta az első segélyt a kormányzóne balesetet szenvedett fivérének. VV XL–LXIII. évf. 5. szám /1938. jan. 30./4.
- ⁸⁵ B. Á. tart előadást a Nemzeti Egység Női Csoportja összejevetelén. VV XL–LXIII. évf. 3. szám /1938. jan. 16./5.

- ⁸⁶ Képviselőink kerületeikben. B. Á. Várpalotán. VV XL–LXIII. évf. 11. szám /1938. márc. 13./1.
- ⁸⁷ B. Á. és Schandl Károly a kerületeikben. VV XL–LXIII. évf. 14. szám /1938. ápr. 3./1., A Nemzeti Egység veszprémi választókerületi gyűlése. VV XL–LXIII. évf. 15. szám /1938. ápr. 10./3.
- ⁸⁸ A Nemzeti Egység vármegyei nagyválasztmányi ülése. VV XL–LXIII. évf. 17. szám /1938. ápr. 24./3.
- ⁸⁹ Dr. Mesterházy Ferenc főispán beiktatása. VH XLVI. évf. 19. szám /1938. máj. 8./1–3.
- ⁹⁰ B. Á. a „zsidótörvény” szükségességéről. VV XL–LXIII. évf. 20. szám /1938. máj. 15./3.
- ⁹¹ A veszprémi NE nagygyűlése. VV XL–LXIII. évf. 20. szám /1938. máj. 15./2., Vitéz B. Á. az Imrédy-kormány mellett és a jobboldaliságot veszélyeztető álpróféták ellen. A veszprémi Nemzeti Egység választmányi ülése. VV XL–LXIII. évf. 21. szám /1938. máj. 22./1–2.
- ⁹² B. Á. beszámoló körútja. VV XL–LXIII. évf. 27. szám /1938. júl. 3./1–2.
- ⁹³ A veszprémi Nemzeti Egység választmányi ülése. VV XL–LXIII. évf. 45. szám /1938. nov. 6./3.
- ⁹⁴ B. Á. politikai tájékoztatója Veszprémben. VV XL–LXIII. évf. 48. szám /1938. nov. 27./1., B. Á. tájékoztatója a veszprémi Nemzeti Egység gyűlésén. VV XL–LXIII. évf. 49. szám /1938. dec. 4./1–2.
- ⁹⁵ B. Á. a munkásgyermekéért. VV XL–LXIII. évf. 52. szám /1938. dec. 25./2.
- ⁹⁶ Választások Veszprémben. VH XLVII. évf. 22. szám /1939. máj. 14./1.
- ⁹⁷ HÜTTER Lipót: Választás után. VH XLVII. évf. 28. szám /1939. jún. 18./2.
- ⁹⁸ A veszprémvármegyei választások. VH XLIII. évf. 14. szám /1935. ápr. 7./5.
- ⁹⁹ Rhé Gyula jegyzetfüzete, 1933–1936. 90–91. oldal. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – múzeumtörténeti adattár 48895/1977. (104. doboz)
- ¹⁰⁰ Rhé Gyula pártpolitikai szereplésével kapcsolatban keletkezett iratok. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém – múzeumtörténeti adattár 48877/1977. (103. doboz), közte 11. szám alatt az említett tisztségre való kinevezése Gömbös Gyulától, Budapest 1933. márc. 15.

Veszprém Buda visszafoglalásának idején

SZURMAY LÁSZLÓ

A TÖRÖKÖK 1683-AS BÉCS ALÓLI FUTÁSA, ugyanezen őszőn számukra vesztés párkányi csata és Esztergom elvesztése már előrevetítette, hogy hamarosan a központ, Buda ostroma is sorra kerül. 1684-ben hosszú hónapok eredménytelen ostroma után végül is a szövetségesek felhagytak Buda ostromával.

Az első budai ostromra készülő csapatokhoz mintegy 10–12.000 főnyi végvári katonát vezényeltek. A végvidék váraiban békeidőszakban is készenlétben álltak a katonák, hiszen a török várak őrségeinek portyázásaira a hódoltság egész ideje alatt számítani kellett. Háborús években pedig, amikor várható volt nagyobb török csapatok megjelenése is, még fontosabb volt a végvárak municióval és katonasággal való megfelelő ellátottsága. Ezért az egyes várak őrségeit nem lehetett korlátlanul kivezényelni. A Dunántúl észak részét magában foglaló győri főkapitányság váraiból 1684 júniusában *Esterházy Pál* nádor alatt fölvonuló végbéli kontingens az alábbiakból állt: Győrből a törzsszázadból 168 fő, a 2. századból 155 fő, Veszprémből 108 fő, Szigligetből és Csobáncból 26 fő, Pápáról 150 fő, Vázsonyból, Keszthelyről, Tihanyból 78 fő, Tüskevából és Vásárhelyről pedig 102 fő sorakozott föl.¹

Míg Buda sikertelen ostrom (július 14–november 5.) folyt 1684 szeptemberében *Babócsay Ferenc* veszprémi főkapitány veszprémi, vázsonyi, tihanyi hajdúkkal a Balaton déli partvidékén a Sió torkolatáig nyomult előre s elfoglalta a foki török erődöt és megerősített kikötőt. Ekkor a tihanyi őrség a várat kifosztotta, mint Babócsay október 5-én *Zichy István* győri vicegenerálisnak írta: „... a nagy jó malomnak vaszerszámát, azon kívül ott bent is ajtókat, sarokvasakat, pántokat ... egyeket elhordták... A török olyan gyorsan menekült, hogy még tíz mázsa municiót is a várban hagyott...”.² A frissen visszafoglalt palánk őrségét Tihany és Vázsony 10–10 gyalogosa látta el, akiket Veszprémből további három tizedalja fegyverrel szándékoztak megerősíteni november elején.³

Feltehető, hogy ugyanezen támadás során pusztult el az árokkal erősített templom és torony a közeli Balatonszabadiban (Pusztatorony).⁴

1685. június 19. előtt felderítésre indulnak Fehérvár és Simontornya környékére a veszprémiek: „Zana Györgyöt egy néhány lovassal alá bocsátották, hogy minden dolgot jól meg szemléltesse és jól megtudakozza alant miképpen juthasson ember Simontornya ... alá.” A Szigetben (Sárrét) és Csikvár környékén is körülnéztek egy elkövetkezendő nagyobb támadás előkészítéseként „hogy feles hajdúságot hozhasanak által egy Szigetbe Simontornya mellé, mely Szigetből könnyen melléje mehetni az várnak”. Erre a vállalkozásra *Batthyány Ádámot* is hívják, aki amúgy is vásár-

nap indulna Győr felé, egyben kéri, hogy hozzon magával tarackokat „az miből tüzet adhasson be reájok az ember...”⁵

Kevésbé volt sikeres ennél az a portya, amelyről 1685. június 25-én Babócsay Ferenc veszprémi kapitány számolt be Batthyány Ádámnak. Eszerint katonái mintegy 70 lóval mentek Szekszárd tájára alá, ahol „valami feles utas törökre akadván, nem vették eszekben, mennyin voltak, összementek velük”, s bár „a törökökben is feles veszett, legelsőben is zászlótartójukat lötték agyon katonáink”, utána azonban látva, hogy „nem nekik való erő, futásnak vették magukat, tegnap érkeztek haza, mindenestől 15 maradt oda bennük, a fiammal együtt”. A sokat próbált, harcedzett kapitány – levelének tanúsága szerint – különösebb felindulás nélkül vette tudomásul fia katonahalálát.⁶ A levélben még arról is értesülhetünk, hogy ezen összecsapás során Szakonyi Gergely vajda török fogságba esett. Az országos eseményekhez kapcsolódó híreket is közöl a kerületi főkapitánnyal, miszerint: „Lotharingiai Károly hadvezér hat ezred lovassal Nógrád felé ment, a többi hadak mind Győr, mind Pozsony felől, erősen, éjjel-nappal takarosznak Komárom felé. Újvárt még nem szállták meg, a tataiak hét törököt fogtak.”⁷ Újvár ostroma június 28-tól augusztus 19-ig tartott. Közben a vár felmentésére igyekvő Sejtam Ibrahim előbb Esztergom török ostromával igyekezett elvonni a szövetséges csapatokat, majd augusztus 16-án Tátnál csatát vállalt és súlyos vereséget szenvedett. Miközben a két fősereg egymással csatázott, az erősen romos Újvár is felszabadult.

Októberben Bezerédy István pápai vicekapitány tervez Fehérvár környékére portyát a veszprémi Horváth Péterrel és Roboz Mihállyal.⁸

325 évvel ezelőtt – 1686 tél végén – a sok tervezgetés után a győri kerületi főkapitány-helyettes engedélyével „az volt jól vett szándékjok, hogy Simontornyát üssék el lábalul”. Az esős idő megnehezítette a Sárréten mozgást „az okra nézve csak abba köllött hagyni” a vállalkozást, de „hogy hijába ne járjanak Csikvár alá mentek, az töből égették ugyan, de a népet hitre mind kibocsátották.” Babócsay Ferenc távollétében a pápai vicekapitány – Bezerédy István – vezette a vállalkozást. A törö-

Csikvár alá mentek, azt jól égették ugyan, de a
 többi hitre mind kibocsátották; ha akkor is hon
 látnak volna, ezen jó fölötté kéne hitre
 küll nem látnak volna, melyről alaratosan bejárnak ké
 reke kére, hogy ezen dolgot idj korán nem adó.

1686. február 28. A csikvári rajtaütés

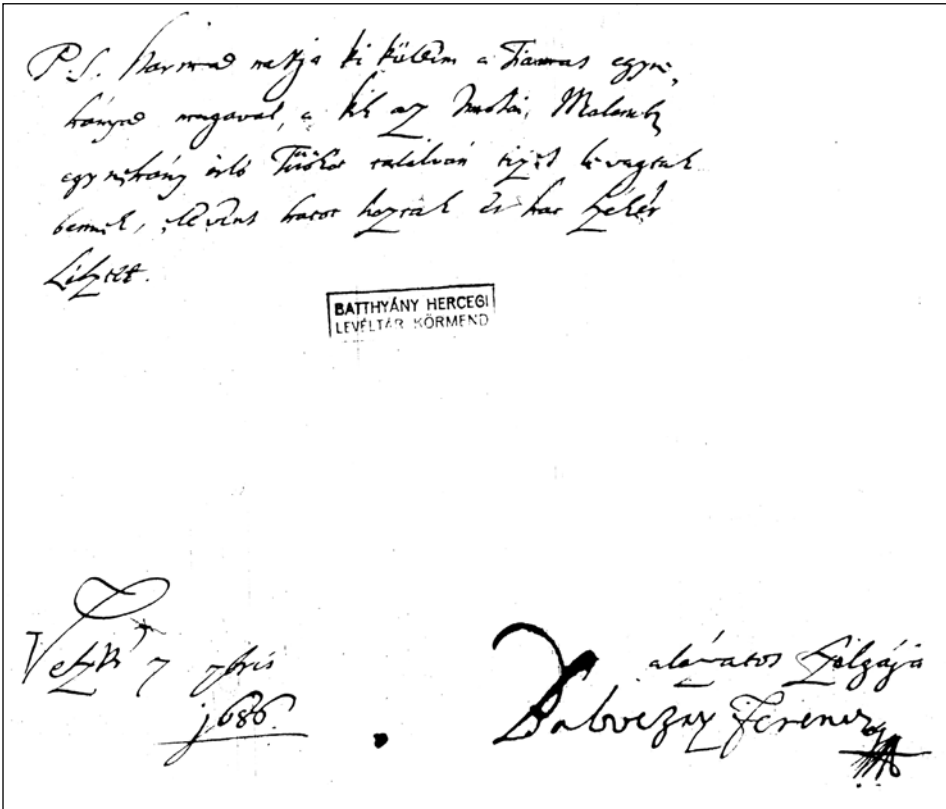
kök nem hagyták pusztán Csikvárt, hiszen február 27-én már arról értesült a veszprémi főkapitány, miszerint „Tegnap hozzák hírül hogy Csikvár megépítésére Budáról jöttek volna törökök...”⁹ Úgy látszik, sikerült sebtében újjá építeni Csikvár palánkját, mert alig három hónap múlva – június elején – a veszprémi huszárok egy éjszaka rajtaütöttek az erődítményen. Az őrséget levágták, az őrhelyet felgyújtották, majd gazdag zsákmánnyal tértek meg Veszprémbe.¹⁰

Már javában folytak a budai végső ostrom előkészületei, mikor pünkösöd előtti hétfőn vagy kedden újabb portyákat terveztek-szerveztek városunk vitézei. Az előkészületek során fontos híreket szereztek a Budára vonuló törökökről: „hogy már az törökök lassan-lassan hol több, hol kevesebb, a Dunának mindkét szélén jötön jönnek fel, arra nézve Ercsi felé próbálni éppen lehetetlenségnek találták.” A Duna partján felvonuló erős török csapatmozgások elriasztották a portyázókat és helyette újabb cél tűztek ki maguknak: „hanem ha hírünket el nem viszik – a török nem szerez tudomást róla – az fehérvári csordát elhozhatnánk.” Minderre persze csak akkor van lehetőség, „hogy ha győri vicegenerális uram önagysága valami gátlást nem téveszen a dologban”¹¹

A főserghez, vagy a mellékhadszíntereken működő megfigyelő-lekötő alakulatokhoz ezen esztendőben is rendelték magyar csapatokat. Eszterházy János győri vicegenerális 2500 emberrel vett részt a Buda ostromában. Vele voltak még Eszterházy Zsigmond, Babócsay Ferenc veszprémi, Zichy Imre vázsonyi kapitányok, eörményesi Fiáth János és Miskey István győri őrnagyok. „Ezen csapat igen jelentékeny és a magyar hadak közt legfőbb szerepe volt Buda ostrománál.”¹²

The image shows a fragment of a handwritten document in cursive script. The text is written in dark ink on aged paper. It appears to be a military report or order, mentioning 'Buda visszavételének híret katonái előtt felolvasta Babócsay Ferenc (1686. szeptember 7.)'. The handwriting is dense and characteristic of the 17th century. The visible text includes phrases like 'Lapjatos feljegyzés az ajánlás után, hogy k...', '...', '...', '...', '...', '...', '...', '...', '...', '...'. The text is partially obscured by a large, stylized initial 'V' on the left side.

Buda visszavételének híret katonái előtt felolvasta Babócsay Ferenc
(1686. szeptember 7.)

1686. szeptember 7. A levél utóiratában számol be fiának sikeres inotai rajtaütéséről. A Batthyány Ádámnak küldött levél végén Babócsay Ferenc aláírása

Valószínű, hogy a győri főkapitányság katonái – köztük a veszprémiek – is a török ellen messze délre kiküldött lovasfelderítő-portyázó csapatoknál kaptak alkalmazást. Ha Babócsay főkapitányt Buda alá rendelték is, bizonyosan nem volt végig jelen az ostromművelet alatt, hiszen Buda szeptemberi 2-i elestének híre Veszprémben éri. Legkésőbb szeptember 7-én már tudomásukra jutott a sikeres várfoglalás híre Batthyány Ádám révén, ugyanis e napon írja köszönő levelét feleslegesnek. „Nagyságod levelét illendő becsülettel vettem, melyből Budának keresztény kézre való meg vételét értem...” Eleget tett Batthyány azon kérésének, hogy a levelét tudassa a veszprémiekkal: „mindjárt előhívtam őket s ezen Nagyságod levelét megolvastam előttük, s igenis készek Nagyságod parancsolatjának engedelmeskedni...” Veszprémben még azt gondolták, hogy két-három nap alatt Batthyányék Fehérvár alá érnek és egy-két héten belül a főserg is Fehérvár környékén lesz már. Attól félnek a veszprémiek, hogy kevés marhájukat a német katonák elhajtják, mint

ahogy tették már az idén kétszer. Levelének utóiratában írja, hogy „*fia egynehányad magával az inotai malomnál rátámadt az ott őrlő törökökre, tizet levágtak bennük, elevenen hatot hoztak és hat szekér lisztet.*”¹³

Buda visszafoglalása után Fehérvár ostromára nem került sor, mert a csapatok délre vonultak és jelentős hódításokat hajtottak végre a Dunántúlon. Rövidebb ostrom után Simontornya, Pécs, Siklós Kapos(vár) is megadta magát. Tucatnyi erősséget pedig harc nélkül kiűrtettek a törökök. Veszprém környezetében már csak Fehérvár és Palota tartotta magát közel két évig.

A sikert sikerre halmozó szövetséges csapatok erősen megfogyatkozva és megfáradva megkezdték téli szállásukra való készülődést. Tervek szerint a Fürstenberg gyalog- és a Styrum lovasezred Veszprém megyében, míg a Scherffenberg, Heissler és Heister gyalogezredek Zalában vonulna téli szállásra.¹⁴

A tervezett beszállásolások miatt Babócsay szeptember 22-i levelében írja meg panaszait és 30 évi szolgálatára hivatkozva kérelmezte keszthelyi lakóháza mentesítését a beszállásolás alól: „*Minthogy az elmúlt revolútiokban mind Török, Tatár, Német és kóborló tolvajok miatt számtalan károkat vallottam, az el mult két esztendőkhben keszthelyi kevés jószágocskámnak, és az ott levő házamnak feléje se mehettem az téli német quartély miatt, s midőn oda mentem is, más házához köllött szállanom, az magaméra csak keserves szemmel néztem, mikor ők ott mindenből szabad akaratyok szerént disponáltak (rendelkeztek), szegény oda tartozandó kevés jobbágyok is csak alig tengődnek ...*”¹⁵

JEGYZETEK

¹ Nagy László: A végvári dicsőség nyomában. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1978. 219. p.

² Magyar Kálmán–Nováki Gyula: Somogy megye várai a középkortól a kuruc korig. Kaposvár, 2005. 122. p.

³ Végh Ferenc: Birodalmak határán – a Balaton partján. Keszthely végvárváros a XVI–XVII. században. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2007. 89. p. – MOL P 1314 Batthyányi csal. lt., Missiles, No. 1116. Babócsay Ferenc Batthyány Ádámnak, Veszprém, 1684. november 5. (MOL = Magyar Országos Levéltár)

⁴ Magyar Kálmán–Nováki Gyula: Somogy megye várai a középkortól a kuruc korig. Kaposvár, 2005. 28. p.

⁵ MOL P 1314 Batthyányi csal. lt., Missiles, No. 17 342. Batthyány Ádámnak, Veszprém, 1685. június 19.

⁶ Benczédi László: Dunántóli végváriak a 17. század végi török háborúban. Magyar és török végvárak

⁷ Hungler József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. 142. p.

⁸ MOL P 1314 Batthyányi csal. lt., Missiles, No. 17 344. Batthyány Ádámnak, Veszprém, 1685. október 26.

⁹ MOL P 1314 Batthyányi csal. lt., Missiles, No. 1122. Babócsay Ferenc Batthyány Ádámnak, Veszprém, 1686. február 28.

¹⁰ Jenei Károly: Székesfehérvár körülrzása és visszafoglalása 1688-ban. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 5. 1971. Székesfehérvár. 7 p. – Holéczy Mihály: A szabadító háború Dunántúlon. Tudományos Gyűjtemény 6. 1834. 6. p.

- ¹¹ MOL P 1314 Batthyányi csal. lt., Missiles, No. 1124. Babócsay Ferenc Batthyány Ádámnak, Veszprém, 1686. május 17. – Hungler József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. 142. p.
- ¹² Nagy László: A végvári dicsőség nyomában. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1978. 222. p. – *Bubics Zsigmond*: Cornaro Frigyes velencei követ jelentései Buda várának 1686-ban történt ostromáról és visszavételéről. Budapest, 1891. 344. p.
- ¹³ MOL P 1314 Batthyányi csal. lt., Missiles, No. 1127. Babócsay Ferenc Batthyány Ádámnak, Veszprém, 1686. szeptember 7. – Hungler József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. 142. p.
- ¹⁴ Lotharingiai Károly hadinaplója Buda visszafoglalásáról. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 246–247. p.
- ¹⁵ Szántó Imre: A balatoni várak övezete a dunántúli védelmi rendszerben (1541–1690). A Veszprémi Megyei Múzeumok Közleményei 18. (1986), Veszprém, 1987. 286. p. Jobbágyságot ért sérelmekre lásd még: ... Visszaélésekre jó példa, hogy Babócsay Ferenc veszprémi főkapitány keszthelyi házában elszállásolt 25 fegyveres az abrak felélése után a jobbágysággal csépelgetett gabonával élelmezte lovaikat. Babócsay Ferenc 1684. február 14-én Veszprémből írja Batthyány Ádámnak. – *Végh Ferenc*: Birodalmak határán – a Balaton partján. Keszthely végvárváros a XVI–XVII. században. História-antik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2007. 90. p. Keszthelyi lakóházára: Babócsay Ferenc 1656-ban már keszthelyi lovaskapitány, 1657–1659 között vicekapitány, majd 1659-től 1674-ig ugyanitt a főkapitányi tisztet vitte. *Pálffy Géza*: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16–17. század). Veszprém a török korban. Felolvasó ülés Veszprém török kori emlékeiről. Veszprém, 1998. 136. p.

A hajdanvolt kereskedőcégek háza

MOLNÁR JÁNOSNÉ

II. JÓZSEF 1784-BEN ORSZÁGOS NÉPSZÁMLÁLÁST ÍRT ELŐ, amely feltüntette a nemesek és nemtelenek tulajdonában lévő házat és földet, valamint kötelezővé tette a házak megszámozását. Innen ered a „népsorszámú” elnevezés. 1907-ig folyamatos házszámozás volt érvényben Veszprémben, vagyis a házak építésük sorrendjében kaptak számot. Az 1907. július 4-i közgyűlés 168. számú határozatával a ház-számozás módját megváltoztatta. Ezen túl minden utcában 1-es számtól kezdve az egyik oldalon a páros, a másik oldalon páratlan számot kaptak az épületek.

*

Az egykori Fő utca 63. népsorszámú (Óváros tér 2.) háznak két tulajdonosát név szerint is érdemes megjegyeznünk. Wurda és Kelemen kereskedő család örömét, bánatát őrzik e régi falak.

A 91 négyszögölon épült,¹ egykor üvegtető,² zárt udvarral rendelkező műemlék jellegű ház bejárata a Vas Gereben utcából nyílik.³ Az akkori szokás szerint az emeleten a háztulajdonos lakott családjával, míg a piactérre néző földszintet két-három üzlethelyiség töltötte ki, mögötte raktárhelyiséggel.⁴

1849-től ismerjük a ház tulajdonosait. Ekkor már *Wurda Emánuel* kereskedő lakott benne.⁵ A céget Olaszországból bevándorolt kereskedő, Orsetti Balázs alapította 1772-ben bérelt helyiségben.⁶ 1783 nyarától pedig az akkor városházának épült 66. népsorszámú emeletes épület (Rákóczi u. 5.) földszintjén lévő „örebb” [nagyobb] boltot vette árendába.⁷ Idő múltával vejének, a győrszigeti születésű⁸ Wurda Jánosnak adta át kereskedését, tőle testvére, Wurda Manó vette át, aki szorgalmas, becsületes munkával felvirágoztatta a Wurda céget.⁹

Wurda Manó népes családjának¹⁰ két tagját kereskedőnek szánta. Ödön fia kereskedői pályafutását a halál szakította meg fiatalon.¹¹ Így a fiatalabb fiúra, Adolfra maradt a dohánytőzsde (trafik) és a fűszerüzlet vezetése, amihez később bank- és váltóüzletet is csatolt.¹² A kitűnő szakértelemmel rendelkező Wurda Adolf végül is a bankszakmában találta meg a helyét.¹³ 1892-ben már Bécsben él.¹⁴

Wurda Manó e kisváros közéletében élénken részt vett. Az 1845-ben megalakult Veszprémi Takarékpénztár alapító részvényese.¹⁵ A pénztárnoki állásáról csak 1884-ben mondott le.¹⁶

A harmincöt éves, az ekkor már családós Wurda Emánuel 1849-ben nemzetörként vett részt a szabadságharcban.¹⁷ Az 1851-ben életre hívott Veszprémi Kereskedelmi Társulat első elnöke volt. Több társával együtt létrehozták, és a társulat fenntartotta a kereskedők tanonciskoláját.¹⁸ Jövedelme révén a legtöbb államadót fizetők közé tartozott, ezért lehetett a város képviselő-testületének, illetve a megyebizottságnak tagja.¹⁹

Zeneszeretetről híres volt. A székesegyház kórusában énekelt. Zeneestélyekre, hangversenyekre járt, különösen akkor tehetette ezt meg, amikor az üzleti életből kivonult. Vallásos, adakozó lelkületű maradt élete végéig.²⁰

1888-ban eladta a Fő utcai házát Müller Mátyás fiatal kereskedőnek,²¹ aki a jó hírű Wurda cég tagja volt.²² Wurda Manó pedig a szemben lévő, a piactérre benyúló házszor 46. számú épületében élte további özvegyi, hosszú életét.²³

Müller Mátyás 1891 nyarán váratlan baleset következtében meghalt, magára hagyta feleségét két kiskorú gyermekével.²⁴ Az özvegy folytatta a kereskedést,²⁵ bár kénytelen módosításokra. A megszűnt dohányáruda²⁶ helyiségét bérbe adta Veszprémi József cipézmesternek.²⁷ A kialakított harmadik helyiségben pedig

id. Kelemen Imre fűszer-, csemege- és gyarmatáru kereskedő (1860–1936)

Szemerey János fűszer- és csemegekereskedést nyitott, aki később löszert és fegyvert is árusított.²⁸ 1908. június végéig maradt a bérleményében.²⁹ Akkor vehette használatba az épületet az új tulajdonos, Kelemen Imre és felesége,³⁰ akik 1906-ban megvásárolták özv. Müller Mátyásnétól a Fő utcai házat.³¹ Kik is voltak ők?

Kelemen Imre elszegényedett nemesi családban született³² Öcsön 1860. május 2-án,³³ aki nyolcéves korában árvaságra jutott. Már gyermekként munkaszerető, igyekvő emberke volt. Tótvázsony után Balatonfüreden Koller³⁴ Károly³⁵ fűszerkereskedőnél tanulta ki a szakmát. Enyingen és Fokszabadiban³⁶ (1917-től Balatonszabadi³⁷) gyakorolhatta mesterségbeli tudását, de hamarosan önállósította magát.³⁸ A huszonnégy éves fiatalember Fokszabadin kötött házasságot Juhász Zsuzsannával.³⁹ Gyermekük születése örömet jelentett számukra, de

elvesztésük – Vilma 14 éves,⁴⁰ László két éves,⁴¹ Gyula 19 éves⁴² – szomorúsággal töltötte meg szívüket. A család 1892-ben Veszprémbe költözött.⁴³ A Zsoldos-féle, az akkori Gizella tér 223. népsorszámu házban (Szabadság tér 12.) béreltek lakást,⁴⁴ ahol a fűszer- és gyarmatáru kereskedőnek hirdetett Kelemen Imre berendezte főüzletét, fióközletét pedig a 60. népsorszámu, ún. Véghely-házban (Óváros tér 5.), ahonnan 1896-ban áttette a szomszédos, 59. népsorszámu, Rikóty-féle, cégéről csak „Elefántos” háznak (Óváros tér 6.) titulált épület földszintjére.⁴⁵ Rövid ideig zálogüzletet is fenntartott.⁴⁶ Lakást is változtattak: a Major u. 77. szám (Vas Gereben u. 1.) alá költöztek.⁴⁷

A jól jövedelmező fűtőzsde bérletét is megpályázta, és a pénzügyminiszter a tizenhat pályázó közül Kelemen Imrét választotta ki a feladatra, aki⁴⁸ 1903. február 10-én a Rikóty-házban nyitotta meg dohányárudáját.⁴⁹

A Kelemen család 1908 nyarán birtokba vette a volt Wurda-házat. A családfő nagy költséggel átalakította a bolti helyiségeket fűszerüzlete és a nagy- és kistőzsde számára.⁵⁰ A család pedig elfoglalta az ötszobás, fürdőszobás emeleti lakást.⁵¹ Ekkorra már a város tekintélyes polgára. A közgyűlésnek nemcsak tagja, hanem tanácsosi rangot visel a „szókimondó Kelemen Imre”.⁵² A közügyet szolgálta a megyebizottsági üléseken is, bátor felszólalásaival sok hívet és tisztelőt szerzett magának.⁵³

Több szervezetben jelentős szerepet vállalt. A Jeruzsálemhegyi Társaskör választmányi tagja,⁵⁴ a Veszprémmegyei Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatósági tagja,⁵⁵ a Veszprémi Szikvízgyár Részvénytársaság elnöke.⁵⁶

A kereskedők bizalmát megnyerte. A veszprémi kereskedők érdekeit képviselte hosszú évekig, mint a győri kereskedelmi- és iparkamara tagja.⁵⁷ A helyi Kereskedők Társulatának 22 évig elnöke. Lemondása után örökös díszelnökké választották meg.⁵⁸ A kormányzó elismerését (polgári Signum Laudis kitüntetést) a főispántól vehette át a városi közgyűlésen munkás közéleti szereplésének jutalmául.⁵⁹ Az 1920-30-as évek nehéz anyagi helyzetét a kereskedői és iparos réteg is érezte. Igyekezett meggyőzni kereskedő társait, hogy a legkisebb haszonnal dolgozzanak, így segítsék a rossz körülmények között élőket.⁶⁰ Kelemen Imre indítványozta, hogy a megyeszékhelyen szervezett Magyar Hét alkalmából magyar áruk kerüljenek a kirakatokba, s ezeket javasolják a vevőknek.⁶¹ A veszprémi iparosok és a kereskedők tiltakozó gyűlést szerveztek gazdasági sérelmeik orvoslására, ahol Kelemen Imre is elmondta véleményét.⁶²

Az üzleti élet nehézségeit Kelemen Imre is megérezte. A trafik megszüntetése után bérbe adta a boltot két cipésmesternek,⁶³ majd Weisz József divatáruháza foglalta el ezt a helyiséget.⁶⁴ Az ismételten felszabadult üzletben ideiglenesen képkiallítás nyílt.⁶⁵ Végül Wéber János rendezte be úri és női divatáruházát.⁶⁶

A református Kelemen Imre nem elégedett meg vallásának buzgó gyakorlásával,

hanem tehetségét, tudását egyházának szolgálatába állította. Hamar megszerezte hit-társainak elismerését. Alig van két éve a városban, amikor megválasztották a presbitérium póttagjának,⁶⁷ 1896 nyarától pedig rendes tag, azaz presbiter (egyházi előljáró) lett.⁶⁸ Kilenc éven keresztül, 1906-tól 1914-ig a gondnoki tisztséget töltötte be, amely sok munkát/időt és felelősséget igénylő funkció.⁶⁹ Gondnokságának ideje alatt készült el templom tornyára az óra közadakozásból.⁷⁰ Éveken keresztül a református iskolaszék tagja.⁷¹ Egyházmegyei közgyűlésen többször képviselte a veszprémi gyülekezetet.⁷² Vendégül látott saját házában magas rangú egyházi személyt.⁷³

Családszerető, gyermekei iskoláztatásáról megfelelően gondoskodott. A felső kereskedelmi iskolába járt Gyula fiát gyógykezelésre Gleichenbergbe küldte, ahol sajnos nem nyerte vissza az egészségét.⁷⁴ Az I. világháború idején Imre fiukért aggódtak. A 31. honvéd gyalogezred katonájaként harcolt. Olasz fogságból 1919 végén tért haza a tartalékos hadnagy.⁷⁵ Ennek örömére az apa ötszáz koronát adományozott egyházának a harang-alap javára.⁷⁶ 1925-ben lakodalmat is ültek e házban: ifjú Kelemen Imre házasságot kötött Farkas Erzsébettel.⁷⁷ Hamarosan két unoka csivitelése verte fel a ház csendjét a nagyszülők örömére.⁷⁸

Az idős Kelemen házaspár megünnepelte szeretteik körében házasságuk ötvenedik évfordulóját.⁷⁹ Utolsó éveiben betegsége miatt id. Kelemen Imre visszavonult az üzleti élettől, felesége ápolta hűségesen. Nagy részvétellel kísérték utolsó útjára a 76 éves kereskedőt a Rákóczi téri gyászszobából (1936).⁸⁰

A már Veszprémben, a Zsoldos-házban született, apja nevére keresztelt,⁸¹ az üzleti életre felkészített fiú vette át a jól bejáratott fűszerkereskedést.⁸² Az ifjú Kelemen Imre nemcsak a céget vitte tovább,⁸³ hanem a református gyülekezetben⁸⁴ és a Kereskedők Társulatában apja nyomdokaiban járt.⁸⁵ A Veszprémi Takarékpénztár igazgatósági tagja.⁸⁶ Kiváló szakértelmének köszönhetően a Magyar Nemzeti Bank veszprémi fiókjának vezetőjévé nevezték ki az 1940-es évek közepén.⁸⁷

Az 1948-as év változást hozott az épület és lakóinak sorsában.⁸⁸ Az államosítás után az emeleten három lakást alakított ki az épület kezelője. A volt háztulajdonos bérlővé degradálódott. Az unokákkal bővült családjával háromszobás lakásban húzódott meg.⁸⁹ Ifj. Kelemen Imre és felesége halála⁹⁰ után a dédapa által szorgos munkával szerzett házból a férjnél lévő egyik unoka 1992-ben költözött el. A dédunokák – Sági Józsefné szül. Friedler Éva, Nagy Lászlóné szül. Friedler Szilvia és Mészáros Zsolt – őrzik a családi emlékeket.⁹¹

Az államosítás óta mindhárom emeleti lakásban bérlők éltek.

Az egyterűvé alakított földszinti üzlethelyiséget az Állami Könyvesbolt foglalta el.⁹² 1986 és 1998 között a Cooptourist működött a helyén.⁹³ Az egy ideig üresen álló helyiséget Vitrin Galériaként hasznosították: fiatal képzőművészek kiállítóhelyisége lett.⁹⁴ 2008 óta megint használaton kívülé vált ház földszintjének hatalmas kirakatát reklámcéllra használták fel. Az üvegtáblákat poszterekkel borították

Kelemen család hagyatéka.

*Az emeleti ablakban id. Kelemen Imréné (sz. Juhász Zsuzsanna),
a boltok aytájában az üzletek tulajdonosai: Wéber János, ifj. Kelemen Imre
és felesége (sz. Farkas Erzsébet)*

be, melyek Veszprém legfontosabb látnivalójára (állatkert), nyári rendezvényeire (utcazene fesztivál, vivace nemzetközi kórusfesztivál, ünnepi játékok) hívta fel az arra járók figyelmét.

2010. június utolsó hetében megjelentek a VEMÉVSZER építő- és szerelőipari Kft. munkásai az Óváros tér 2. sz. épületnél, hogy elkezdjék az üresen álló épület felújítását. Földszintjének átalakításával kezdték. Két üzlethelyiséget alakítottak ki. Szeptember végére elkészült a jobb oldali, ahová a Várból leköltözött a Tourinform iroda.⁹⁵ Október 2-án (szombaton) rendhagyó városnézés keretében nyitotta meg a város.⁹⁶ A bal oldali üzlettérben pedig december 3-án magánberuházásban műkereskedés nyílt Óváros Galéria néven.⁹⁷ Az emelet üres még, a homlokzati részén a VEMING (Ingatlan beruházás, közvetítés, értékelés, jogi és hitelügyintéző) hirdeti magát.⁹⁸

JEGYZETEK

- ¹ VeML VII. c A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai. Veszprém város telekjegyzőkönyvei. No. 660.
- ² Nagy Lászlóné (id. Kelemen Imre leszármazottja) közlése, lakik Veszprém, Almádi út 10/B
- ³ A szerző tapasztalata
- ⁴ VeML V. 177. Veszprém város mérnöki hivatalának iratai. Az épületek építészeti és közműellátottsági jegyzéke 1898 [?] 63. sz. ház; Veszprém város házjegyzéke 1926. Rákóczi tér 2. Tulajdonos: Kelemen Imre
- ⁵ VeML VII. 6. c A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai. Veszprém város telekjegyzőkönyvei. No. 660. Ó teherlap 2.
- ⁶ Veszprémi Független Hírlap 1882. július 22. 29/3. (továbbiakban: VFH)
- ⁷ VeML V. 102. a Protocollum 7/1783. (aug. 4.) 345–346. p
- ⁸ VeML XV. 15. Veszprém anyakönyv mikrofilmgyűjtemény, rk. házasság 1828. február 18. (1913-tól Győr városának része – Révai nagy lexikona. Bp., 1913. IX. köt. 228. p.)
- ⁹ VFH 1882. július 22. 29/3.
- ¹⁰ VeML XV. 15. Veszprém anyakönyv mikrofilmgyűjtemény, rk. születés (Alojzia 1843, János 1844, József 1846, Ödön 1847, Anna 1849, Emanuel 1851, Adolphus 1852, Ludmilla 1855)
- ¹¹ VeML XV. 15. Veszprém anyakönyv mikrofilmgyűjtemény, rk. halotti 174/1867. május 17. (Ödön kereskedősegéd, 19 éves)
- ¹² VFH 1882. július 22. 29/3.
- ¹³ Veszprém (heti újság) 1882. július 23. 31/3. (továbbiakban: V)
- ¹⁴ VFH 1892. december 3. 49/4. – VFH 1893. április 22. 18/2. (Wurda Adolf a veszprémi tűzkárosultaknak Bécsből küldött 50 forintot.)
- ¹⁵ Emlékkönyv a Veszprémi Takarékpénztár ötven éves fennállásának ünneplése. Veszprém, 1896. 3–5. p.
- ¹⁶ V 1884. február 24. 8/3.
- ¹⁷ Hoga György: 1848/49-es honvédek síremlékek Veszprémben. Veszprém, 1999. 45. p.
- ¹⁸ Veszprémi Ellenőr 1901.november 24, 47/7. (továbbiakban: VE) – V 1886. augusztus 15. 33/3.
- ¹⁹ V 1888. október 28. 44/2–3.
- ²⁰ Veszprémi Hírlap 1900. október 28. 43/4. (továbbiakban: VH) – VE 1900. október 27. 43/2. – Veszprémvármegye (újság) 1900. október 28. 43/5. (továbbiakban: VV)
- ²¹ VeML VII. 6. c A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai. Veszprém város telekjegyzőkönyvei, No. 660.
- ²² V 1884. augusztus 17. 33/3.
- ²³ VeML XXXIII. 1. Veszprém megye anyakönyvi kerületei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Veszprém, halotti 292/1900. október 22. – VE 1900. október 27. 43/2.
- ²⁴ VFH 1891. június 13. 27/1–2.
- ²⁵ VFH 1891. június 13. 27/3.
- ²⁶ VFH 1892. március 5. 10/2. - VFH 1892. március 12. 11/3. – VFH 1892. november 19. 47/2.
- ²⁷ VFH 1892. március 12. 11/4.
- ²⁸ VeML V.177. Veszprém város mérnöki hivatalának iratai. Az épületek építészeti és közműellátottsági jegyzéke 1898 [?] 63. népsorszámu ház tulajdonosa Müller Mátyásné. – Vízdíjfizetési kimutatás, é. n. (1898–1900?) 200 forinttól 500 forintig 63. számú ház. – VFH 1892. szeptember 10. 37/4. – VH 1895. április 28. 17/8. - VH 1897. július 4. 27/7. – VV 1905. június 10. 24/5.
- ²⁹ VE 1908. július 4. 27/6.
- ³⁰ VE 1908. július 4. 27/7.
- ³¹ VeML VII. 6. c A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai. Veszprém város telekjegyzőkönyvei, No. 660. – VH 1906. április 1. 13/4.
- ³² VH 1936. február 2. 5/5.

- ³³ VeML XV. 15. mikrofilmgyűjtemény (E 16.) Kapolcs, evangélikus születés 23/1860. május 2. (Kapolcs filiája Öcs)
- ³⁴ VH 1936. február 2. 5/5.
- ³⁵ VV 1905. április 9. 15/4.
- ³⁶ VH 1936. február 2. 5/5.
- ³⁷ VH 1917. január 21. 3/6.
- ³⁸ VH 1936. február 2. 5/5.
- ³⁹ VeML XV. 15. mikrofilmgyűjtemény (R 18.) Fokszabadi, református házassági anyakönyv 5/1884. március 4.
- ⁴⁰ Veszprémi Református Egyházközség halotti anyakönyve 19/1898. okt. 1. – VE 1898. október 1. 1/2.
- ⁴¹ Veszprémi Református Egyházközség halotti anyakönyve 13/1906. márc. 9. – VE 1906. március 11. 10/4.
- ⁴² Veszprémi Református Egyházközség halotti anyakönyve 31/1908. augusztus 15. – VE 1908. augusztus 22. 34/3–4.
- ⁴³ VeML V. 173.i Veszprémi Iparhatóságok nyilvántartása. D Iparlajstrom 203/ Kelemen Imre fűszer és vegyes kereskedés Veszprém város 1892. dec. 13. – V 1892. december 17. 52/4. (Kelemen Imre első veszprémi hirdetéséből következtettem a városba településétől.) – VH 1936. február 2. 5/5.
- ⁴⁴ Veszprémi Református Egyházközség születési anyakönyve 32/1894. december 16. (A születés helye Veszprém Gizella tér 223, az akkori Zsoldos-féle ház.) – Molnár Jánosné: A jogtudós háza. = Veszprémi 7 Nap 2005. június 3. 22/4.
- ⁴⁵ VFH 1896. május 16. 20/3. – VFH 1896. június 6. 23/4.
- ⁴⁶ VV 1902. január 12. 2/6. – VV 1902. november 30. 48/4.
- ⁴⁷ Veszprémi Református Egyházközség keresztelési anyakönyve 19/1904. június 10. (Kelemen László születésének bejegyzése szerint.)
- ⁴⁸ Népakarat 1903. február 7. 6/2–3.
- ⁴⁹ Népakarat 1903. február 14. 7/3.
- ⁵⁰ VE 1908. június 27. 26/4. – VE 1908. július 4. 27/7.
- ⁵¹ VeML V. 177. Veszprém város mérnöki hivatalának iratai. Veszprém város házjegyzéke 1926. 3. p. Rákóczi tér 2. Tulajdonos: Kelemen Imre.
- ⁵² VE 1908. augusztus 22. 34/3–4. – VH 1911. január 29. 5/3. – VH 1923. január 14. 2/1.
- ⁵³ VH 1936. február 2. 5/5.
- ⁵⁴ VV 1905. április 9. 15/3.
- ⁵⁵ VV 1936. február 2. 5/4.
- ⁵⁶ VH 1918. február 17. 7/5. – VH 1928. február 19. 8/5.
- ⁵⁷ VH 1928. április 15. 16/7.
- ⁵⁸ VH 1931. július 19. 29/6.
- ⁵⁹ VH 1927. november 20. 47/4. – VH 1928. január 1. 1/1–2. – A családtól kapott gyászjelentés.
- ⁶⁰ VH 1922. augusztus 24. 68/2.
- ⁶¹ VH 1930. október 19. 42/7.
- ⁶² VH 1926. április 25. 17/2.
- ⁶³ VH 1924. november 23. 47/3.
- ⁶⁴ VH 1926. február 14. 7/5. – VH 1927. július 31. 31/8.
- ⁶⁵ VH 1933. május 21. 21/7. – VH 1934. november 18. 46/7.
- ⁶⁶ VH 1937. március 21. 12/9. – Családi fotó az üzletről.
- ⁶⁷ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1895. február 2. (178. p.)
- ⁶⁸ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1896. július 27. (184. p.)
- ⁶⁹ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1906. január 28. (27. p.) – 1914. február 15. (147. p.)
- ⁷⁰ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1894. február 2., – 1906. október 20., 1906. október 28. – V 1890. március 8. 10/3. – VH 1906. október 28. 43/5.

- ⁷¹ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1900. február 2., 1903. szeptember 19. (Az iskolaszék tagjait három évenként választják meg.)
- ⁷² A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1901. július 23., 1921. július 6.
- ⁷³ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1920. október 23. (presbiteri gyűlés)
- ⁷⁴ A Veszprémi Református Egyházközség halotti anyakönyve 31/1908. – VE 1908. augusztus 22. 34/3–4.
- ⁷⁵ Vitéz Herczeg Géza: A m. kir. veszprémi honvéd gyalogezred története. Cegléd, 1936. 392.p. - VH 1917. április 22. 16/4.
- ⁷⁶ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1919. december 20. (presbiteri gyűlés)
- ⁷⁷ A Veszprémi Református Egyházközség házassági anyakönyve 2/1925. augusztus 15.
- ⁷⁸ A Veszprémi Református Egyházközség születési anyakönyve. 33/1927 (Mária Zsuzsanna), 21/1934 (Ilona Valéria Erzsébet)
- ⁷⁹ VH 1934. március 4. 9/5.
- ⁸⁰ VeML V.173.i Veszprémi Iparhatóságok nyilvántartása. D Iparlajstrom a kereskedőkről 1884–1904. 203/ Kelemen Imre fűszer és vegyes kereskedés. Megszűnt 1935. I. 1-jén. – A Veszprémi Református Egyházközség halotti anyakönyve 3/1936. január 24. – VV 1936. február 2. 5/4. – VH 1936. február 2. 5/5.
- ⁸¹ A Veszprémi Egyházközség születési anyakönyve 32/1894. december 16.
- ⁸² VeML V.173.i Veszprémi Iparhatóságok nyilvántartása. D Iparlajstrom a kereskedőkről. 4/1935. január 10.
- ⁸³ VH 1937. március 21. 12/9.
- ⁸⁴ A Veszprémi Református Egyházközség jegyzőkönyvei. 1931. június 2. ifj. Kelemen Imrét pénztárnokká választotta meg a presbiterium, 1935. február 17-i közgyűlésen lemondott e funkcióról.
- ⁸⁵ VH 1933. május 28. 22/4. ifj. Kelemen Imre a Kereskedők Társulatának választmányi tagja. – VH 1939. február 12. 7/6. A Kereskedők Társulatának alelnöke és a kereskedő tanonciskola felügyelőbizottságának elnöke.
- ⁸⁶ A Veszprémi Takarékpénztár 94. évi jelentése és zárszámadása az 1939. üzletéről. Veszprém, 1940. 3. p.
- ⁸⁷ Magyar Nemzeti Bank Fiókintézet ügyirata: 786/1946.
- ⁸⁸ VeML V. 173.i Veszprémi Iparhatóságok nyilvántartása. D Iparlajstrom a kereskedőkről. 4/1935. (1948. IV. 26-án törölték a fűszerüzletet a bejegyzés szerint.)
- ⁸⁹ Nagy Lászlóné közlése.
- ⁹⁰ Az alsóvárosi temető családi sírbolt obeliszkjén olvasható: ifj. Kelemen Imre † 1970, ifj. Kelemen Imréné † 1990
- ⁹¹ Nagy Lászlóné közlése.
- ⁹² Korompay György: Veszprém, 2. átdolgozott, bővített kiadás. Bp., 1957. 108. p. 71. kép. – A szerző tapasztalata.
- ⁹³ Telefonkönyv, Veszprém megye 1988. 38. p. – Az üzletben dolgozó Maróti Rezsóné közlése. (Lakik: Veszprém, Móricz Zs. u. 43/A)
- ⁹⁴ Veszprémi 7 Nap 2007. június 29. 26/14.
- ⁹⁵ A szerző tapasztalata
- ⁹⁶ Veszprémi 7 Nap 2010. október 8. 42/2.
- ⁹⁷ Napló 2010. december 4. 282/3.
- ⁹⁸ A szerző tapasztalata

A veszprémi tímár-ház

ALBRECHT SÁNDOR

VESZPRÉM KÖZISMERT ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁSA A TÍMÁR-HÁZ. Szinte magába öleli a történelmi hangulatot árasztó Buhim-völgy. Régtől ott áll az időben, a Benedek-hegy alatt, a Séd partján. A Margit-romok felől fogva tartó képben tárul elénk, hisz mögötte a vár lenyűgöző épületegyüttesének égbeszökő tömbje gyönyörködtet...

Eredetileg tímármester lakott, dolgozott e barokk stílusú emeletes lakóház alagsorában. Műhelyének bejárata a vízre nyílt. Ma is tekintélyes hatást kelt e ház. Külön látvány a tenyérnyi tér szépcárában.

A tímár-ház a 20. század elején

Ezúttal egy Angliában élő, a Balaton partjáról elszármazott hazánkfiának, Iklódy-Szabó Ivánnak hozzáfűződő ismertetését osztom meg olvasóinkkal.

Iklódyék 1944-ig Alsóörsön éltek. Közmegbecsülésben. A családfő, dr. Iklódy-Szabó János széleskörű műveltségével a magyarság szolgája és a Balaton-kultusz elkötelezett missziója volt. Második házasságából három gyermeke született. Tibor, Iván 1923-ban és Zsuzsanna. Őse, agilis Georgius Szabó de Iklód 1622-ben kapott címeres levelet II. Ferdinándtól. Ezóta mutatható ki a család nemzedékrendje.

Iklódy Szabó Iván felvétele – 1998

Iván, Angliából tett hazalátogatásainak egyikén, 1998-ban, éppen a múltba gyökerező családi emlékek indíttatására fényképfőlvételt készített a házról, írván: „Itt lakott az ükapám! Wurda Carl Marian, aki az apám anyjának volt a nagyapja.

Wurda C. M. (1760–1825) Teplből, Marienbad közeléből, Csehországból indult el vándorútra, Magyarországra, tímársegédként. Pozsonyban állt meg először. Aztán Veszprémben. Itt, a Benedek-hegy alatt egy 70 éves özvegyasszony tulajdonában volt tímárműhelyhez szerződte le magát. Az özvegy az akkor talán 25 éves segédnek házassági ajánlatot tett, vegye feleségül. Nem él ő már sokáig, a fiatal férje meg, a neki adott áldozat jutalmaként örökli birtokát. Carl Marian beleegyezett. Bizonytalan, hogy meddig tartott e házasság. Ám az köztudott volt, hogy az ifjú férj gyakran eljárt a Korona Vendéglőbe. Az Eschenlohr vendéglősnek két lánya volt. Egyiknek Carl Marian mélyebben nézett a szemébe, mint ahogy az „örregjének” tet-

szett volna. Emiatt bizony dohogni szokott, főleg mikor Carl Marian hazament a vendéglőből. Ilyenkor Carl Marian elővette hegedűjét és néhány szép nóta után rendre kibékültek.

Nem élt sokáig az özvegy. Szavát megtartotta: Wurda Carl Marian megörökölte a vagyont. Hamarosan el is adta. Megházasodott az Eschenlohr lánnyal és 1788 táján elköltöztek Győrszigetre. Ott tímárüzletet nyitott. Sikeres lett. Győrben is elismerték családját. Tíz gyermekük született. Kilenc fiú és egy lány. Valamennyien jó nevelést kaptak. Négy fiú felső végzettséget szerzett. Hárman a tímárságot folytatták. Kettő kereskedők lettek. Egyik, az Emmanuel lett az én dédapám. (1816—1900). – Carl Marian házában fölöttébb kedvelték a zenét, hisz ő maga is jól hegedült. Szépen énekelt is. Mindezt gyermekei is megörökölték. Különösen József (1800–1875), aki híres operaénekes lett, Hamburgban hunyt el.

Elmondható, hogy a Veszprémet is megjárt Carl Marian alapította meg a Wurda-család magyar ágát.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Magyar Közéleti Almanach, 1940
Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon, 1998
Korompay György: Veszprém, 1957
Halászbokor 1994, 2003
Adolf Wurda, Bécs, 1923

A Veszprém Megyei Csecsemőotthon története (1955–1978)

HOGYA GYÖRGY

Csecsemőotthonok létesítése a 2. világháború után

A bölcsődékről és csecsemőotthonokról szóló 13430/1948./1949. I. 7. számú kormányrendelet tömör egyszerűséggel határozta meg a csecsemőotthon fogalmát, mely szerint „*a csecsemőotthon az az egészségügyi intézmény, amely harmadik életévüket be nem töltött gyermekeknek állandó csoportos és rendszeres elhelyezésére szolgál*”. A régi gyermekmenhelyi, gyermekvédő intézeti ellátás helyett a csecsemőotthonok nyújtják a magas színvonalú egészségügyi ellátást.

A magyar gyermekvédelem 1950-es évek elején történt átszervezései következtében elemi erővel lépett fel annak szükségessége, hogy az elhagyottá nyilvánított csecsemők megfelelő intézményhálózata jöjjön létre. Ennek köszönhetően elsősorban a volt Állami Gyermekmenhelyek, majd 1949. január 1.–1950. február 1. között a Gyermekvédő Intézetek, 1950. február 1-től, pedig ezek gyermekkórházzá történő átminősítése következtében jöttek létre a csecsemőotthonok.

Az első három gyermekvédő intézet gyermekkórházzá történő átalakítása (kórháziasítása) 1950. február 1. napjától a 3365–39/1950. (III. 19.) Népj. Min. rendelet alapján történt meg. Ekkor Budapesten az Üllői u. 86 sz., Gyulán a Dömény u. 3. sz. és Veszprémben a Hóvirág u. 1. szám alatti intézeteket kórháziasították. Ettől a naptól kezdve az említett három intézmény betegosztályai megnyíltak az olyan 15. életévüket be nem töltött beteg gyermekek előtt is, akik elhagyottá nem nyilváníthatók, de a kórházi ápolásuk szükségesé vált. Például: fizető betegek, biztosítottak. Ezen intézetekből kikerülő 3 éven aluli állami gondozottak elhelyezésére csecsemőotthonokat kellett létesíteni.

A csecsemőotthonok létesítésére nézve közrejátszott a 1011/1951. (V. 19.) sz. minisztertanácsi határozat is, amely lehetővé tette, sőt előírta a termelésben résztvevő nők számának emelését. Ezen nők gyermekeinek elhelyezésére a bölcsődék és csecsemőotthonok létesítése szükségszerű megoldás volt.

A csecsemők szempontjából ez akkor különösen szükségszerű, ha az anya a gyermekét elhagyta, mert ez esetben – hozzátartozók híján – a csecsemőt a gyámhatóság elhagyottá nyilvánította, és a csecsemőt az állam segítőkeze vette pártfogása alá. Ezt a célt szolgálta a profilt váltott gyermekmenhelyek, gyermekvédő intézetek helyett létrehozott csecsemőotthoni hálózat.

Nem maradhat szó nélkül az a tény, hogy az 1950-es évek elején, az első 5 éves

tervidőszakban hatalmas beruházások folytak az országban, így például Dunapentelén (akkori neve Sztálinváros). A munkaerőt toborzással, de még rendőrségi kényszerintézkedéssel is odaszállították. E szempontból néhány mondattal szeretnék rámutatni az akkori állapotokra, így „...a megszüntetett budapesti nyilvános házakból 200 lányt hoztak dolgozni Dunapentelére¹...Az országnak részben a szemete, részben a java került oda, mert például vonatrakományszám hozták oda a pesti kurvákat dolgozni és az exkavátor néha csecsemőholttesteket emelt ki a földből²...a szakorvosok által nyilvántartott 400 terhes anya közül 300 leányanya stb”.³ A fent leírt körülmények következtében érthető, hogy magas volt a szülések száma, és az újszülöttek jelentős része a gyermekmenhelybe (gyermekvédő intézetbe) került. Minthogy abban az időben ezen intézeteket kórházasították, ennek következményeként állt elő az a helyzet, hogy Veszprém megyében fokozatosan három csecsemőotthont kellett megnyitni. Ugyanez volt a helyzet az ország többi részében is, ahol állami gyermekmenhely működött. (későbbi elnevezése Gyermekvédő Intézet)⁴

Végezetül, de nem utolsó sorban, a csecsemőotthonok létrehozásának legjelentősebb oka, a kormány intézkedésének nyomán a születések számának rendkívül magas növekedése. (Ratkó-gyerekek)

A II. világháború következtében beállott népfogyatkozás egy az addiginál eredményesebb népesedéspolitikai szükségességét diktálta. A büntető törvénykönyv rendelkezéseit szigorúan betartva büntették a szülés utáni gyermekölést, a szándékos magzattelhajtást, de még a magzattelhajtó elkövetőjét is, valamint a gyermekkítételt. Példát statuálva egy veszprémi hölgy 6 évi börtönbüntetést kapott magzattelhajtásért. Minden nő, aki teherbe esett, – egyes kivételes esetektől eltekintve – köteles volt a gyermeket megszülni. Ekkor keletkezett az a közismert jelszó, hogy: „Asszonynak szülni kötelesség, leánynak dicsőség”. Ez volt az ún. Ratkó-korszak.⁵

A Veszprém Megyei Csecsemőotthon

Veszprém megyében, az ország többi részéhez hasonlóan nem kis bonyodalmat okozott az Egészségügyi Minisztérium 3365–79/1951./III. 17. számú rendelete, mely az állam gyermekvédelmet egészségügyi és nevelésügyi gondozásra bontotta fel.

Ennek lényege, hogy egészségügyi gondozásban kell részesíteni a 3 éven aluli gondozottakat, a 3–15 éves korúak, pedig nevelésügyi gondozás végett, a gyermekvédő intézetek helyett az akkor létrehozott Átmeneti Gyermekotthonok létszámába kerültek. Elhagyottá nyilvánított állami gondozott oly sok volt, hogy a berhidai és csopaki csecsemőotthonon kívül még ún. Csecsemő Családi Telep is létezett. Ilyen működött a létrehozás sorrendjében: Balatonalmádiban Aradi Imréné, Káptalanfüreden Winkler Nándorné és Alsóörsön Körmendy Imréné vezetésével a saját házukban az erre a célra berendezett szobákban. Minden család telep 10–10 ágygal működött. Az egészséges csecsemőket a gyermekvédő intézetből (későbbi elnevezé-

*A pavilon épület földszintjére ráépített emeleten működött a csecsemőotthon.
Földszintjének déli felén az anyák hálószobája és ebédlője,
északi felében az irodák voltak*

se gyermekkorház) vitték ki, hozzá egy-két szoptatós anyával. E családi telepeket 1951. augusztus 1-től fokozatosan megszüntették olyan formában, hogy átvitték a gondozottakat a berhidai és csopaki csecsemőotthonba.

Az elhagyottá nyilvánított nagyszámú csecsemő elhelyezésére Veszprém megyében több csecsemőotthon létesült. Előbb 1951. január 1-től Berhidán 60 ágyas, a Karmelita Nővérek Árvaházában, valamint 1951. augusztus 1-től Csopakon 60 ágygal, az Angolkisasszonyok Intézetében. Később, 1955. október 18-án Veszprémben, 30 ágygal a Megyei Gyermekkorház területén, a Hóvirág u. 1. szám alatt. A berhidai csecsemőotthon kezdettől fogva önállóan gazdálkodott. Ezzel szemben a csopaki csecsemőotthon kezdetben a Veszprémi Gyermekvédő Intézet Kihelyezett Osztályaként, annak egyik költséghelyeként működött, 1953-ig. Később mindkét csecsemőotthon a csopaki és a berhidai is 100–100 ágyas intézménnyé fejlődött.

Közben az 1951. március 31-i kelettel létrehozott Megyei Átmeneti Gyermekotthon kezdetben a gyermekkorház területén, az ún. „pavilon” épületben megkezdte működését. Ide tartoztak a 3–15 év közötti állami gondozottak. Néhány hónap múlva megkapták a gyermekkorházzal szemben, a Hóvirág u. 2/c szám alatti házat és ettől az időtől már ott intézték a gyermekvédelemmel kapcsolatos minden ügyet.

Sok keserves esztendő telt el, amíg a rendelethozók elképzelésének megfelelően kialakultak az ideálisan működő csecsemőotthonok és gyermekotthonok, a gyermekkórház pedig már csak gyógyító tevékenységét folytathatta.

A korábban ismertetett okok következtében létrehozott két csecsemőotthon sem tudta már befogadni a nagyszámú állami gondozásba kerülő gyermekeket. Egy harmadik csecsemőotthon létesítése is szükséges volt. Ekkor az Egészségügyi Minisztérium 23/C/1–29/1953. sz. engedélyével a gyermekvédő intézet (később gyermekkórház) Veszprém, Hóvirág u. 1. szám alatt az 1904-ben épült, egykori ún. pavilon elnevezésű földszintes épületére engedélyezték az emelet ráépítését. Ebben az épületben korábban a 3–15 éves korú állami gondozottak voltak elhelyezve mindaddig, amíg az egészségügyi kivizsgálásuk megtörtént, illetve, amíg nevelőszülőt találtak a számukra. A 0–3 éves korú csecsemők és kisdedek a főépület emeletének csecsemő vagy gyermekosztályán voltak elhelyezve a szoptató dajkaszolgálatot teljesítő anyákkal együtt – de külön hálóteremben –, amíg a csecsemő egészségügyi állapota azt megkívánta. Idővel vidékre helyezték ki őket ún. telepekre a megfelelő nevelőszülőkhöz.

A megyei csecsemőotthon négy kórteremmel plusz egy elkülönítővel, és az előírt egyéb helyiségekkel, 30 gondozott befogadására úgy készült, hogy az alapépítmény déli végén egy napozásra alkalmas terasz is épült. A berendezési és felszerelési tárgyakat az Egészségügyi Minisztérium VI/2. Beruházási Osztálya biztosította.

*Szamosvári Istvánné
Teri főnővér*

Megnyitására 1955. október 18-án került sor Magyarországon, az 1965. évben az összes csecsemőotthonok száma 43, a férőhelyek száma pedig 4103 volt.⁶

A veszprémi új csecsemőotthont gyógyszerrel, élelmiszerrel, textíliával, mosatással, energiával stb. a Megyei Gyermekkórház látta el. Orvosi felügyeletét, mely napi egy órás vizittel járt, a mindenkori kórházi igazgató-főorvos látta el, aki egyúttal az Otthon vezetője is volt. Az évek folyamán dr. Gaál István, dr. Rixer Guszáv, dr. Török János főorvosok irányították az intézményt.

A csecsemőotthon vezető főnővére kezdetől fogva a bezárásig, 1978. december 31-ig Szamosvári Istvánné (szül. Janthó Teréz), a helyettese Singer Éva gondozónő volt. Létszámukba tartozott még 9 gondozónő és 2 takarítónő.

A gondozottak és az ágyak 1978. december 30-án lettek átszállítva a berhidai csecsemőotthonba, akikkel két gondozónőt (Szamosvári Istvánnét és Singer Évát) is átvettek. A többi gondozónő a megyei gyermekkórház létszámába került. A cse-

csecsemőotthonban 1955–1978 között kb. 3000 gyermeket gondoztak. A 3 éves kor elérése után a gyermeket nevelőszülőnél helyezték el.

A Megyei Csecsemőotthon megszüntetését a Heim Pál Megyei Gyermekkórház 1977. január 1-től a Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórházhoz való csatolása, így önállóságának megszüntetése, valamint az állami gondozottak létszámának csökkenése idézte elő. A perspektívák megváltozása, mind az egészségügyben, mind az egész államéletben új helyzetet teremtett. Aztán a gyermekkórház megszüntetésére is sor került, mivel beolvadt a Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórházba, és annak egyik osztálya lett. A Hóvirág utcai épület 1995. július 13-a óta – tehát 15 éve – üresen áll. A város lakossága többféle életrevaló tervet javasolt, így például: öregek napközi otthona, idegrendszert intézet stb., sajnos egyiket sem fogadták el. A Megyei Önkormányzat határozata alapján végül a volt gyermekkórház egész területét 99 évre a Pannon Egyetem kapta meg.

JEGYZETEK

¹ Miskolci Miklós: Az első évtized, 1945. 40. p.

² Horváth Sándor: A kapu és a határ: mindennapi Sztálinváros 2044. 22. p.

³ Fejér Megyei Levéltár, Szfehérvár, Dunaújváros VB. ülési jkv. 1952. február 16.

⁴ Állami Gyermekmenhelyek névsora: 1. Budapest, Debrecen, 3. Gyula, 4. Kecskemét, 5. Pécs, 6. Szeged, 7. Szombathely, 8. Veszprém, 9. Miskolc

⁵ Ratkó Anna férjezett Bíró Károlyné (1903–1981) munkásszony az első női kormánytag, aki 1949–1950 között népjóléti miniszter, 1950–1953 között egészségügyi miniszter volt. Hivatali ideje alatt széleskörű hatósági kampány zajlott az abortusztilalom szigorú betartására, amelynek következtében kimutathatóan nőtt a szülések száma. A fentiek miatt nevezték el az akkor születetteket „Ratkó-gyerekek”-nek.

⁶ Bezerédy–Hencz Zalányi: Évszázados küzdelem a hazánk egészségügyéért. 1967. 294.

Időutazás a veszprémi kolostorok völgyében

GY. LOVASSY KLÁRA

A VESZPRÉMI SÉD VÖLGY GEOLÓGIAI ÉRTÉKEI – szép sziklafalai, különleges partfalai – évmilliók emlékét őrzi. Legmélyebb pontján a Séd vízfolyása csordogál, ebbe aszók – időszakos vízfolyások futnak az oldal-völgyekből, erdőkkel, bokros rétekkkel övezve. Az ősidők óta lakott ez a vidék.

A honfoglaló magyarok már megjelenhettek itt, tájékozódásukat a nap járásán, a csillagok állásán túl a Séd patak, ennek állandó folyásiránya segítette. Maga a „Séd” név is ebből az időből maradt ránk; ma általánosságban az évszázadokkal később, anyanyelvünkbe szláv jövedékszóként beépülő „patak” kifejezést használjuk a kisebb vízfolyásoknál... az eredeti magyar név pedig tulajdonnévvé módosult.¹

Ezer éve: a jezsuita templom és a körülötte látható romok helyén kolostori élet virágzott. Görög szertartású apácák számára alapított itt szent közösségi helyet első királynőnk, akik befogadták Gizella királyné kíséretében ideérkező regensburgi szerzetesnőket is, majd együtt megteremtették műhelyüket a templomi kincsek készítésére, letették a nőnevelés alapjait.

Lelki szemeink előtt megjelenhet a királyi család: István, Gizella és Imre fiúk... hiszen nagy valószínűséggel gyakori látogatói voltak az itteni szent életű hölgyeknek. Sokszor csatlakozhatott hozzájuk Imre tanítója, a bakonybéli szentéletű püspök: Gellért is.

A környéken malmok zakatoltak; a gabonaörlésen kívül deszkát metszve, vagy éppen kallómalomként. Az évszázadokig tartó völgyvirágzás egyik bizonyítéka az „ad viam ducit ad villam Kemeche” – Kemece felé, a völgyön átvezető, a város legjelentősebb útjai között említése 1275-ből.²

771 éve: 1240. június 27-én Bertalan püspök biztosította a Szent Katalin kolostor működésének gazdasági alapjait³, hamarosan felépült az az épületegyüttes, melynek megmaradt falai ma „Margit romok”-ként ismertek. Itt élt Ilona apátnő, aki még életében Jézus sebeit viselte – halála után boldoggá avatták, számtalan kis tanítványa között a leghíresebb: Margit, IV. Béla király leánya.

735 éve, 1276-ban Csák Péter hadai felégették a várbeli templomot, palotát, káptalani iskolát, levéltárt, könyvtárt⁴... az oda vezető úton lévő épületeket sem kímélhették igazán. Ezt követően a várbeliek a völgybe húzódtak mindaddig, amíg vissza nem térhettek a várhegyre.

624 éve 1387-ben építés zajától zengett völgy: Konch mester felújította, bővítette a veszprémvölgyi apácakolostort. Építési szerződéséből tudjuk, hogy megújultak a tornyok, új szobákat, hálólhelyiségeket, árnyékszékeket építettek, kályhákat raktak, csatornát fektettek és mindent bevakoltak⁵. A korszerű kolostort még másfél évszázadig élvezhették lakói, majd az egyre gyakrabban erre portyázó törökök elől Körmend környékére menekültek.

Az 1559–1686 közötti, váltakozóan magyar-török győzelem időszakára már a Szent Katalin kolostor is kiürült, fokozatosan rommá vált.

Ám a malmok, apró lakhelyek, műhelyek tovább éltek – ha leégtek, megsérültek, mindig megújultak. Gazdáik igazi otthonuknak érezték a völgyet. Talán igaz annak a mondának az alapja is, mely szerint Verancsics Faustus, a veszprémi vár 1579–82 évekbeli kapitánya⁶ ördögös szerkezetei közül az ejtőernyőt itt próbálta ki; mely szerint egy szépséges molnárlányhoz fűződő szerelme indíttatásával, e leleményes készülék segítségével járt túl a völgyben örökdő törökök eszén.

A malmok környezetében egyre több mester élt, dolgozott; molnárok, tobakosok, tímárok, képfestők, posztósok, szücsök, szürszabók, kapcsók, harisnyakötők, kötélverők, csutorások, bognárok, pintérek, csizmadiák, fazekasok, kőművesek, ácsok, lakatosok, kovácsok...

384 éve, 1627-ben újból nagy építkezés színtere a völgy. Miután a jezsuiták megkapták a veszprémvölgyi apácák itteni birtokait is, hatalmas barokk templom építésébe kezdtek, mellette borkimérést nyitottak. Aztán... megszüntették a rendet mielőtt a templom elkészülhetett volna. Ott is maradt félig készen, tető nélkül mementóként, egészen a 20. század derekáig.

~**250 éve** az Úrkút malom tulajdonosa Tummler György ördögös molnármester volt. Fiával, az akkor 18 éves Henrikkel elvállalta, hogy az újonnan épült püspöki (ma érseki) palotába felvezeti az Úrkút vizét egy patakvízzel hajtott elmés szerkezettel⁷. Az elkészült vízmű messze földön híressé tette készítőit, püspökét, de Veszprém városát is!

~**200 éve** a völgy a reformkor ízlésével kezdett megújulni; a Kopácsy család árkádos, szép pihenőházat épített, sétányok alakultak, 1823-ban „lövöldöző” és vendéglők nyíltak a veszprémi polgárok nagy örömére⁸. Mindezeket fénykép hűségével örökítette meg a Rochbock-féle metszet, valamint Berken János tusrajzain.

~**120 éve reverendás, piarista paptanárok járnak a völgyet**: a tudós **Bolgár Mihály**⁹ megtervezi a város vízellátását; a Tekerés-völgy forrásainak bő vizét egy, a Séd völgyében lefektetett gravitációs vezetékben juttatta a város szívébe, majd a völgyhíd alatt ma is álló gépház gőzgépeinek erejével került a víz az Almádi út mellett létesített vízmedencébe. Ennek magassága a tűztoronyával megegyezik.

Ádám Iván¹⁰ sétái során a régi romokat, **Laczkó Dezső**¹¹ a geológiai érdekessé-

geket kutatta, rajzolta, eredményeit publikálta. Diákjaikkal sokat kirándultak. Ott volt a csoportban a lángszemű **Csikász Imre**¹², aki már abban az időben is gyönyörűen rajzolt, majd szobrászművész lett... ha a jó Isten hosszabb életet ad néki, ma a magyarok Rodinjeként büszkélkednének vele.

De ott volt a három örökmozgó **Cholnoky**-fivér is: **Viktor**¹³ és **László**¹⁴, a későbbi irodalmárok, a legelevenebb azonban a kis **Jenő**¹⁵, aki minden sziklarésbe belemászott, tanáraitól karikatúrákat készített, dokumentálta a város történéseit, sokat rajzolt, fényképezett, titkos helyekről lányokat kukucskált... majd mindezeket „Veszprém” c. kötetében rögzítette. Később, már világhírű földrajztudósként írt a Kiskuti csárda vendégekönyvébe; a természet szépsége, Hosoffék finom főzje, a felszolgált jó bor harmóniája a világ egyik legszebb helyévé teszi számára a Séd-völgyét.

Pontosan 100 éve, 1911-ben alakult Veszprém városában az Építési és Szépészeti Bizottság, tagjai: Ádám Iván, a városszépítő kanonok, dr. Benkő Károly ügyvéd, Bokrossy Jenő városi főmérnök, Csolnoky Ferenc orvos, Bognár János, Csomay Kálmán, Gyökeres János, Horváth Sándor, Kész Ferenc, Próder Károly és Takács János építőmesterek, valamint Hajda Gyula asztalosmester. Egy hónap múlva megszületett a Veszprémi Szépítő Egylet is 13 alapító és 157 rendes taggal. Néhány éven belül 24 ezer fenyőcsemetét ültettek a völgyet övező domboldalakra!¹⁶

75 éve újabb, óriási építés zaja töltötte be a völgyet; melynek következtében megépült az ország egyik legnagyobb és legszebb vasbeton hídja: a Szent István völgyhíd. A híd építését minden veszprémi polgár annyira fontosnak érezte, hogy rendszeresen erre korzózva követte minden fázisát, így a készülő híd számtalan családi fényképen szerepel. Aztán... 1945. március 21-én a kis ívet felrobbantották... ideiglenesen gyaloghíddá alakították... a hároméves terv keretein belül helyreállították, majd 1948-ban újra átadták a közúti forgalomnak.¹⁷

A második világháború után Veszprém is csatlakozott azokhoz a nagyvárosokhoz, akik állatkertet és vidámparkot kívántak építeni. A vidámpark helyét a Betekints völgyben jelölték ki. Az első felhívások után, nagy lelkesedéssel, hihetetlen mennyiségű önkéntes felajánlással, munkahelyeken szervezett társadalmi munkával már 1959 őszén megkezdődött a tereprendezés.

50 éve, ilyenkor tavasszal már a befejező munkákat végezték; hiszen a park 1961. május 1-jén megnyitotta kapuit a nagyközönség előtt.¹⁸ Volt itt úttörővasút, alagút, apró hidakkal és valódi úttörővasutasokkal, csónakázási lehetőség az új tavon, óriáskerék, körhinta, csacsifogat... A Gábrriel malom mellett úttörőtábor létesült. Hétvégeken kinn volt a fél város. A park mindenkié volt, a kultúra, a jókedv parkja. Az itt folyó életről képeslapok, leporellók, bonbonos dobozok és egyéb korabeli dísz tárgyak tanúskodnak. Filmeket forgattak itt: a „Csárdáskirálynő”-t¹⁹, a „Fűre lépni szabad”-ot²⁰, „Fényes szelek”-et²¹, „Patyolat akció”-t²².

A park virágzása tíz évig tartott. Aztán... leégett a Gábrriel malom... majd a fenn-

tartáshoz biztosított pénzt csökkenteni kellett... megszűnt a kisvasút, elbontották a hintákat... eltűntek a csónakok... a tó eliszapolódott, lassan, fokozatosan elhordták a síneket, a padokat, minden felhasználható építőanyagot... csak a gaz maradt.

Volt ugyan néhány többé-kevésbé sikeres kísérlet a park megújítására, de a fenntartásra mindig kevés pénz jutott. Talán ezért nagy öröm igazán most a völgy újjászületése. Köszönetet érdemelnek mindazok, akik a projekt elindítását szorgalmazták, folyamatában részt vettek, bármekkora, bármilyen segítséget megadtak ahhoz, hogy ma itt ünnepeljük a megújult völgyet.

* * *

Szülővárosom, Kőszeg városházája homlokzatán egy kis latin mondat olvasható: Pace virent colles, crux fulget leniter amnes – (Békében virul a táj, s a kereszt szelíden tekint a folyóra.)

Mintha ismerte volna írója a Séd völgyet! Szívemből kívánom, hogy mindig úgy viruljon a völgy, mint ma és mindenki örömére.

(Elhangzott: 2011. március 10.-én, a „*Veszprém, Kolostorok és kertek a veszprémi Vár tövében*” c. KDOP-2.1.1/A-2008-0005 projektzáró ünnepségen)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Séd völgye Veszprémben – Veszprém, 2000.
 Balassa László-Kralovánszky Alán: Veszprém – Budapest, 1983.
 Bószéné Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története – Veszprém, 2008.
 Cholnoky Jenő: Veszprém – Kalocsa, 1938.
 Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém – Veszprém, 1977.
 Hidak Veszprém megyében – Balatonfüred, 2008.
 Hornig Károly: Veszprém múltja és jelene – Veszprém, 1912.
 Hungler József: Veszprém településtörténete – Veszprém, 1988.
 Korompay György: Veszprém – Budapest, 1956.
 Lelkes István: Kőszeg – Budapest, 1960.
 Szelényi Károly: Veszprém – Veszprém, 1995.
 Varga Béla: Veszprém város lexikona – Veszprém, 2009.
 Vár Ucca Tizenhét negyedévkönyvek: Veszprém, 1993–2000
 Cholnoky Jenő 1998/2
 Cholnoky László 1997/2
 Cholnoky Viktor 1993/1
 Csikász Imre 1994/1
 Gizella királyné 2000/1
 Verancsics Faustus 1994/3
 Véghely Dezső: Emléklapok rendezett tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből – Veszprém, 1886.

JEGYZETEK

- ¹ Vp. lexikon 724. o.
- ² Hungler J. közlése szerint: Veszprémi káptalan magánlevéltára
- ³ Gutheil J: Az Árpád-kori Veszprém 166. o.
- ⁴ uo. 126. o.
- ⁵ Rainer Pál: A veszprémvölgyi Szűz Mária apácakolostor In: A Séd völgye Veszprémben 21–26. o
- ⁶ Vp. lexikon 886. o.
- ⁷ Wöller István: Veszprémi vizimalmok In: A Séd völgye Veszprémben 99–104. o.
- ⁸ Gy. Lovassy K.: Volt egyszer egy vidámpark... uo. 39–41. o.
- ⁹ Vp. lexikon 88. o.
- ¹⁰ uo. 11.o.
- ¹¹ uo. 477–478. o.
- ¹² uo. 136. o.
- ¹³ uo. 109. o.
- ¹⁴ uo. 108. o
- ¹⁵ uo. 106. o.
- ¹⁶ Gy. Lovassy K.: Volt egyszer egy vidámpark... In: A Séd völgye Veszprémben 39–42. o.
- ¹⁷ Gy. Lovassy K.: A Szent István völgyhíd In: Hidak Veszprém megyében 111–116. o.
- ¹⁸ Gy. Lovassy K.: Volt egyszer egy vidámpark... In: A Séd völgye Veszprémben 39–42. o.
- ¹⁹ magyar-német koprodukció, 1971. rendező: Szinétár Miklós, főszereplők: Anna Moffo, Latinovits Zoltán, Psota Irén
- ²⁰ magyar film, 1960. rendező: Makk Károly, főszereplők: Páger Antal, Maklár Zoltán, Tolnay Klári, Tordy Géza, Polónyi Gyöngyi
- ²¹ magyar film, 1968. rendező: Jancsó Miklós, főszereplők: Madaras József, Drahotka Andrea, Kovács Kati, Kozák András
- ²² magyar film, 1965. rendező: Fejér Tamás, főszereplők: Bodrogi Gyula, Cs. Németh Lajos, Zenthe Ferenc, Kiss Manyi

Honvédségi hétköznapiok – Veszprém, 1896

FÖLDESI FERENC

KATONAHÍREK! HÍREK, AMELYEK LEHETNEK bombasztikusak, de lehetnek kicsi színes hírek is, amely utóbbiak honvédeink, garnizonjaink mindennapjait mutatják be az érdeklődő polgároknak. Ezeknek a színeseknek egy kicsiny szeletét szeretném olvashatóvá tenni egy válogatott hírszemlével a korabeli Veszprémben megjelenő Veszprémi Hírlap felhasználásával. Ezekben az írásokban nem a gyakorlatokról, a hősiesség helytállásáról, a kiképzésről olvashatunk, hanem azokról a mindennapokról, társasági eseményekről – a hétköznapiokról – amelyek kapcsolatot jelentettek a helyi lakosság és a laktanyai élet között, egyben érdekes szeletét mutatták a katonai életnek.

1896 – a Millennium éve. Az országban számtalan központi és helyi megemlékezés történt honfoglalásunk ezeréves évfordulóján. Ezekről bő, színes és tárgyilagos, részletes és kivonatolt híreket lehetett olvasni mind az országos, mind a helyi sajtóban. De mi újság Honvédségünk háza táján? Közelierről Veszprémről?

Január 5-én arról tudósít a hírlap, hogy báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter beadja a lemondását, amit nem indokolt – magántermészetű, írja lemondó jegyzékében. (megj. a cikkíró itt téved, vagy bedőlt egy „kacsának”, hiszen Fejérváry Géza 1903-ig volt honvédelmi miniszter, majd utána miniszterelnök lett) E hónap 12-én a jegyzők konferenciája tiltakozik a bevezetett állami anyakönyvezés ellen, hiszen – ismerős szavak – rengeteg a munka, nem győzik, sérül a közigazgatás egyéb ága, ha ezt az egyháztól átvett feladatot is nekik kell majd végrehajtani.

A hónap 16-án már egy veszprémi katonahír, tisztii estélyről, pontosabban: táncvígalmról olvashatunk tudósítást, amit a Nemzeti Kaszinóban tartottak este 8 órai kezdettel. De olvashatjuk azt is, hogy a kórháznál nincs közvilágítás, amely kapcsán a tárcsa írója felhívja a városatyák figyelmét a balesetveszélyre. Talán a gyér közvilágítás okozta félhomály is lehetett az oka, hogy helyi erős emberek honvédeinkkel verekezésbe keveredtek. Csak egy katona, Elek György honvéd volt legény a gáton, mert négy társa elszaladt. Sok lúd disznót győz – tartja a mondás, ami esetünkben is megállta a helyét. Elek honvédot legyűrték. Persze ezt egy jól irányzott fadorong ütése is nyomatékosította. Azonban később megkerültek a támadó civilek, akik elnyerték méltó büntetésüket. De ugyanígy elnyerték büntetésüket a megfutamodott honvédek is, hiszen – mint ahogy a fenyítési parancsban olvasható – cserbenhagyták bajtársukat.

Miután Veszprémbe ezidő tájt csak három zászlóalj állomásozott, az illetékes parancsnokok rendszeresen ellenőrizték alárendeltjeiket. Tudniillik békében foglal-

A Nemzeti Kaszinó épülete az akkori piactéren – ma Óváros tér – a Pósa házzal szemben állt. 1911-ben bontották le

koztatni kell a katonát gyakorlatokkal, fegyverkarbantartással, szemlére való felkészüléssel és természetesen ezek végrehajtásának ellenőrzésével, hogy ne a kimenő, a fehérnép járjon az eszébe. Ez történt január 26-án, amikor is Say Győző altábornagy az 5. honvéd-kerület parancsnoka – Kirchner Hermann őrnagy segédtsízt kíséretében – érkezett szemlére, helyőrségi vizsgálatra. Természetesen mindent rendben talált.

Február 16-i írásában a cikkíró kedélyesen élcelődik azon a honvédségi híren, miszerint Veszprémben a csendőrségnél és a katonaságnál szaporítani fogják a létszámot. Mert „*így kívánja ezt az uralkodói hatalom*”. Ezzel – mondja a cikkíró – minden ember mellé jutni fog vagy egy csendőr, vagy egy katona.

Február 23-án arról olvashatunk, hogy a jövőben a Magyar Honvédségnél a tüzérség is a hadrend részét képezi. A hír a tiszti kar részére örömteli volt. Nem úgy a sorozott katonáinknak, mert ennek az lett az ára, hogy a katonai szolgálati időt a honvédelmi vezetés 3 évben állapította meg. Érthető, hogy ennek bakáink nem örültek.

Márciusban megkezdődtek a sorozások, így Veszprém vármegyében is. Veszprém városában április 15–16-án jelentek meg a regruták az illetékes bizottság előtt – összesen 226 fő. A polgári elnök Kolossváry József főjegyző, míg a katonai Knopp őrnagy volt.

Itt, eldugva a honvédségi hírek között olvasható egy – a jelentési űrlap minden

mellé egy másikat építenének, a Kopácsy kaszárnya bérletét pedig lemondanák, hogy oda is katonák költözhessenek. Az ügy egyik szorgalmazója Brenner Jarosláv a 17. hv. gyalogezred parancsnoka volt.

Ha egy idea megfogalmazódik, az újabb elképzeléseket szül. Vagyis: ha növekszik a katonaság létszáma, akkor növelni kell a kiszolgáló létesítmények számát is. Ezért – logikus, hiszen a katonáskodás veszélyes üzem – katonai kórház építését kell szorgalmazni. Ugyanis ha nagy honvédségi garnizonná fejlődik Veszprém, szükség lesz a gyógyító helyekre. Elkészítették a terveket, ami – május 10-i hír szerint – már a civil egyeztetéseknél tartott. Akkor ezek a tervek nem valósultak meg, azonban később, az első világegés nagyszámú sebesültjeinek ellátására épült meg a Jutasi úton a katonai általános- és a fertőző kórház.

Május 31-i hír szerint új városparancsnokot kapott Veszprém. Demeter Béla őrnagyot az uralkodó áthelyezte Nagykanizsára a 20. hv gyalogezredhez, helyette Terstyánszky Ferenc alezredes a lugosi 8. hv gyalogezred volt tisztje foglalta el a városparancsnoki széket.

A Fő utcán (ma Rákóczi utca) masíroznak a katonák

Ha nyár, akkor gyakorlat. Mert mi szebb, mint az izzó napon harcolni a feltételezett ellenséggel a Bakony lejtőin. Július 12-én a 17. hv. gyalogezred ezredösszpontosításnak elnevezett ezredgyakorlatot hajtott végre. Erre a veszprémi zászlóalj katonái 13-14-én indultak Székesfehérvárra. Bár gyakorlat volt, de ezt a fehérvári tisztikar látogatásnak (is) minősítette. Azt viszont illik viszonzni. Az augusztus 30-i híradásban olvashatunk arról, hogy a gyalogezred fehérvári része a parancsnokság-

gal és a törzssel 24-én megérkezett Veszprém városába. Ez mintegy 2300 főt jelentett. A parádé nem maradhatott el. Honvédeink az újonnan alakult székesfehérvári honvédszenekar zenei kísérete mellett ünnepélyesen vonultak be Veszprémbe. Másnap a zenekar koncertet adott a püspöki palota erkélyén, délután már a Nemzeti Kaszinó előtt játszottak, majd csütörtökön este a Zsák-vendéglőben adtak felejthetetlen táncestet. 30-án a Méhes-társbirtok kertjében (az Aranyos völgyben) tartották a mulatságot a veszprémi úri társaság legnagyobb örömére. Sajnos – kesereg a cikk-író – vasárnap elmentek a deli zenészhonvédek vissza Fehérvárra.

Szeptember eleji írásokban olvashatunk arról, hogy egy építkezés miatt megszünt a tihanyi visszhang (amely eddig 14 szótagot is képes volt visszamondani!!), valamint arról, hogy a Vég kávéházban játszik Dankó Pista. A hallgatóságban helyet foglaltak helyőrségünk tisztjei is.

Az év vége a kaszárnyaépítések, felújítások és szemlék jegyében telt el. Szeptember 13-i hír szerint a város tulajdonába került a régi, Buhim-völgyi kaszárnya. A HM a laktanyát – a mai Deák Ferenc utcában – 1874–75-ben építtette az akkori honvéd lovasság számára. Olvashatunk arról, hogy orsovai Lázár Győző vezérőrnagy megvizsgálta a Reviczky-féle kaszárnyaépítkezéseket. Majd októberi hír szerint a városi közgyűlés a régi Buhim-völgyi laktanyát a veszprémi bankoknak, ipartestületeknek kívánják felajánlani megvételre. A város polgármestere utasítja Holles Ferenc városi építész, hogy az átalakításhoz szükséges terveket készítse el.

Végül az ez évi utolsó, novemberi hír szerint a 17. honvéd gyalogezred veszprémi 16. század parancsnokává Androvics Imre főhadnagyot nevezték ki.

FORRÁS

Veszprémi Hírlap 1896-os évfolyam

Képek: Balogh Gyula: Veszprém képeslapokon

Veszprém emlékjelei 2005

BÁNDI LÁSZLÓ

(Fotókat készítették: Bándi László és Zachár Zsolt)

Emlékjel neve: A Séd patak árvize

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Jókai utca 13. sz. ház falában

Felirata: 1803 7 dik may Edig wolt az árviz.

Anyaga: Homokkő

Felavató dátuma: Visszahelyezés: 2005

Megjegyzés: Ilyen magas volt az 1803. május 7-én kiöntött Séd patak vízszintje.

Történeti leírás: A Veszprém vizének is nevezett bővizű Séd patak a 19–20. században Veszprém környékén egyes adatok szerint tíz vízimalmot működtetett. A tobakosok is a víz mellé telepedtek, mivel a bőr cserzéséhez sok víz kellett. A patak nagyobb felhőszakadáskor kilépett medréből. A legádázabb árvizet 1803. május 7-én

okozta, amikor a kiáradt patak elöntötte a kerteket, hömpölygő árja ledöntötte az útjába került házakat, kőkerítéseket. Egy víz sodorta fatörzs betörte a Szent Anna-kápolna ajtaját, a padokat kimozdította helyükről és a kriptát is elöntötte a szennyes ár. Ez az áradás 11 ember életét követelte.

* * *

Emlékjel neve: Nagy László
 Típusa: Síremlék
 Helye: Veszprém, Dózsavárosi temető
 Felirata: Itt nyugszik Nagy László 1905–1956 Nagy Lászlóné 1909–1988 és gyermekei Béke poraikra (Kopjafán:) NAGY LÁSZLÓ 1905–1956 Életét adta, hogy leüsse a tűztoronyról a megszállók csillagát. NAGY JÁNOS 1936–1992. A hős zászlótartó emlékére.

Anyaga: Műkő, fa.

Felavatás dátuma: 2005

Megjegyzés: Az 1956-ot követő megtorlásokor alkalmazott kegyetlen verés következtében Nagy László meghalt.

* * *

Emlékjel neve: Endrődi Sándor
 Típusa: Mellszobor
 Helye: Veszprém, Endrődi Sándor u. 57. sz. ház előtti park
 Felirata: Endrődi Sándor 1850–1920
 Anyaga: Bronz, műkő lábazat
 Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Salföld)
 Felavatás dátuma: 2005. január 15.
 Avató: Dióssy László polgármester és Heiter Sándor, a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör elnöke
 Köszöntőt mondott: Dióssy László polgármester és Dr. Kerényi Ferenc, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke.
 Megjegyzés: A szobor felállítását a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör (Heiter Sándor elnök), a Magyar Irodalomtörténeti Társaság veszprémi tagozata (Borbás László örökös elnök) és Debrecenyi János önkormányzati képviselő kezdeményezte és valósította meg társadalmi összefogással. A költő születésének évfordulóján koszorúzást tartanak.

Történeti leírás: ENDRŐDI (Kupricz) Sándor (Veszprém, 1850. jan. 16.–Bp.,

1920. nov. 7.) költő, tanár, szerkesztő. Középiskolai tanulmányait Nagyszombatban kezdte, Veszprémben a piaristáknál, majd Kecskeméten, Székesfehérvárott és Pozsonyban folytatta, a pápai ref. gimnáziumban érettségizett. Pesten rövid ideig jogot és filozófiát tanult, majd újságíróként dolgozott. Munkatársa volt a Baloldal, majd a Fővárosi Lapok című folyóiratoknak. 1880-ban a kolozsvári egyetemen kapott tanári diplomát. Ez évtől a nagyváradai főreáliskolában magyar nyelvet és irodalmat tanított. 1902–1919 között Budapesten a képviselőház Naplójának szerkesztője volt. A Kisfaludy Társaság tagjává 1882-ben, a Petőfi Társaság örökös elnökévé 1907-ben választották. Szerkesztette a Petőfi Könyvtárt és a Petőfi Albumot, valamint a Magyar Hölgyek Életrajza c. 20 kötetes sorozatot. A Magyar Remekírók sorozatban a Magyar népdalok és Magyar népballadák, valamint a Magyar költészet kincsesháza c. köteteket. Alsóörsön nyaralója és szőlője volt, ahol nyaranta sok időt töltött. Az 1870–1880-as években gyakran járt Balatonfüreden, jó barátság fűzte Jókai Mórhoz. A versek mellett irodalmi tanulmányokkal, prózai munkákkal és műfordításokkal vált ismertté. Balatonfüreden utca, Alsóörsön utca, park és iskola vette fel nevét, az alsóörsi parkban emlékműve, az iskolában emléktáblája is van. Veszprémben a szülőháza helyén, a Szabadság tér 15. sz. épületen 1996-ban helyezték el emléktáblát.

Irodalom: ÁCS Anna: A balatoni ég költője. Emlékezés ~ra. = Új Horizont, 1994. 1. sz. – ÁCS Anna: – (1850–1920). = Veszprémi művészek és mecénások a századelőn. Veszprém, 1994. – PRAZNOVSZKY Mihály: Endrődi Sándor útja Petőfitől Petőfiig. In: Tájéirodalom. Veszprém, 1996. – BORBÁS László: Kora népszerű lírikusa volt. A polgári átalakulás költője, ~ hetvenöt éve halt meg. = Napló, 1995. nov. 7. – LICHTNECKERT András: Alsóörs története. Veszprém, 1996.

* * *

Emlékjel neve: II. világháború veszprémi polgári áldozatai

Típusa: Emlékmű

Helye: Veszprém, Budapest út, Balaton Pláza déli parkja

Felirata: A II. világháborúban a légitámadások következtében elhunyt veszprémi polgárok emlékére 2005. március 23. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Magyar Polgári Védelmi Szövetség Veszprém Megyei Szervezete

Anyaga: Fekete márvány, fekete bazaltkő

Készítő: Stumpf János és Stumpf Ferenc kőfaragó mesterek (Veszprém)

Felavatás dátuma: 2005. március 23.

Köszöntőt mondott: Katanics Sándor városi képviselő

Megjegyzés: Az emlékművet felszentelte, illetve megáldotta dr. Mail József a római katolikus, Niederhoffer Zoltán a református és Isó Zoltán az evangélikus egyház képviselője.

Történeti leírás: Az első nagy légitámadás 1944. július 8-án érte Veszprémet. Egy lefűjt, ámde valós légiriadó miatt az óvóhelyeket elhagyó emberek közül 62 azonnali halálát okozta a légitámadás, 64-en pedig súlyosan megsebesültek. A Veszprémi Hírlap 1944. július 30-án közölte, szigorú büntetés vár arra, aki augusztus 15-ig nem épít a házában légoltalmi óvóhelyet. Októberre elkészült a Benedek-hegy alatti nagy óvóhely is. Összesen 85 légitámadás érte a várost, mely során a lakóházak háromnegyede megsérült. (Veszprémi Napló, 2007. 03. 28. 14. o. Város a szívekben) Veszprém a harcok után, de még inkább a korábbi – összesen 85 légitámadás miatt – rettenetes képet mutatott. A város lakóházainak 75,5%-a megsérült. A városi vízművet 100%-os, a villanytelepet 100%-os, a kórházat 50%-os, a Korona Szállodát 50%-os, a Várban lévő Piarista Gimnáziumot 50%-os, a közvágóhidat 40%-os, a városházát 40%-os, a völgyhidat 30%-os és a vármegyeházát 30%-os károk érték. A város lakossága 72 főt veszített halottakban. Az emberveszteség a városban összetorlódott menekültek és katonaság veszteségei miatt jóval tragikusabb képet mutatott. A II. világháború során Veszprémben harci cselekmények miatt – helybeliek, vidékiek, katonák – összesen 565-en haltak meg, illetve ennyien vannak beanyakönyvezve, ami csak töredékét jelenti a tényleges veszteségeknek. Irodalom: Veress D.

Csaba: Légitámadások Veszprém ellen (1944. június 30–1945. március 23.)
(Veszprémi Szemle, 1995. 1. sz.)

* * *

Emlékjel neve: Péchy László
Típusa: Mellszobor
Helye: Veszprém, Pannon Egyetem,
Felírata: Péchy László 1917–1998
Anyaga: Bronz, rózsaszín márvány talapzaton
Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Sal-
föld)

Felavatás dátuma: 2005. június 5.

Avató: Dr. Gaál Zoltán rektor és dr. Mosonyi György, a MOL Rt. vezérigazgatója.

Köszöntőt mondott: Dr. Mosonyi György ve-
zérigazgató.

Megjegyzés: A Pedagógus Napi ünnepségen
avatták fel. (Adatközlő: Dömötör Lajosné dr.,
Pannon Egyetem Központi Könyvtára)

Történeti leírás: PÉCHY László (Csökmő, 1917. júl. 26.–Bp., 1998. nov. 17.) egyetemi tanár, vegyészmérnök, a kémiai tudományok kandidátusa. 1939-ben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen vegyészmérnöki, 1966-ban a Veszprémi Vegyipari Egyetemen műszaki egyetemi doktori címet szerzett: Pályáját egyetemi oktatóként kezdte, majd a Shell Kőolajfinomító Rt. csepeli telephelyén dolgozott. Rövidesen a paraffingyár vezetőjévé nevezték ki. 1950-ben vádemelés nélkül internálták Recskre. A köfajtés-sel töltött három év után folytathatta csak szakmai munkáját. Először a Vegyiműveket Tervező Vállalatnál dolgozott, majd 1954-ben Polinszky Károly hívására a Veszprémi Vegyipari Egyetem Ásványolaj- és széntechnológiai tanszékén helyezkedett el. A Varga-tanítvány Retezár Árpád tanszékvezető nyugdíjba vonulása után, 1960-ban nevezték ki az Ásványolaj és Széntechnológia Tanszék vezetőjévé. Az egyetemen töltött 28 évből 22 évig volt a tanszék vezetője. 1971-től 1977-ig az egyetem rektorhelyettese volt. Az 1960–1970-es években a magyar kőolaj- és petro-kémiai üzemekben munkába álló vegyészmérnökök döntő többsége a Péchy-tan-
székről került ki.

* * *

Emlékjel neve: Dr. Óvári Ferenc

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár, Veszprémi Panteon

Felirata: „A százszívű és ezerkezű polgártárs” Dr. Óvári Ferenc 1858–1938. Országgyűlési képviselő, felsőházi tag, a helyi és az országos közélet hivatott vezéregyénisége. A város és a megye bőkezű mecénása. Veszprém város díszpolgára emlékére állíttatta Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata 2005. augusztus 20.

Anyaga: Fehér márvány.

Készítő: Stumpf János kőfaragó mester

Felavatás dátuma: 2005. augusztus 20.

Avató: Katanics Sándor városi képviselő

Köszöntőt mondott: Katanics Sándor, a Városi Oktatási Bizottság elnöke

Történeti leírás: ÓVÁRI Ferenc (Veszprém, 1858. május 3.–Veszprém, 1938. márc. 11.) jogász. Középiskolai tanulmányait szülővárosában és Székesfehérváron végezte, majd a budapesti tudományegyetemen 1882-ben szerzett jogi diplomát. 1884-ben ügyvédi vizsgát tett, majd Veszprémbe ügyvédi irodát nyitott. Törvényhatósági bizottsági tagként főként a közigazgatási viszonyok javítását és a tűzoltás ügyeinek szervezettebb kezelését szorgalmazta. 1887-től a veszprémi önkéntes tűzoltóegylet örökös főparancsnoka, az országos és a vármegyei Tűzoltó Szövetség elnöke. 1892-ben szabadelvű programmal a nagyvázsonyi kerület országgyűlési képviselőjévé választották. Hat ciklusban a nagyvázsonyi, négyben pedig a veszprémi kerületet képviselte. 1904-ben megalapította a Balatoni Szövetséget, amelynek elnöke és közlönyének szerkesztője. Munkásságának eredménye a veszprémi színház és a balatonalmádi fürdő. 1927-től a Felsőház tagja. 1911-ben a Veszprém első díszpolgárává választották.

Irodalom: Veszprémmegyei fejek. Veszprém, 1929. – VÁTH János: dr. ~ 1858–1938. = Balaton, 1938. 3–4. sz. – MOLNÁR Jánosné: A millennium helyi mecénása. = Napló, 1996. aug. 17.

* * *

Emlékjel neve: Rekonstrukciós emléktábla

Típusa: Emléktábla

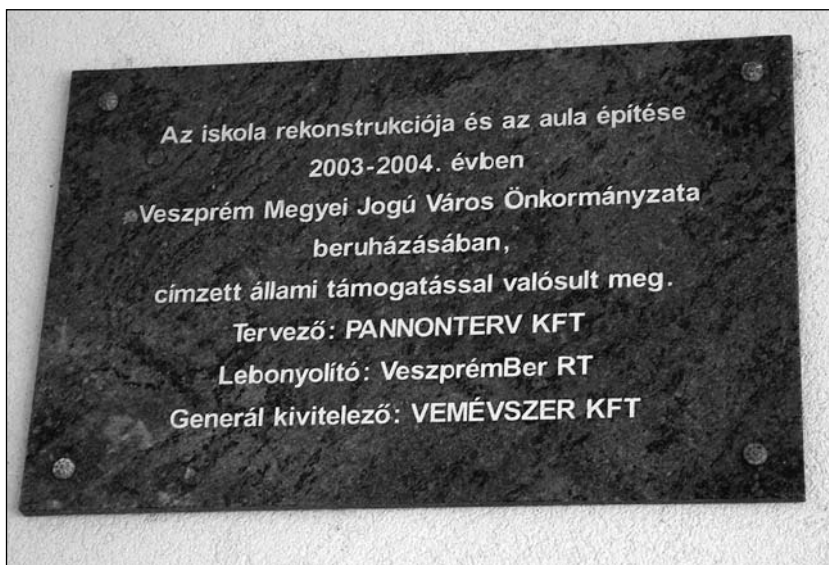
Helye: Veszprém, Victor Hugo u. 28., Simonyi Általános Iskola főbejáratánál

Felirata: Az iskola rekonstrukciója és az aula építése 2003–2004. évben Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata beruházásában, címzett állami támogatással valósult meg.

Tervező: PANNONTERV KFT

Lebonyolító: VeszprémBer RT

Generál kivitelező: VEMÉVSZER KFT

valósult meg. Tervező: PANNONTERV KFT Lebonyolító: VeszprémBer Rt. generál kivitelező.

Anyaga: Szürke márvány

Felavatás dátuma: 2005

* * *

Emlékjel neve: Honvéd Altisztképző és -Nevelő Intézet

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Török Ignác u. 1., Megyei Levéltár keleti falán

Felirata: ERŐS HIT – ERŐS AKARAT 80 évvel ezelőtt, 1924. november 6-án nyitotta meg kapuit a hajdani jutasi Magyar Királyi „Kinizsi Pál” Honvéd

Altisztképző és -Nevelő Intézet. Növényeikei becsülettel teljesítették kötelességüket, megtették, amit a haza megkövetelt. Emlékükre állította a Magyar Honvédség Veszprém Megyei Hadkiegészítő Parancsnoksága, a Magyar Tartalékosok Szövetsége és a Veszprém Megyei Levéltár 2004. Balra fent pajzs alakú címer: kardot fogó páncélozott kar. A kardot a hold és csillag képe fogja közre.

Anyaga: Fehér gránit

Felavatás dátuma: 2005. augusztus 26.

Avató: dr. Földesi Ferenc ny. alezredes

* * *

Emlékjel neve: Memento

Típusa: Szobor

Helye: Veszprém, Török Ignác u. 1.,
Megyei Levéltár udvarán

Felirata: R. Kiss Lenke Memento. A
hajdani Jutasi Altisztképző hősi halott
oktatói és növendékei emlékére. Állította
Veszprém Megyei Jogú Város Veszprém
Megye Önkormányzata Veszprém Me-
gyei Levéltár 2005

Anyaga: Vörösréz

Készítő: R. Kiss Lenke szobrászmű-
vész

Felavatás dátuma: 2005. augusztus 26.

Avató: Dióssy László Veszprém pol-
gármestere

Köszöntőt mondott: Madarász Lajos, a
Veszprém Megyei Levéltár igazgatója

Megjegyzés: A szobor több évig a
Veszprémi Panteon udvarán állt.

* * *

Emlékjel neve: Megyei Levéltár építői

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Török Ignác u. 1., Megyei Levéltár gyalogos bejárati kapuja fölött.

Felirata: Építették 1928-ban Gyökeres János és Kürthy László veszprémi vállalkozók. A Veszprém Megyei Önkormányzat megbízásából újjáépítette ZÁÉV Rt. Zalaegerszeg 2005

Anyaga: Vörös gránit

Felavatás dátuma: 2005. augusztus 26.

Avató: Pál Béla, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára, országgyűlési képviselő és Gorjánác Rádojka, a NKÖ Minisztérium főosztályvezetője

Köszöntőt mondott: Madarász Lajos, a Veszprém Megyei Levéltár igazgatója és Kuti Csaba, a Megyei Közgyűlés elnöke

Megjegyzés: A Veszprém Megyei Levéltár több évig a Megyeháza földszintjén működött, majd a Vár utcában a volt piarista rendház épületében került elhelyezésre. Az 1990-es években a Török Ignác utcában kaptak raktár épületeket.

* * *

Emléjkel neve: Önkormányzatiság 15 éve

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Óváros tér 9., Városháza főbejárati tartó oszlopon.

Felirata: Veszprém Megyei Jogú Város szabadon választott Közgyűlése 1990. október 19-én tartotta első testületi ülését. E táblát a magyar és a veszprémi önkormányzatiság 15. születésnapján állíttatta a város Önkormányzata. Köszönet mindenkinek, aki munkájával a város boldogulását segítette. 2005.

Anyaga: Bronz, színes veszprémi címer

Felavatás dátuma: 2005. október 1.

Avató: Dióssy László polgármester

Köszöntőt mondott: Dióssy László polgármester

Történeti leírás: Veszprém városi önkormányzat: a törökök kiűzése után Veszprém városa 1702-ben, 14 pontból álló megállapodást kötött a földesúrral, Széchényi Pál (1645–1710) püspökkel, a település belső működésének szabályozására. E szerint a saját ügyeinek intézésében a város széke illetékes, amely a kapitányból, a városi főbíróból és 12 tagú tanácsból áll. A püspök-földesúr 1723-tól ellenőrzést gyakorolt a bíróválasztás felett, 1725 után a tanácsbeliek közül kijelölte azt a négy személyt, akik közül bírót lehetett választani. Bíró Márton (1696–1762) püspök a tanács vallási összetételét is meg kívánta határozni. A püspök-földesúr és a város polgársága közötti ellentétek olyan mértékben elmélyültek, hogy a püspök közbenjárására a Magyar Kancellária 1749-ben erősen leszűkítette a városi elöljáróság hatáskörét. 1725-től a város önkormányzati ügyeit két, egymástól független közösség gyakorolta: a polgárság és a nemesség. A püspök ezt az állapotot, a nemesség kiváltságainak megőrzését már 1725-ben elismerte. A két önkormányzat küldöttek (deputátusok) útján érintkezett, fontosabb kérdésekben közösen döntöttek. Ez az

állapot 1849-ig állt fenn, a két önkormányzat 1849. július 16-án egyesült. 1848-ban a polgárok közül polgármestert, a nemesek közül bírót választottak. 1849. október 31-étől 1857 augusztusáig bíró állt a város élén. 1860. december 16-a és 1865. november 4-e között ismét polgármestert és városbíró is választottak. Azután 1869. december 16-ig megint csak bírója volt a városnak. Veszprém polgárainak az önállóság megszerzése iránti másfél évszázados küzdelme 1875. január 4-én járt eredménnyel, amikor „rendezett tanácsú város” címet kapott. Az 1950. évi I. törvény alapján 1950. augusztus 15-től a város életét a városi tanács irányította. 1990. október 19-étől a város életét ismét a négyévenként megválasztott helyi önkormányzat határozza meg, amelynek élén a város elsőszámú tisztviselőjeként a polgármester áll. 1990. december 1-jén Veszprém városát megyei jogú várossá nyilvánították. Veszprém városbírói és polgármesterei (megj. A névsor nem teljes) Városbírók: Horváth Ferenc (1711–1712); Perczel Tamás (1717–1730); Vizkelety József (1715–1717); Paurovicz András (1730–1732); Szabadi Antal (1734–1735); Torma István (1735–1744); Paor (Pál) Mihály (1745–?); Szabadi Antal (1745–1746); Barabás Gergely (1750. ápr. 24–?); Payer Mihály (1755. ápr. 24–?); Kazó István (1766. ápr. 24–?); Horváth Mihály (1767. ápr. 24–?); Szaur (Szauer) János (1772–?); Hoszpodár György (1777. nov. 3–?); Szaur (Szauer) János (1779. nov. 1–?); Sulyi András (1780. nov. 2.–1783. nov. 1.); Szauer János (1783. nov. 1–?); Hajas Ferenc (1787. nov. 8–?); Németh Jakab (1789. jan. 14–?); Francz Pál (1790. ápr. 24–?); Suli András (1791. nov. 1–?); Kovács János (1795. nov. 1–?); Leitenperger Conrád (1796. nov. 1–?); Fülöp József (1797. nov. 1–?); Ludvig Pál (1799. nov. 1–?); Sulli Antal (1800. nov. 1–1811. nov. 1.); Treuer József (1811. nov. 1–1826. szept. 1.); Zsolnai István (1826. nov. 1–1833. júl. 24.); Devecseri István (1833. júl. 24–1840. nov. 1.); Tripammer Mátyás (1840. nov. 1–1846. nov. 1.); Halász György (1846.

nov. 1.–1849. okt. 30.); Szammer Alajos (1849. nov. 1–1855. nov. 29.); Ferenczi György (1855. dec. 22–1860. dec. 18.); Halász György (1860. dec. 19–1862. márc. 8.); Havranek János (1865. nov. 4–1869. dec. 6.)

Polgármesterek: Dunszt Ferenc (1862. márc. 22–1865. nov. 4.; 1870. jan. 2–1883. febr.); Kováts Imre (1883. márc. 27–1899. nov. 24.); Szegelethy György dr. (1899. febr. 24–1910. máj. 19.); Komjáthy László dr. (1911. nov. 9–1930. jan. 1.); Neumayer Imre (1919. márc.–1919. aug.); Berky Miklós dr. (1930. jan. 1–1934. nov. 30.); Rosos Károly (1935. márc. 2–1940. dec. 31.); Nagy László dr. (1941. febr. 8–1944. jún. 1.); Hornyák Miklós dr. (1944. júl. 18–1945. márc. 22.); Horváth István (1945. ápr. 4–1947. dec.); Czibók István (1948. jan. 1–1950. aug. 16.); Dióssy László (1990. okt. 19.–2006), Debreczenyi János (2006–2010), Porga Gyula (2010 –)

Alpolgármesterek 1990 után: Arató Tamás (1994–2002); Asztalos István (1998–2006); Bors József dr. (1990–1998); Harsányi Gábor dr. (1990–1992); Hartmann Ferenc (2002–2006); Mazák György (1994–2002); Vándor András (1992–1994), Czaun János (2006–2010), Porga Gyula (2006–2010), Brányi Mária (2010–), Némedi Lajos (2010–).

Jegyzők 1990 után: dr. Czaun Ferenc (1990–1997); dr. Büki Szilvia címzetes főjegyző (1997–).

Irodalom: HOGYA György: A város szolgálatában. Veszprém város polgármesterei és tanácselnökei (XIX–XX. század). Veszprém, 1998. – Veszprém város önkormányzati képviselői és vezető tisztségviselői. = Veszprémi Szemle, 2005. 2. sz.

* * *

Emléjkel neve: Báthory István fejedelem

Típusa: Mellszobor

Helye: Veszprém, Halle u., Báthory Általános Iskola előcsarnoka.

Anyaga: diófa

Készítő: Dobolyi Gyula

Felirata: Báthory István

Felavatás dátuma: 2005. október

Avató: Albert Álmos, Sepsiszentgyörgy polgármestere és Asztalos István alpolgármester.

Köszöntőt mondott: Demeter Miklós, a sepsiszentgyörgyi Váradi József Általános Iskola képviselője

Megjegyzés: A sepsiszentgyörgyi Várad József testvériskola ajándéka a szobor. A két intézmény 2002-től számos sport-, kulturális és szakmai rendezvénnyel ápolja a kapcsolatot. Ennek emlékére egy fenyőfát is elültettek a Báthory iskola udvarán

Történeti leírás: A több mint 300 éve született humanista és államférfi előtt tisztelegnek a szoborral.

* * *

Emlékjel neve: Európa-szoborpark

Típusa: Szobor

Helye: Veszprém, Kemece u., Vetési Albert Gimnázium udvara

Készítő: Ézsiás István szobrászművész létrehozó

Felavatás dátuma: 2005. október 14.

Köszöntőt mondott: Asztalos István alpolgármester

A szoborpark fővédnöke: Pál Béla idegenforgalomért felelős államtitkár

Megjegyzés: Zemplénben lévő művésztelep teljes anyagát helyezte el Veszprémbe a városhoz kötődő Ézsiás István. A szoborparkban magyar, szlovák, lengyel, olasz, német, francia és román kortárs művészek mintegy harminc alkotása látható, melynek eszmei értéke 120 millió forintra tehető. A tárlat a Művészetek Háza gondozásában jött létre.

Történeti leírás: Veszprém, Művészetek Háza EURÓPA-SZOBORPARK Veszprém, Vetési Gimnázium Nemzetközi Szabadtéri szoborkiállítás

Kortárs magyar képzőművészetünket nemzetközi kontextus és rangos névsor hitelesíti a Vetési Albert Gimnázium parkjában megrendezett állandó szabadtéri kiállításon. A nemzetközi állandó kiállítás Veszprémbe történő elhelyezésének célja a kulturális turizmus, a vizuális művészeti nevelés, valamint Veszprém város történelmi, regionális és európai kulturális centrum jellegének további erősítése. Az anyag domináns része XX. és XXI. századi művészekhez, a magyar és európai kortárs modern plasztika konstruktív törekvéseihez kapcsolódik.

Az EURÓPA SZOBORPARK szoboregyüttest Ézsiás István szobrászművész az általa vezetett Nemzetközi Művésztelepen dolgozó külföldi és magyar művészek alkotásaiból hozta létre. Az így létrejött kollekciónak kiegészült a szoborparkba műveket felajánló művészek munkái-

val. A szobrok alkotói közül többen szerepelnek a veszprémi Modern Képtár Vass László Gyűjteményben, valamint részt vettek 2003-ban az Arte Struktúra Milano által szervezett „l'arte costruisce l'europa” című nemzetközi kiállításon.

A szobrok telepítéséhez jelentős segítséget adott: Veszprém Város Önkormányzata; Művészetek Háza, Fenyvesi Ferenc igazgató; Vetési Albert Gimnázium, Szarka László igazgató, Tungli József igazgató helyettes; Kittenberger Kálmán Vadaspark, Sigmond István igazgató; Ézsias István kurátor segítségével a szervezésben Muha Mária kulturális menedzser (Művészeti Műhely Alapítvány).

Alkotó művészek: Luis Arnal /F/, Alasztics Péter /H/, Barabás Márton /H/, Bányász Éva /H/, Gaudin Bolivar /F/, Boros Tamás /H/, Saverio Cecere /I/, Csóti Gábor /H/, Marian Drugda /Sk/, Ézsias István /H/, Fajó János /H/, Haász István /H/, Halász Károly /H/, Haraszty István /H/, Hegyeshalmi László /H/, Octavio Herrera /F, YV/, Horváth László /H/, Juhász Gyula /H/, Kazinczy János Árpád /F/, Kiss László László /H/, Lantos Ferenc /H/, Luzsicza Árpád /H/, Mengyán András /H/, Nemes Ferenc /H/, Nem's Judith /F/, Wolfgang Prager /D/, Martha Rodriguez /F/, Simó Enikő /Ro/, Saxon Szász János /H/, Tirnovan Ari Vid /H/, Tóth József /H/, Zalavári József /H/. Díszudvar: Bobály Attila /H/, Drozsnik István /H/, Fenyvesi Tóth Árpád /H/, B. Laborcz Flóra /H/, Velekei József Lajos /H/, Bogdan Wajberg /Pl/.

* * *

Emléjkel neve: Csermák Antal

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Mártírok út, Alsóvárosi temető

Felirata: CSERMÁK ANTAL zeneszerző

Anyaga: Vörös gránit (készült 1972-ben)

Felavatás dátuma: Első síremléket 1826-ban állították fel. 1881. június 8-án új síremléket avattak. A jelenlegi síremléket 1972-ben avatták. (Csiszár Miklósné: Fejezetek Csermák Antal életéből. Veszprém, 2001.)

Megjegyzés: Halálának 183. évfordulóján a Lokálpatrióták Egyesülete és az 50 éve Csermák Antal nevét viselő zeneiskola felújította a zeneszerző síremlékét, melyet 2005. október 27-én emlékünnepe keretében avattak fel ismét.

Történeti leírás: CSERMÁK Antal György (Csehország vagy Morvaország, 1774 – Veszprém, 1822. okt. 22.) zeneszerző, hegedűművész. Származása és élete első időszakának körülményei tisztázatlanok. 20 éves kora körül került Magyarországra. Bécsben hegedűtanár, 1795-től a Pest-budai magyar szintársulat primhegedűse, koncertmestere. Veszprémbe 1818 után jutott el, ahol Ruzicska Ignác, aki akkor a székesegyház zenekarának a koncertmestere, később zeneigazgatója volt, lejegyezte verbunkos dallamait, amelyeket 1823–1832 között „fortepianóra alkalmazva” megjelentette a 135 művet tartalmazó Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből c. 15 kötetes gyűjteményében. Elsők között próbálta átültetni a verbunkos stílust a nyugati műzenéből átvett formákba. Veszprém város zeneiskolája felvette nevét, az intézmény falán tábla őrzi emlékét. Veszprémben az évente megrendezésre kerülő zenei fesztiválon és óránként a Tűztoronyban felcsendül a sarkantyús verbunkja.

* * *

Emlékjel neve: Harcihelikopter reptér emlékoszlop

Típusa: Emlékoszlop

Helye: Veszprém, Zalka Máté tér, HEMO előtti parkban.

Felirata: „In memoriam Kecskemét – Szentkirályszabadja 1958–2004” (Réz táblán:) Állította: MH 87 Bakony Harcihelikopter Ezred Szociális Alapítványa; MVRSZ Veszprémi Repülő és Ejtőernyős Szervezete; Veszprémi Hagyományörző Egyesület; HOSZ Veszprém Megyei Nyugállományú Szervezete > MATASZ Veszprém Megyei Szervezete 2005. október 22.

Anyaga: Bazalt-orgona (70x70x165 cm), bronz dombormű,

Készítő: M. Nagy József szobrászművész, Veszprém

Felavatás dátuma: 2005. október 27.

Avató: Dubniczky Éva főhadnagy és Oláh Emil őrnagy, tábori lelkész.

Köszöntőt mondott: Simon Sándor ny. ezredes, a 87. Bakony Harcihelikopter Ezred egykori parancsnoka.

Megjegyzés: Az emlékoszlopot a Magyar Honvédség 87. Bakony Harcihelikopter Ezred és jogelődjei tiszteletére, valamint a megszüntetett kecskeméti és szentkirályszab-

badjai (2004. szeptember 30-án számolták fel) repülőterek emlékére a veterán repülők és ejtőernyősök helyezték el. A dombormű a hamvaiból újjászülető főnixmadár szimbolikus ábrázolása, csőrében az ezred hivatalos jelképével. A szentkirályszabadjai repülőtéren közel 70 évig repültek.

* * *

Emléjkel neve: II. világháborús köztéri emlékmű

Típusa: Emlékmű

Helye: Veszprém, Komakút tér

Felirata: Az emlékművön: A II. Világháborúban /Hősi halált halt /Veszprémi polgárok /Emlékére

Külön táblán: Az MDF kezdeményezésére, az Önkormányzat anyagi támogatásával, közadakozásból állíttatott 2005-ben.

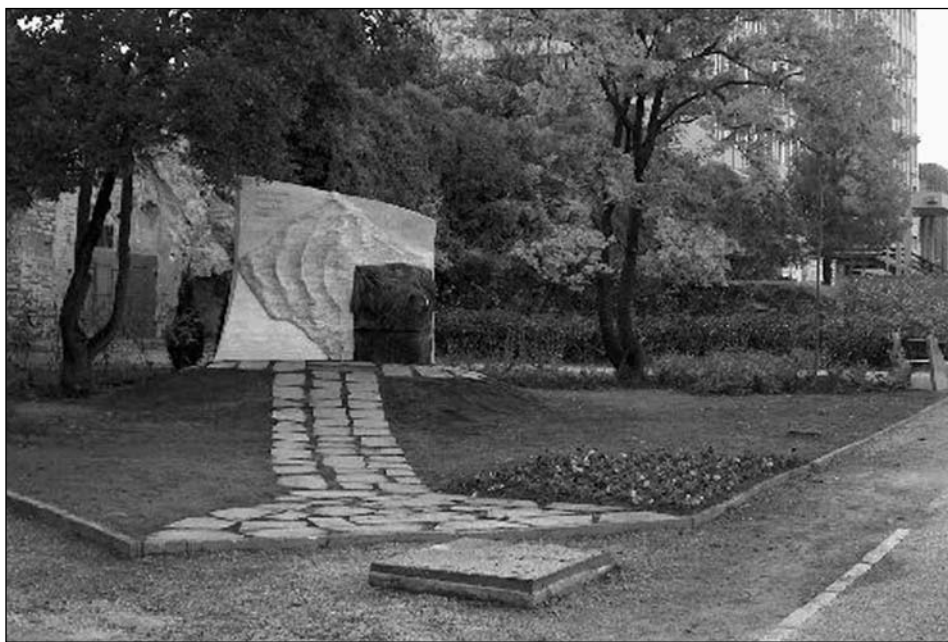
Anyaga: Süttői mészkő, fekete bazalt, kör alakú fém plakettek

Készítő: Lugossy László szobrászművész, Veszprém

Felavatás dátuma: 2005. október 31.

Avató: Dióssy László polgármester, Buczkó Imre dandártábornok és dr. Varga Zoltán kezdeményező képviselő. Felszentelte dr. Márfi Gyula veszprémi érsek, megáldotta Niederhoffer Zoltán református és Iso Zoltán evangélikus lelkész

Köszöntőt mondott: Buczkó Imre, a MH. Légierő Parancsnokság dandártábornoka, első helyettes és Dióssy László polgármester

Megjegyzés: Az emlékmű a II. világháború veszprémi köztéri emlékműve dr. Varga Zoltán frakcióvezető, önkormányzati képviselő kezdeményezésére és bonyolításával került elhelyezésre. Szurmay Zoltán képviselő a díszkivilágítást biztosította.

A veszprémi önkormányzat 4 millió forinttal támogatta, közadakozásból 8 millió forint gyűlt össze. (megj. A Dózsavárosi temetőben is található egy II. világháborús emlékmű.) 2006. szeptember 14-én avatták fel a II. világháborúban hősi halált halt 274 veszprémi nevét megörökítő márványtáblát az emlékmű mellett. Avató beszédet Sági János vezérőrnagy, a Magyar Honvédség Légierő Parancsnokságának parancsnoka. Dióssy László polgármester bejelentette, hogy ezután minden év május utolsó vasárnapján az emlékműnél ünnepli a város a hősök napját.

Történeti leírás: A Hadtörténeti Intézet által összeállított lista, amely nem csak a hősi halottak nevét tartalmazza, hanem a II. világháború idején elhunytakét is. A jelenlegi jogszabályok szerint azok minősülnek hősi halottaknak, akik: a harctéren elesetek vagy eltűntek; a hadifogságban meghaltak vagy eltűntek; közérdekű munkaszolgálatosként meghaltak vagy eltűntek; háborús cselekmény vagy romeltakarítás közben megsebesültek és ennek következtében 2 éven belül meghaltak. A Veszprémi 7 Nap 2005. június 10-én közölte a 254 meghalt, nevét, 2005. július 8-án pedig a 110 eltűnt nevét. 2006. augusztus 4-én megjelent 272 nevet tartalmazó alábbi lista a 2006. március 10-i állapotot tükrözi: Abelesz István (anyja neve: Gross Zsófia), Alberti Ernő (Bruckner Paula), Angeli András (Zömbik Ilona), Ángyán Imre, Angermann János (Füstös Terézia), Angelmann Ferenc, Arany Pál, Auerbach Ferenc (Nagy Erzsébet), Bacher Ede (Kertész Johanna), Baján Géza (Szalai Ilona), Baksa Ferenc (Tóth Mária), Balog István (Márton Julianna), Balogh János (Véghmann Mária), Bazsó József (Rácz Katalin), Bedics Ferenc (Szafner Mária), Bedics István (Szaffner Márta), Bélafi Károly, Bencze Pál, Benke Zoltán (Várkonyi Mária), Benkő János, Bergmann Ödön, Biczi László (Hoffelder Margit), Biró Péter (Horváth Mária), Boda Ferenc (Elekes Mária), Bodó Ferenc (Galambos Katalin), Bognár József (Bakó Julianna), Bokrosi Zoltán, Bokrossy Viktor (Zavrdilk Sára), Bolvári Sándor (Hull Erzsébet), Borszuk Sándor (Gábler Katalin), Breyer József (Rohovszky Teréz), Brugovicz Sándor (Brugovicz Matild), Buder Ferenc, Büki Gábor (Varga Ida), Csaba Tibor (Berger Erzsébet), Csák István (Molnár Mária), Csávlek László (Horváth Erzsébet), Csermák József (Csermák Mária), Csillag József (Farkas Margit), Csiszár Károly, Csiszár Vendel, Deák Lajos (Tartay Etel), Deutsch Ervin (Grossmann Sarolta), Ditróy Emil (Kovács Gabriella), Dóczy Dezső (Hajdú Anna), Dóri Miklós), Ender József, Endrédi Béla (Tosoki Vilma), Énekes Pál (Osvald Julianna), Erdélyi Ágnes (Birinyor René), Faller Lajos (Berkes Anna), Fanér Andor, Fehér Sándor (Iványi Mária), Fehérvári András, Fekete Ferenc (Biró Julianna), Fonyódi István (Hornyák Anna), Frank Imre (Schwarcz Szerén), Frankel György (Rotschild Erzsébet), Frankel László (Rotschild Erzsébet), Frei Gyula (Kaizer Otília), Frick Károly (Závodí Mária), Galabár Ferenc (Amrein Anna), Gáspár József (Konrád Julianna), Géczy Károly, Gombos Géza v. (Brisker Emma), Gönci István (Steiner Mária), Grosz Zoltán (Schwarcz Janka), Gyombola Károly

(Szabó Mária), Hakk Sándor (Scheffer Vilma), Harsányi István, Heimberger János (Schell Éva), Heizer Ferenc (Zimmermann Teréz), Henészi Lajos (Hegedüs Julianna), Herber András (Hoffer Mária), Hindler László, Hock Ferenc (Bamngarten Mária), Hoch Mihály (Veszeli Erzsébet), Hoffmann Géza, Hoffmann László (Butkovics Szeréna), Holl János, Hordósi Pál (Cseh Emília), Horeczki Mária, Horváth János (Horváth Júlia), Horváth János, Horváth István (Garai Erzsébet), Horváth József (Patkay Julianna), Horváth Kálmán, Hrabanek János (Blaskó Anna), Hugler Antal (Kóka Teréz), Ihász Kálmán (Horváth Mária), Illikmann György (Knappel Judit), Isaszegi István (Párizs Aranka), Izsó József, Jankó Ferenc, Jádi Ferenc (Borbély Irén), Jenei Géza, Jung Ádám (Schmidt Magdolna), Kardos Mihály, Kárpáti Zoltán (Neu Mária), Kecskés György (Budai Zsófia), Kemenczkei István (Urbán Anna), Király Károly (Körmendi Julianna), Kirkeszner János (Epinger Cecília), Kiss István (Stér Erzsébet), Kiss Kálmán (Szabó Karolina), Kiss Kálmán, Kiss Lajos (Nagy Eszter), Kohn Sándor, Komáromy Zsigmond, Komjáthi Béla (Komjáthi Zsófia), ifj. Kovács Károly, Kovács Antal (Horváth Mária), Kovács János v. (Kovács Anna), Kovács László, Kóhalmy János (Ujlaki Jolán), Könnyűd József, Kripli György (Rezeli Anna), Kulcsár Vladimír (Morgenstern Malvin), Kun Sándor (Molnár Anna), Kurdi László (Segesdy Mária), Labjankó József, ifj. Laborci Henrik, Lackófi József (Boru Lujza), Lampert Béla, Lampert Dezső, Léber József (Schönig Éva), Légrádi Mihály (Tiszláni Anna), Lehoczky Lajos (Krikler Ilona), Lemert Márton (Schmidt Mária), Lénárt Andor (Leisener Hedvig), Lendvay József (Horváth Ilona), Lesenczey István (n. Husvéth Mária), Lipóth Ferenc, Lokotár János (Kollarich Mária), Lontay Endre (Xeravits Anna), Lovas József (Vajda Karolin), Lovasi László (Heizer Anna), Lőrincz Alfréd, Löwy József (Kohn Róza), Ludasi József (Neu Irma Janka), Lukács László M. (Molnár Margit), Lukacsics Lajos (Lukacsics Borbála), Mannheim Izidor, Márkus Ferenc (Márkus Vilma), Márkus Ferenc, Máté József (Máté Karolin), Mátyás Tibor (Bakonyi Julianna), Mészáros Ferenc, Molnár Farkas Vilmos (Móller Mária), Molnár Ferenc, Molnár Géza (Fülöp Zsófia), Molnár György (Horváth Hajós Mária), Molnár Lajos, Mórócz Lajos (Morócz Mária), Mózes Gábor (Hörömpöli Lidia), Muráth András (Hoffer Mária), Murgás György, Nagy Endre (Kakas Jolán), Nagy Ferenc (Vági Erzsébet), Nagy Ferenc (Sándor Erzsébet), Nagy Imre, Nagy László, Nagy Ödön, Nagyobb Endre, Nádor István, Nemes Ferencné, Nemeskéri János (Kálóczi Klára), Németh Ferenc, vitéz Németh Ferenc, Németh János (Onódy Gizella), Németh Károly (Kávási Róza), Novák Károly (Keserő Mária), Nyáradi Lajos (Fehérvári Emília), Óhegyi Kálmán (Óhegyi Ágnes), Olgyay Antal (Hets Amália), Ónody Endre (Bencsik Teréz), Óvári Antal, Pagesits János (Pagesits Aranka), Papp Imre (Peisztler Erzsébet), Papp József (Gaál Rozália), Pásztorházi György (Brell Gizella), Péterhidi József, Pethő Ferenc (Bakó Teréz), Pethő László (Kőszeghy Vilma), Pető Andor (Singer Flóra), Pető János (Bakó Terézia), Petrik Lajos (Grűsz Mária), Pfeiffer Zoltán (Schvarcz Rozália), Polgár Lajos, Politzer László, Pollák Fülöpné (Brauer Franciska), Poto Sándor, Pozsonyi

Ottó v. (Novosel Olga), Pöry Imre v. (Brizi Izabella), Prémer Ferenc (Ruck Rozália), Prohászka László (Kovács Margit), Rapoch György dr. (Schulzer Matild), Reininger Sándor, Révész László, Rutkai László István (Stern Gizella), Sági László (Csehi Anna), Sámpár Imre (Csomai Eszter), Sándor György (Toldi Teréz), Schmidék Andor (Lang Franciska), Sebestyén Elek, Sefischer János (Bátori Anna), Simon Imre (Kalmár Margit), Simon István (Plank Mária), Simon István (Nagy Mária), Simon Lajos (Kiss Rozália), Schlögl Károly, Slerber András, Somogyi Rezső (Zotapak Anna), Somogyi Sándor (Somogyi Eszter), Somlai József, Soós László (Csima Mária), Steiner Miklós, Steiner Nándor, Stern László, Stern Sándor, Stern Zoltán (Bród Eszter), Süli József (Horváth Rozália), Sütő János (Szalay Erzsébet), Szabó Géza (Vitalis Zsuzsanna), Szabó Gábor, Szabó Gyula, Szakács György (Hakker Teréz), Szántó Imre (Holczer Gizella), Székely Vilmos, Szelényi Sándor, Szemelka Józsefné (Helishauer Teréz), Szenes József (Schleinger Sarolta), Sente György (Komoc Kamilla), Sziklai Imre dr. (Heidenfeld Julianna), Szilvási Balázs (Takács Zsófia), Szilvák Ferenc (Angyal Veronika), Tancsák István (Bredák Júlia), Takács Sándor, Tarr József, Tavasi Ferenc (Szabó Rozália), Tischner Béla (Katona Eszter), Torontáli Béla (Kapocsi Zsófia), Tóth Bertalan (Bie Jolán), Tóth Lajos (Maurer Terézia), Tóth Lajos, Tóth-Horgosi József (Tóth-Horgosi Veronika), Tóth Sándor, Tóth Lajos (Harangozó Eszter), Totik Sándor (Kuti Lídia), Traub Árpád (Traub Ilona), Tüsker József (Kubacsek Erzsébet), Ulrich István (Ulrich Róza), Vacola János (Varga Mária), Váczi István (Zsebe Ágnes), Vadas Mihály (Dobai Márta), Vadnai László Tibor ifj. (Illés Erzsébet), Vajda János (Gasth Eszter), Varga Imre (Koncza Klára), Varga István (Csontár Irén), Vári László, Vass József (Török Erzsébet), Vass Zsigmond, Veltó György (Pakrác Irén), Vingelman Antal (Jung Teréz), Vinkler István (Imre Regina), Virágh János (Virágh Erzsébet), Walter Böhm (Jávorszki Erzsébet), Weisz Dénes (Székely Rózsa), Winkler István (Imre Regina), Wittmann István (Hadnagy Katalin), Zalaváry Béla (Szücs Ilona), Ziegler Samu, Zsedényi Sándor. Nem szerepel: Pálffy Károly (lánya közlése 2006. okt. 25.)

* * *

Emlékjel neve: Hadnagy László

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém-Gyulafirátót, Kolostor utca, Hadnagy László Helytörténeti Gyűjtemény utcai falán

Felavatás dátuma: 2005. július 12.

Köszöntőt mondott: M. Laczkovits Emőke, a Laczkó Dezső Múzeum néprajzosa
Történeti leírás: HADNAGY László (Gyulafirátót, 1923. jún. 8.–Gyulafirátót, 1995. júl. 12.) tanár, muzeológus, szerkesztő. Szülőfalujában, Keszthelyen és Győrben végezte tanulmányait, majd a háború után Budapesten szerzett tanári oklevelet. Néhány évig Gyulafirátóton iskolaigazgató, 1954–1956-os években az akkori Veszprémi járás általános iskoláit irányító járási tanács osztályvezetője. Az 56-os

forradalom idején a járási forradalmi tanács elnöke, azután több mint tíz évig a falujában tanított. 1969-ben kinevezték a Veszprémi Bakonyi Múzeum népművelési csoportvezetőjének, majd igazgatóhelyettesnek, később a Pápai Helytörténeti Múzeum igazgatójának. Egyik kezdeményezője a Veszprém megyei földrajzinépgyűjtésnek. Több évig szerkesztette a veszprémi múzeum helytörténeti tájékoztatóját, valamint a TIT által kiadott Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok c., évenként megjelenő sorozatot, amelynek köteteiben több tanulmánya is megjelent. Számtalan írását közölte a Veszprém megyei újság. Elnöke volt az 1991-ben megalakult Veszprém Megyei Honismereti Egyesületnek. A megyében nevéhez fűződik a Kossuth-kultusz ápolása. Irodalom: Bakony-balatoni kalendárium 1993. Veszprém, 1992. – HAMAR Imre: „Szegetem a nagy mezőből.” Portrévázlat a hetvenéves ~ről. = Honismeret, 1993. 3. sz. – HAMAR Imre: Fájó búcsú ~tól. = Honismeret, 1995. 6. sz. – HUDI József: ~ (1923–1995). = Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok, 16. Veszprém, 1996.

FORRÁSKÖZLÉS

**A Veszprém–jutasi katonai repülőtéren
összpontosított
m. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század
bevetési-könyve**

(1944. május 10. – 1945. május 16.)

I. rész

VERESS D. CSABA

MÁR AZ UTOLSÓ SIMÍTÁSOKON DOLGOZTAM A „BALATONI CSATA” című könyvemen (melynek megbízója NH Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Hadművészeti Tanszék volt), mikor a MN Hadtörténeti Levéltár parancsnoka figyelmeztetett, hogy a bécsi (osztrák) Kriegsarchiv egy rendkívül értékes második világháborús magyar iratanyagot adott át a magyar Hadtörténeti Intézetnek. A levéltár kutatószobájában ért ez a hír (ahol éppen az egyik mikrofilm-leolvasón dolgoztam). Rögtön átmentünk a levéltár parancsnoki szobájába, ahol a tanácskozó terem asztalain nagyméretű levéltári dobozok heverték. Rögtön odaléptem, mert figyelmeztet az egyik asztal közepén fekvő – viszonylag nagyméretű – vörös vászonba kötött albumszerű könyv ragadta meg. Az eléggé viseltes vörös vászonborítón egy díszesen kivágott papír díszlett, rajta cirkalmas, kézzel írott szöveg: „A m. kir. 101. honi magyar vadászrepülő-ezred bevetési könyve. 1944–1945.”

Az örömtől felkiáltottam, mert ismert volt előttem, hogy ez a „honi” – később „honvéd” vadászrepülő osztály, majd ezred látta el Magyarország légvédelmét – 1944. május 1-jén hivatalosan megalakult m. kir. 101. honi vadászrepülő-osztály elnevezéssel. A Bf-109. típusú együléses vadászrepülőgépek motorházának oldalára festett (vörös) ordító puma fejet ábrázoló, ekkor még osztályjelvényről kapta népszerű nevét az alakulat „Puma”-, vagy „Pumasok” formában. Az is ismert volt előttem, hogy kezdetben az osztály három századát – 1944. május 10–14. között – a Veszprém városától északra (1934–1936 között épült) hadi repülőtérré telepítették.

A készülő „Balatoni csata” című könyvemhez – addig – nem sok forrásanyagot találtam! Ezek jó része is – másodlagos hitelességű (sajnos, részint hiteltelen!) adat

volt! Most viszont itt van előttem a lehető leghitelesebb és legrészletesebb adatforrás! – a bevetési könyv teljes egészében! Azonban, amikor szétnyitottam a nagy könyvet – a döbbenettől szinte elállt a lélegzetem! Ugyanis azt is tudtam, hogy a Veszprém–jutasi katonai repülőtérre összevont vadászpilóta-osztály három százada 1944. május 10-től kezdte meg hivatalosan ténykedését, s a bevetési könyvet ettől a naptól az osztályparancsnokságnak vezetni kellett. A kinevezett osztályparancsnok pedig a szovjet fronton nagy harctéri múlttal rendelkező, majd azt követően a tapolcai m. kir. 1. vadászpilóta kiképzőosztály parancsnoka – vitéz belényesi Heppes Aladár rep. őrnagy volt.

Szétnyitva a bevetési könyvet – a könyv szinte egynegyedére lapult össze. Jól látszott, hogy a kötet háromnegyedének lapjai durván ki vannak tépve! Az első oldalon virított a könyv első dátummal ellátott lapja: „1945. február 20.”! Ki tette ezt a szörnyűséget!? – kérdeztem én Kun József levéltár-parancsnoktól. De ő sem tudta, illetve az iratanyagot átadó osztrák katonai levéltáros kollégák is a vállukat vonogatták, mert ők sem tudtak erről semmit. Azóta eltelt közel negyven év! – s a rejtély, rejtély maradt! Az iratanyagban csak szórvány iratanyag maradt. Ebből dolgozik azóta is a hadtörténetírás!

* * *

Amikor a fent említett vadászpilóta-osztály megalakult, Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok (USA) között – a magyar kormány által 1941. december 12-én küldött hadüzenet következtében – már két év és öt hónapja hadiállapot állt fenn. Harci cselekményekre nem került sor a földrajzi helyzet miatt. Az USA légi haderejének Észak-Afrikában állomásozó 8. stratégiai légi hadserege 1943 augusztusában – a „Combined Bomber Offensive” (CBO) hadművelet keretében – a líbiai Bengazi és Benina repülőterekről – Németország DK-i célpontjai ellen indítottak légitámadásokat. Az első – 1943. augusztus 13-i – berepülés során hatvanegy négymotoros B-24. „Liberator” bombázó repülőgép Barcsnál és Sellyénél lépett be a magyar légtérbe. Keszthely és Sopron térségét átrepülve a Wiener Neustadti repülőgép-gyárat bombázták. Az egyik USA kötelék a Dunántúl légtérében – Győr Ny., Pápa Ny. – Zalaegerszeg DK., Lenti vonalon hagyta el Magyarország légtérét. A magyar légvédelmi erők – vadászpilóta egységek, légvédelmi tüzérség nem támadta az amerikai bombázókat, mivel azok sem támadtak magyarországi célpontokat. Hasonló „békés” amerikai bombázó-repülőgép kötelékek átrepülése érintette az ország légtérét 1943. október 1-jén is. A támadó amerikai kötelékek érintették Letenye, Szombathely, Kőszeg, Sopron légtérét. Október 24-én egy ugyancsak Wiener Neustadtot bombázó-kötelék kísérő vadászpilóta repülőgépei jelentek meg a Balaton légtérében¹. Rövidesen, 1943. november 14-én a Szövetséges Légierők európai és észak-afrikai parancsnokai új direktívákat adtak ki a 8. és 15. USA légi hadseregek számára. Ezekben már szerepelnek magyarországi hadműveleti célpontok: Budapest, Csepel, Győr².

A 15. USA stratégiai légi hadsereg 1944. március 17-én délelőtt hatolt be Magyarország légterébe, s a Balaton déli partvidékének vonalában megközelítette DNy-i irányból Budapestet, majd a Balaton É-i térségében nyugati irányba fordult és Béceset bombázta. Ennél a berepülésnél már a magyar vadászrepülő kötelékek Siófok magasságában megtámadták az USA bombázókat: amerikai veszteség nem volt, viszont két magyar vadászrepülőgépet lelőttek. USA bombatámadás nem történt. Közel kétheti nyugalom után – 1944. április 3-án – viszont a 15. USA stratégiai légi hadsereg több köteléke váratlan és tömeges bombatámadást hajtott végre Budapest ellen. (1038 halott, 526 sebesült, óriási anyagi károk!) Tíz nappal később – 1944. április 13-án – a 15. USA stratégiai légi hadsereg megismételte támadását: Győrt és Budapestet érte pusztító bombatámadás, nagy veszteségek érték a ferihegyi és tököli repülőtereket.

A pusztító légitámadások után a magyar politikai és katonai vezetés – 1944. május 1-jén – azt a határozatot hozta, hogy az országban több helyen telepített magyar vadászvédelmi erőket egy helyen összpontosítja. Elrendelték a m. kir. 101. honi vadászrepülő-osztály megalakítását a Veszprém–jutasi katonai repülőtér központtal. Május 10–14. között ide telepítették a volt kolozsvári m. kir. 2/1. „Tör”-, a szolnoki 1/1. „Dongó”- és a volt mátyásföldi 5/3. vadászrepülő-századokat új – m. kir. 101/1., 101/2. és 101/3. honi vadászrepülő-századok hadrendi számokkal.

Mindhárom századot – a német licenc alapján – magyarországi üzemekben gyártott Messerschmitt Me-109. G-6. típusú egymotoros-együléses vadászrepülőgépekkel látták el.

* * *

Mivel a „kitépkedett” – hiányzó – lapok a mai napig nem kerültek elő, a hadtörténetírás kénytelen volt beletörödni a veszteségbe!... Azaz valami mégis történt!

1988 decemberében egy olyan váratlan véletlenre került sor, amely részben pótolta a hatalmas hiányt. Ezekben a napokban felkeresett a szentkirályszabadjai repülőtéren állomásozó NH „Bakony” helikopterezredben szolgálatot teljesítő kedves barátom, Brandt Gyula őrnagy úr, s néhány bevezető mondat után letett elém az asztalra – egy eléggé nyúzott és szennyezett, kisméretű, pepita-karton födelű füzetet. Az első oldalak közül néhány valamikor átvizesedhetett, s helyenként szinte (vagy teljesen) olvashatatlanná vált. Elmondta nekem, hogy az ezrednél teljesít tartalékos katonai orvosi szolgálatot dr. Hajnal Tamás (Köröstarcsa); VALAMI CSALÁDI kapcsolat révén még a második világháború után került hozzájuk ez a füzet, de azt sem tudják, hogy ez a viharvert írka egyáltalán micsoda. Az orvos tőle is érdeklődött, hogy mi lehet ez? Mivel elsősorban az első oldalakat érte valamikor nedvesség vagy víz! – a további oldalakat már nem is nagyon nézegették. Mivel az őrnagy úr ismert engem (akkor a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóságnál dolgoztam, mint tudományos főmunkatárs – történész) tőlem várt megoldást. Néhány perces lapozgatás után döbbenten jöttem rá, hogy az 1944. május 10-től a Veszprém–jutasi katonai

repülőtéren állomásozó m. kir. 101. „Puma” honi vadászrepülő-osztály állományához tartozó m. kir. 101. honi vadászrepülő-század (pk.: Bejczy József rep. főhadnagy) eredeti és teljes (!) bevetési könyvét tartom a kezemben!! Ez ugyan csak egyik kilenced része az 1945 januárjában már három osztályból (azaz kilenc századból!) álló magyar 101. honvéd vadászrepülő-ezrednek (pk.: vitéz belényesi Heppes Aladár rep. őrnagy). Bár csak az ezred egy kilenced részének részletes története ismerhető meg ebből a szutykos kis füzetből! – de ez a vékonyka fénysugár is áttöri az ismeretlenség fekete falát! Miután Brandt Gyula rep. őrnagy úr néhány napra nálam tudta hagyni a füzetet, azonnal pontosan lemásoltam (fénymásoló hiányában!) az egész bevetési könyvet. Másnap telefonon felhívtam a „Hadtörténeti Közlemények” főszerkesztőjét, Csákvári Ferenc urat, s közöltem vele a nagy hírt! Ő, ismerve a háttértörténetet, közölte, hogy a folyóirat 1989/3. számában közölni tudja az anyagot. Úgy terveztem, hogy a m. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század bevetési könyvének adatait összedolgozom a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő-ezred további nyolc századának töredékes adataival, s megkísérlem, hogy az ezredről egy teljes képet tudjak adni! Tervem sikerült, s a „Hadtörténelmi Közlemények” 1989/3. számában, a 348–377. oldalakon megjelent a nevem alatt „A m. kir. 101/3. honi vadászrepülő század története (1944. május 1. – 1945. május 16.” címmel.

Hasznosnak tartom, hogy Veszprém város hadtörténetének ez a fontos részlete ismertté váljon.

M. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század bevetési könyve

1944. május 10-én, szerda:

Veszprém

Idő: felhős; látás 15 km, 2500 m.

Tizenhat gép üzemképes.

Készülnek a század Harcálláspontján a barakkok és a repeszóvófalak.

Négy darab 3–3 gép befogadására alkalmas (ti. ilyen – Sz.) épül a reptér alsó végén lévő tölgyesben.

Légiriadó. Pár ellenséges gép kondenz-csíkja látható volt.

Áttelepült a 101/2. v. szd. Szolnokról.

A 109. E. típust repült rep. gép vezetők első felvonulása 109. G. típuson.

Két raj – egy-egy órát – gyakorolt. Start egymásután, gyors felfejlődés és fordulók.

Kerékpár kiutalás. A század a 23.356. sz., a 23.389. sz. és a 23.838. sz.-ot kapta.

A század készülséget nem ad.

1944. május 11., csütörtök:

Veszprém

Idő: eső; 10 km látás 500 m. Felhő magasság 8/10 – 10/10 É 15 km.

Tizenhat gép üzemképes.

Almádiban a Balatoni Jacht Klubban (BYC) van a század hajzóinak körlete.

Hungor Árpád honvéd gépkocsiról leesett és eltörte a lábát. Székesfehérvári helyőrségi kórházba szállították.

A század készülséget nem ad.

1944. május 12., péntek:

Veszprém

Idő: eső; 10 km, 300 m mag. 9/10 – 10/10 N 5 km.

A gépek üzemképesek. Gépeink az esőtől felázott talajon mélyen besüppedtek a sárba.

A hajózó tisztek napi váltással az Osztály Harcállásponton ügyeletes tisztit szolgálót adnak. Harcálláspont ügyeletes-tiszt: Karácsonyi Mihály hadnagy.

A század készülséget nem ad.

1944. május 13., szombat:

Veszprém

Idő: délelőtti eső, késő délután kitisztult; 10 km látás 300 méteren 8/10 – 10/10 3–6 km.

A gépek üzemképesek.

Ahogy az eső elállt, kigurultak a gépek a reptér régi füves részére.

A V-791. sz. (repülőgép – Sz.) légszavarja leért a földre. Az előrebillent gép légszavarja által eldobott kő kiütötte Dékány Gyula szakaszvezető jobb szemét. Gyors műtéti beavatkozásra azonnal Székesfehérvárra vitték. (Innét olvashatatlan részek! – Sz.)

Harcálláspont ügyeleti tiszt holnap: Bélavári Pál hadnagy.

A század készülséget nem ad.

1944. május 14., vasárnap:

Veszprém

Idő: eső. Felhőmagasság 50 m – 1.000 m-ig. Szélszend.

Mind a tizenhat gép üzemképes.

A hajózók délután a fűzfői gyár mozijában megtekintették a „Magyar Sasok” c. magyar repülőfilmet.

Harcálláspont ügyeletes tiszt holnap: Pászthy István hadnagy.

A század reptér védelmi készülséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy

(Olvashatatlan rész – Sz.)

1944. május 15., hétfő:

Veszprém

Idő: köd, szitálás; látás 1,5 – 5,0 km. Felhőalap 30 m – 1.000 m. Szélszend.

Üzemképes és bevethető gépek: tizenhat.

Délután két raj gyakorlatozott. Felszállás következett egymásután, az első két forduló váltás...

Az osztály megalakulása (olvashatatlan szöveg! – Sz.)

Harcálláspont ügyeletes tiszt holnap: Dániel László hadnagy.

A század reptér védelmi készülséget ad. Parancsnok: Bejczy József főhadnagy.

1944. május 16., kedd: Veszprém
Idő: felhős, párás. Látás 10 km. Felhőmagasság: 1.000 m., mennyisége: 3/10 – 8/10.
NW 5 km.
Üzemképes gépek: tizenöt.
Délelőtt: raj repülés gyakorlása. Délután: az 1. században repülés (?)
(Olvashatatlan szöveg – Sz.)
A század reptér védelmi készültséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.
Harcállásponyt ügyeletes tiszt holnap: Kovács hadnagy.

1944. május 17., szerda: Veszprém
Idő: felhős, párás. Látás 15 km. Felhőmagasság: 150 – 1.000 m.-ig.
Üzemképes gép: tizenhárom.
A 3. század gépkocsijai:
személy: I. L. – 038., I. L. – 075.
teher: I. L. – 276., I. L. – 278., I. L. – 337., I. L. – 343.
tartály: 4-712., 4-724., 4-751.
autóbusz: 4-174.
Harcállásponyt ügyeletes tiszt holnap: Huszár zászlós.
A század reptérvédelmi készültséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 18., csütörtök: Veszprém
Idő: felhős, párás.
(Olvashatatlan írás! – Sz.)
Délután század repülés Veszprém–Körmend–Szombathely–Veszprém útvonalon.
Leszállásnál a rajok együtt. Az egész század 3' 33" alatt repült.
Harcállásponyt ügyeletes tiszt holnap: Pávay hadnagy.
A század reptér védelmi készültséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 19., péntek: Veszprém
Idő: részben felhős, párás; látás 10-20 km; felhőmagasság: 1.500 m. Mennyisége:
1/10 – 4/10 NNW 10 km.
Üzemképes és bevethető gép: tizennégy darab.
Dél előtt kezdők le- és felszállás gyakorlása.
15 perces készültség! Légiriadó! A gépek nem szállnak fel.
Délután század repülés. Leszállás 1' 35"-re csökken.
Harcállásponyt ügyeletes tiszt holnap: Molnár hadnagy.
(Olvashatatlan írás! – Sz.)

1944. május 20., szombat: Veszprém
Idő: párás, felhős; látás: 20 km. Felhő magasság: 1.500 m SW 5 km.
Üzemképes és bevethető gép: tizenhárom darab

17 óra 25 perctől 30 perces készültség. Délután lövészet.
Molnár László hadnagy vitézzé avatása a veszprémi Vitézi Széknél.
Harcálláspont ügyeletes tiszt holnap: vitéz Debrődy hadnagy.
A század reptér védelmi készültséget ad.

1944. május 21., vasárnap: Veszprém
Idő: felhős, eső; látás: 800 m – 10 km. Felhőmagasság: 50 m – 1.000 m SW 15 km
Délelőtt 09 óra 45 perctől 30 perces készültség.
Üzemképes és bevethető gép: tizennégy darab. Délelőtt: lövészet.
A század reptér védelmi készültséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 22., hétfő: Veszprém
Idő: szellőkéses idő; látás: 20 km. Felhőmagasság: 500 m NNW 50 km.
Üzemképes és bevethető gép: tizenegy darab.
Délelőtt: századrepülés.
A Legfelsőbb Hadúr nevében Mátyás János őrmester részére a Magyar Kisezüst Vitézégi Érmét és Márk Lajos szakaszvezető részére a Magyar Bronz Vitézégi Érmét ünnepélyesen kiosztották.
Délután az akadémikusok részére Bejczy főhadnagy (Bejczy József rep. főhadnagy volt a 101/3. honi vadászrepülő-század parancsnoka! – Sz.) és vitéz Debrődy hadnagy (szovjet – Sz.) harctéri tapasztalataikból adtak elő.
A század reptérvédelmi készültséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 23., kedd: Veszprém
Idő: felhős, szellőkéses idő. Látás: 10 km. Felhőmagasság: 1.000 m. NNW 50 km.
Üzemképes és bevethető gép: tíz darab.
Délelőtt: félrajok gyakorlása 10.000 méteren.
07 óra 05 perctől 30 perces készültség.
18 óra 15 perctől 15 perces készültség.
Délután a század hajózoói látogatást tettek az 1. század harcálláspontján.
A század reptérvédelmi készültséget ad. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 24., szerda: Veszprém
Idő: szellőkéses, felhős; látás: 10 km. Felhőmagasság: 1.000 m. NNW 30 km.
Üzemképes és bevethető gép: tíz darab.
A 3. század elérte a készültségi fokot és délután készültségbe lépett:
06 óra 25 perctől 15 perces készültség,
10 óra 10 percre startkészültség elérve,
11 óra 49 perckor ülőkészültség vége,
12 óra 45 perctől 30 perces készültség.
A délelőtt bevetett 1. század (101/1. honi vadászrepülő-század – Sz.) erős (ellenséges – Sz.) bombázó kötelékek megtámadása után 60–70 ellenséges vadással légi harcba keveredve szétszóródott. A századunk a készültséget átvette.

Vitéz Molnár László hadnagyot kötelékparancsnoki kiképzésre Németországba vezényelték.

Pihenőben: Kovács hadnagy és Huszár zászlós.

1944. május 25., csütörtök:

Veszprém

Idő: felhős; láthatár: 20 km; felhőmagasság: 1.000 m. NW 15 km.

Üzemképes és bevethető gép: tizenkét darab.

12 óra 30 perctől 15 perces készülség,

12 óra 32 perctől start,

12 óra 35 perckor Bécs D-re, a határtól 200 km-re nagyobb ellenséges kötelék,

17 óra 30 perctől 30 perces készülség.

A 102. repülő-dandár parancsnokság f. hó 3-án kelt 12.491/IV.-1944. sz. rendeletével Csincsi János szakaszvezető és Hajdu Mihály őrvezető részére a Magyar Bronz Vitézségi Érmét adományozta.

Holnap készülségben: tizenkét gép. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

Pihenőben: Ajbn szakaszvezető és Karácsonyi hadnagy.

1944. május 26., péntek:

Veszprém

Idő: borult, esős; látás: 10 km. Felhőmagasság: 500 m. NNN 20 km.

Üzemképes és bevethető gép: tizenhárom darab.

08 óra 15 perctől 30 perces készülség.

Holnap készülségben: tizenkét gép. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 27., szombat:

Idő: szellőkéses, felhős; látás: 20 km. Felhőmagasság: 1.000 m.

Üzemképes és bevethető gép: tizenhárom darab.

07 órától 30 perces készülség,

07 óra 45 perctől 15 perces készülség.

A 2. századnál – (a 101/2. honi vadászrepülő-századnál. Sz.) – vitéz Bognár főhadnagy a repterre való kényszerleszállásánál 100%-ig összetörte a gépét. Ő sértetlen.

Holnap készülségben: tizenkét gép. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 28., vasárnap:

Veszprém

Idő: részben felhős; látás: 20 km, felhőmagasság: 1.000 m.

Üzemképes és bevethető gépek: tizenhárom.

07 óra 14 perctől 30 perces készülség,

09 óra 15 perctől 15 perces készülség.

Délután két gép magasságban. (Magassági gyakorlaton? – Sz.)

Lövészet szűk rajban rádió bemondásra. Gyakorlás a bombázók megtámadására.

Holnapi készülség: tizenkét gép. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 29., hétfő:

Veszprém

Idő: felhős. Látás: 30 km. Felhőmagasság: 2.500 m.

Üzemképes és bevethető gépek: tizenhárom darab.

06 óra 55 perctől 30 perces készülség,

07 óra 15 perctől 15 perces készülség,

08 óra 25 perctől startkészülség,

08 óra 35 perctől ülőkészülség,

08 óra 32 perctől sok ellenséges gép OM OS (körzetekben – Sz.) D. Rába-Száva között.

09 óra 15 perckor a kötelék Graz fölött ÉNy-ra elfordult.

09 óra 25 perc: Béctől DNy-ra 100 km-re ellenséges kötelék vadászbiztosítással ÉK-i irányba tart.

09 óra 40 perc: ellenséges kötelék Bécsnél elhárításba ütközött.

09 óra 43 perc: startkészülség az őrnagy úr (ti. vitéz belényesi Heppes Aladár rep. őrnagy, a m. kir. 101. honi vadászrepülő-osztály parancsnokának – Sz.) parancsára.

09 óra 55 perc: Bécsújrhelyt bombázták, visszafele tartanak (ti. az USA Repülő kötelékek – Sz.) DNy-i irányba.

10 óra 08 perc: támadási parancs érkezik, támadás csak egyedül repülő gépek ellen. A nagyobb (ellenséges – Sz.) kötelékek (ugyanis – Sz.) vadászbiztosítással (repülnek – Sz.)

10 óra 25 perc: Fertő felett DK-i irányban ellenséges kötelék.

11 óra 25 perc: 15 perces készülség.

15 óra 35 perc: 30 perces készülség.

16 óra 15 perc: 15 perces készülség.

16 óra 35 perctől startkészülség.

Holnap készülségben: tizenkét gép. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 30., kedd:

Veszprém

Idő: derült; látás: 50 km. Felhőmagasság: 2.500 m.

Üzemképes és bevethető gép: tizennégy darab.

06 óra 30 perces készülség.

08 óra 35 percig 15 perces készülség.

08 óra 45 percig startkészülség.

08 óra 55 percig ülővárta.

09 óra 10 perctől újra csak startkészülség.

10 óra 51 perctől indulás a H R – 7. (körzetbe – Sz.); 7.000 méteren gyülekezés: további parancs: a levegőben tizenkét gép.

12 óra 06 perc: összes gép leszállt.

12 óra 15 perc: 15 perces készülség.

Az osztály (ti. a m. kir. 101. honi vadászrepülő-osztály. Sz.) első együttes bevetésekor harminckét gép indult!

Leszállás után a magyarországi német vadászterők parancsnokhelyettese meglátogatta a (magyar) osztályt, örömet fejezte ki, hogy ilyen rövid idő alatt lábra állt az osztály és már harminchét géppel startolhatunk.

További sikert és jó leszállást kívánt.

Rádiófegyelem nincs, összevissza beszél mindenki. Aki ezentúl indokolatlanul megszólal, azt hadbíróssággal fenyegette meg az őrnagy úr. (ti. Heppes osztályparancsnok – Sz.)

Tihany felett gyülekezett az osztály, ellenséges gépek a légtérben nem voltak. Körmend és Szombathely felett – között – kb. 8.000 méteren elvesztették az 1. századot (ti. a 101/1. honi vadászrepülő-századot – Sz.)

Holnap készültségben tizenkét gép. Parancsnok: Bejczy főhadnagy.

1944. május 31., szerda:

Veszprém

Idő: felhős; látás: 50 km. Felhőmagasság: 2.500 m.

07 óra 15 perctől 30 perces készültség.

08 óra 38 perctől startkészültség.

08 óra 52 perctől Belgrád légtérében – K-re 85 km-re – 200 ellenséges gép Románia ellen.

11 óra 38 perctől ülőkészültség.

1944. június 1., csütörtök:

Veszprém

Idő: széllelkéses; látás: 20 km. Felhőmagasság: 1.000 m.

Üzemképes és bevethető tizenöt gép.

07 órától 30 perces készültség.

11 órától 15 perces készültség.

1944. június 2., péntek:

Veszprém

Idő: felhős; látás: 20 km. Felhőmagasság: 1.000 m.

Bevethető gép: tizenöt darab.

06 órától 30 perces készültség.

07 óra 45 perctől 15 perces készültség.

07 óra 55 perctől startkészültség.

10 óra 24 perctől újra 15 perces készültség.

1944. június 3., szombat:

Veszprém

Idő: párás; látás: 10 km. Felhőmagasság: 1.000 m.

Bevethető gép: tizenöt darab.

06 óra 15 perctől 30 perces készültség.

16 óra: készültség feloldva.

Póttankok felszerelése.

1944. június 4., vasárnap:

Veszprém

Idő: felhős; látás: 20 km. Felhőmagasság: 2.000 m.

Bevethető: tizenöt gép.

06 órától 30 perces készültség.

09 órától 15 perces készütség.
16 órától 30 perces készütség.
Póttank-berepülés.

1944. június 5., hétfő:

Veszprém

Idő: párák; látás: 10 km. Felhőmagasság: 1.000 m.

Bevethető tizenhat gép.

06 órától 30 perces készütség.

08 óra 05 perctől 15 perces készütség.

16 óra 20 perctől startkészütség.

16 óra 30 perctől osztály gyakorlórepülés Budapest felett 2.000 m-en.

1944. június 6., kedd:

Veszprém

Idő: felhős; látás: 20 km. Felhőmagasság: 1.000 m.

Bevethető: tizenhat gép.

06 órától 30 perces készütség.

07 óra 33 perctől 15 perces készütség.

08 óra 12 perctől startkészütség.

1944. június 7., szerda:

Veszprém

Idő: széllelkéses; látás: 20 km. Felhőalap: 1.000 m.

Bevethető gép tizenhat darab.

07 óra 45 perctől 30 perces készütség.

09 órától 15 perces készütség.

09 óra 50 perctől startkészütség.

10 óra 20 perctől 15 perces készütség.

17 óra 30 perctől 30 perces készütség.

1944. június 8., csütörtök:

Veszprém

Idő: széllelkéses; látás: 10 km. Felhőmagasság: 2.000 m.

Bevethető tizenöt gép.

1944. június 9., péntek:

Veszprém

Idő: felhős; látás: 50 km. Felhőmagasság: 2.500 m.

1944. június 10., szombat:

Veszprém

Idő:

Bevethető tizenöt gép.

06 óra 40 perctől 30 perces készütség.

1944. június 11., vasárnap:

Veszprém

1944. június 16., péntek: Veszprém
 Idő:
 Bevethető tizenegy gép.
 06 órától 30 perces készülség.
 07 óra 20 perctől 15 perces készülség.
 08 óra 40 perctől startkészülség.
 09 óra 10 perckor a századot osztálykötelékben bevetették. Kb. Kaposvár É 20 km-nél 6.000 m-es kb. 80-100 db (amerikai – Sz.) Lightninggel harc. A század nyolc légi győzelmet aratott:
 Bejczy főhadnagy egy Lightning, Debrődy hadnagy egy Lightning, Karácsonyi hadnagy egy Lightning és egy Böing (Boeing 229. B-17. négymotoros USA távolsági bombázó-repülőgép) gépet; Huszár zászlós egy Lightning vadászrepülőgépet; Kovács P. őrmester egy Lightninget; Mátyás őrmester szintén egy Lightninget; Ajban szakaszvezető pedig egy P-41 Mustang vadászrepülőgépet lőtt le. Pászty István hadnagy hősi halált halt.
 Sebesülés (fej): Pávay Vajna György hadnagy.
 100%-os gép lelövések: V-826, V-818, V-817, V-786 (ennél szárnyvég lelövés!)
 Valamennyi gép Messerschmitt Me-109. G. típus).
1944. június 17., szombat: Veszprém
 Bevethető hét darab gép.
1944. június 18., vasárnap: Veszprém
 Bevethető nyolc gép.
1944. június 19., hétfő: Veszprém
 Bevethető nyolc gép.
1944. június 20., kedd: Veszprém
 Bevethető nyolc gép.
 06 óra 30 perctől 30 perces készülség.
 16 óra 30 perctől 60 perces készülség.
1944. június 21., szerda: Veszprém
 Bevethető kilenc gép.
 06 óra 30 perckor 30 perces készülség.
 17 óra 60 perces készülség.
1944. június 22., csütörtök: Veszprém
 09 óra 10 perc 15 perces készülség.
 10 óra 40 perc startkészülség.
 11 óra 45 perc 15 perces készülség.
 18 órától 30 perces készülség.

1944. június 23., péntek: Veszprém
Bevethető nyolc gép.

1944. június 24., szombat: Veszprém
Bevethető nyolc gép.

* * *

1944. június 25. és július 23. között – ismeretlen okok miatt – a m. kir. 101/3. honi vadászpilóta-század „bevetési naplóját” nem vezették!

1944. július 24., hétfő: Veszprém
Idő: derült, páras, felhős; felhőmagasság: 3.000 m.
Bevetés nincs.
Bevethető gép hét darab.

1944. július 25., kedd: Veszprém
Idő: páras, felhős; felhőmagasság: 3.000 m.
Bevethető hét darab gép.

1944. július 26., szerda: Veszprém
Idő: derült; felhőmagasság: 6.000 m.
Bevethető hét gép.
A század – osztálykötelékben – bevetve; a németektől két osztály jött.
Lelövés: egy gép Molnár hadnagy. (P-38. Lightning).
Saját veszteség nem volt.
Molnár hadnagy V-848. sz. gépével Szombathelyen kényszerleszállt.
Huszár zászlós V-842. sz. gépével Győrben kényszerleszállt.

1944. július 27., csütörtök: Veszprém
Idő: magas felhőzet; derült, páras.
Bevethető hét gép.
Bevetés: eredmény négy lelövés (Debrődy, Molnár L., Karácsony) B-24-esek.
Négy motoros B-24. („Liberátorok” – Sz.), Kovács (P-38.) („Lightning” – Sz.)
Saját veszteség nincs. Egy gép hasra szállt.

1944. július 28., péntek: Veszprém
Idő: magas felhőzet, derült; jó látás.
Bevethető öt gép.
Bevetés nincs.

1944. július 29., szombat: Veszprém
Bevetés nincs.

1944. július 30., vasárnap: Idő: borult. Bevethető hat gép. Bebetés: a század hat géppel startolt. Saját veszteség nincs.	Veszprém
1944. július 31., hétfő: Idő: felhős, borult. Bevethető öt gép.	Veszprém
1944. augusztus 1., kedd: Idő: magas felhőzet. Bevethető hat gép.	Veszprém
1944. augusztus 2., szerda: Idő: felhős, időnként derült. Bebetés nincs. Bevethető kilenc gép.	Veszprém
1944. augusztus 3., csütörtök: Idő: felhős. Bebetés nincs.	Veszprém
1944. augusztus 4., péntek: Idő: helyenként zivatar. Bevethető kilenc gép. Bebetés nincs.	Veszprém
1944. augusztus 5., szombat: Bebetés nincs.	Veszprém
1944. augusztus 6., vasárnap: Bebetés nincs.	Veszprém
1944. augusztus 7., hétfő: Idő: derült, helyenként gomolyfelhő. Bevethető tíz gép. Bebetés: német vadászokkal együtt; a tíz gépből négy nem tért vissza. Fölényes (USA P-41. Sz.) „Mustang” (vadászpülő – Sz.) támadás hátulról. Karácsonyi hadnagy, Nyemecz zászlós, Molnár lelőve; Nánási hadnagy benzinhiány miatt kényszerleszállt. A visszatért hat gépből kettő javításra szorult a találatok miatt. Karácsonyi hadnagy égési sebeket szenvedett el (Szombathelyen kórházba vitték), Nyemecz zászlós súlyos lövéssérüléssel a sümegi kórházban.	Veszprém

1944. augusztus 8., kedd: Veszprém
Bevethető öt gép.
Bebetés nincs.
1944. augusztus 9., szerda: Veszprém
Bevethető öt gép.
Bebetés nincs.
Délelőtt 10.40 – 12.30: kitérőrepülés Kenyeribe. (Az ottani repülőtérre – Sz.)
Visszatéréskor a V-861. sz. (Messerschmitt Me-109. G. 6. vadászipülőgép – Sz.)
futóműve becsuklott.
1944. augusztus 10. csütörtök: Veszprém
Idő: gomolyfelhők.
Bevethető négy gép + a sérült V-861.-es.
Beérkezett négy darab 30 mm-es gép. (ti. Messerschmitt Me-109. G-6. típus, melynek fegyverzete egy darab 30 mm-es gépágyú és két darab 13 mm-es géppuska volt. Sz.) Így a teljes jelenlegi állomány: kilenc darab gép.
1944. augusztus 11., péntek: Veszprém
Idő: tiszta, derült.
A négy darab új 30 mm-es gép: a W-021-, a W-026-, a W-027-, a W-029. (ti. lajstrom-számokat kapta. Sz.)
1944. augusztus 12., szombat: Veszprém
Idő: derült.
1944. augusztus 13., vasárnap: Veszprém
Idő: derült.
1944. augusztus 14., hétfő: Veszprém
Idő: felhős.
Kenyeriből átrepülve két darab 30 mm-es, a W-023, W-030.
1944. augusztus 15., kedd: Veszprém
Idő:
1944. augusztus 16., szerda: Veszprém
Idő: ködös, párás.
1944. augusztus 17., csütörtök: Veszprém
Idő: derült.
Délután: nyolc géppel gyakorló repülés.

1944. augusztus 18., péntek: Veszprém
Idő: teljesen borult.
1944. augusztus 19., szombat: Veszprém
Idő: teljesen borult.
Délután osztály gyakorlórepülés.
1944. augusztus 20., vasárnap: Veszprém
Idő: teljesen derült.
08.50: osztálybevetés; vezérszázad a „Drótkefe” (ez volt a 101/3. honi vadászpilóta-század fedőneve – Sz.) Két gép műszaki hiba miatt leszállt. A bevetés egy óra ötven percig tartott. Sem a németekkel, sem az ellenséggel (ti. az amerikaiakkal – Sz.) nem találkoztak. Kora délután még egy bevetés, de találkozás az ellenséggel nem volt.
1944. augusztus 21., hétfő: Veszprém
Idő: teljesen derült.
09 óra 10 perc: osztálybevetés, Erdész őrzető a W-023-mal (ti. repülőgéppel Sz.) kényszerleszállt. Támadás ellenséges (USA – Sz.) bombázókötelék ellen Hajdúböszörmény légterében. Nánásy hadnagy egy „liberator” (B-24. négymotoros bombázó – Sz.) lelövését jelentette.
1944. augusztus 22., kedd: Veszprém
Idő: derült.
Századbevetés öt géppel (egy műszaki hiba miatt visszatért). Légi harc nincs. Délután bevetés három géppel. Feladat: reptér biztosítása. Légi harc: Kovács Pál ht. őrmester hősi halála. (Kiskomáromnál zuhant le 13.15-kor), Hoy Tibor szakaszvezetőt négy (USA P-41. Sz.) „Mustang” lelőtte; Keszthelynél kényszerleszállt. Fej- és vállsérülés miatt a keszthelyi kórházban. Hoy egy (USA B-24. Sz.) „Liberator” (négymotoros bombázó-repülőgép – Sz.) lelövését jelentette (kb. 13.20-kor)
1944. augusztus 23., szerda: Veszprém
Idő: derült.
Bebetés nincs.
1944. augusztus 24., csütörtök: Veszprém
Idő: derült.
A század négy gépe bevetésben (Egy gép motorhiba miatt visszatért.)
1944. augusztus 25., péntek: Veszprém
Idő: derült.
Kitérő-repülés Várpalota fölé. Mátyás őrmester bepördült a W-028. sz. géppel; 80%-ban összetört. Gyakorló repülés az új pilótáknak.

1944. augusztus 26., szombat: Veszprém
Idő: derült.
1944. augusztus 27., vasárnap: Veszprém
Idő: derült.
Osztály kitérő-repülés Várpalotára; (felszálláskor – Sz.) Dániel hadnagy a W-016. sz. (repülőgéppel – Sz.) bepördült.
Kovács Pál őrmester temetésére Vajna hadnagy, Domján őrmester és Erdész őrzevezető voltak kirendelve.
Papp hadnagy leszálláskor a W-824. sz. (repülőgéppel – Sz.) átvágódott.
1944. augusztus 28., hétfő: Veszprém
Idő: derült.
Osztály kitérő-repülésbe Várpalotára.
1944. augusztus 29., kedd: Veszprém
Idő: derült.
Új pilóták gyakorló repülése.
1944. augusztus 30., szerda: Veszprém
Idő: derült, vékony felhőtakaró.
A kis géplétszám miatt bevetésről szó sem lehetett, mivel ellenséges (USA – Sz.) alacsonyítamadás várható; a gépeket karámokban (szilánkvédő földhányások – Sz.) helyezték el.
1944. augusztus 31., csütörtök: Veszprém
Idő: derült.
Hoy szakaszvezető a kórházból bevonult.

JEGYZETEK

¹ Pataky Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. Zrínyi Kiadó. 1992. I. kötet. 85., 88–89., 98. o.

² uo. 100. o.

A teljes anyagra vonatkozólag: Veress D. Csaba: A m. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század története. (1944. május 1. – 1945. május 16.) In: Hadtörténelmi Közlemények. 1989. 3. sz. 348–377. o.

MEGEMLEKEZÉSEK

Teleki László (1811–1861) tiszteletbeli tagsága

TÓTH DEZSŐ

’Nagyméltóságú Gróf Teleki László Ő Kegyelmességéhez előterjesztése a Veszprémi Polgári Társaságyetnek melyben Tiszteletbeli tagjává választását alázatosan tudatja.’

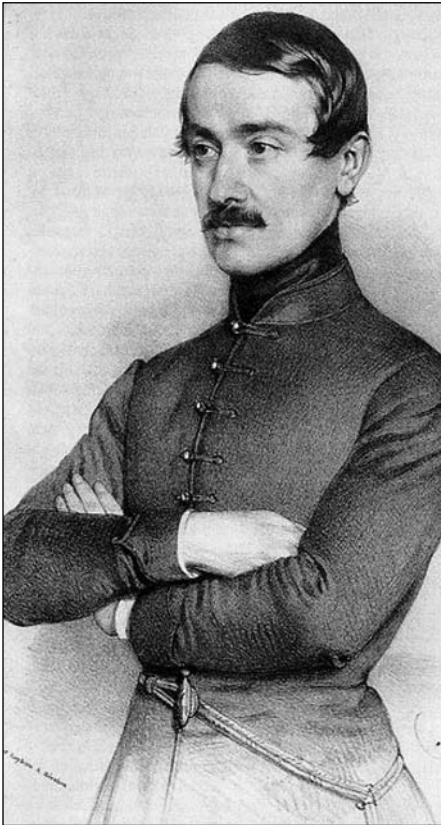
Így szól annak a levélnek a rövid kivonata, melyet a Társaságyet elküldött Teleki Lászlónak.

A következő visszaemlékezés megírását kerek évforduló motiválta, – hiszen 2011-ben van születésének és halálának az évfordulója. Talán az is motiválta, hogy az illetékesek ne feledkezzenek meg Teleki Lászlóról, mert az ő személyisége, tevékenysége megérdemli, hogy a közvélemény tudomására jusson, hogy 1848–49-ben és a következő években mit tett a magyar nemzet érdekében. Jelen írás megpróbálta egy csokorba szedni azokat az eseményeket, melyek őt Veszprémhez és a megyéhez kapcsolják.

Rövid korrajz az említett évtizedekről

Az 1848-as forradalom és szabadságharc leverése után az elnyomatás évei következtek Magyarországon, a világozi fegyverletétel után az önkényuralom vette kezdetét. A félelem és a remény hangulata uralkodott az országban. A győztes osztrák kormány ostromállapotot hirdetett Magyarországon és Erdélyben, sorozatos megtorlások, letartóztatások követték egymást, szétverték a közigazgatást, az országot 5 katonai kerületre osztották, a hivatalok vezetőjének osztrák hű embereket neveztek ki. Aki tehette elmenekült az országból, hogy a letartóztatást elkerülje. A szabadságharc leverése után mintegy 40–50 ezer honvédet, tisztet soroztak be az osztrák hadseregbe. Bevezették a csendőrséget, és *titkosrendőrök* ezrei vigyáztak arra, hogy védjék a győzteseket.

A menekültek helyzetének érzékeltetésére álljon itt a kivégzett gróf Batthyány Lajos utolsó levele feleségéhez, mely így szól: „...*hadd el ezt az országot a gyermekek kedvéért, mert jövőjük már csírájába megbűnhődnek. A Te vagyond elég lesz nekik és jobb a szegény sors, mint alamizna azok kezéből, akik őket árvákká tették...*”¹

Az özvegy a halálos ítélet után családjával – 3 gyermekével – és hűséges komornójával Brandmayer Eleonórával menekült az országból (Zárójelben jegyezzük meg, hogy az özvegy lakása a svájci tartózkodása alatt gyülekezőhelye lett az emigránsoknak, közülük Teleki Lászlónak, aki rendszeres levelezésben is volt a grófnéval).²

A kor jellemzésére el kell mondani, hogy a kezdeti gyász és elkeseredettség után éledni kezdett a reménység is. Példaként említhetjük meg a magyar nemzet íróinak, költőinek a korszakban írt verseit, pl. Vörösmarty: Előszó, Arany János: Letésem a lantot, majd a Walesi bárdok stb. De nemcsak a költők tartották életen a szabadságharc eszméjét, élt az itthon maradt katonákban is a szabadság eszméje. Gondoljunk azokra a személyes bosszúkra is, mint pl. Libény János merénylete Ferenc József ellen, vagy a Veszprém megyéhez is kapcsolódó Noszlopy Gáspár-féle szabadcsapatok mozgalmára.

Meg kell említeni azt a civil ellenállást is, mely szinte spontánul alakult ki a magyar társadalomban. A szabadságharc

leverése után *divat* lett a Kossuth körszakáll, a tollas kalap, a magyaros mente stb. viselése. Az osztrák zsandárság üldözte a viselőit és a dokumentumok bizonyítják, hogy havonta 20–25 letartóztatás is volt hasonló ügyekben.

A tiltakozásnak egyik jellemző példája lehet az az esemény is, amely 1859. szeptember 4-én történt a dáakai kastélyban.³ Ezen a napon volt az esküvője Batthyány Emmának Batthyány Gézával. Az esküvőn és a lakodalomban részt vett az ország ellenzéki rétegének színe-java. Név szerint a Batthyány, Károlyi, Zichy grófok, Deák Ferenc és a főrangú családok sok tagja, valamennyien a legfényesebb *díszmagyarban*. A Pesti Napló így számol be az eseményről: „A lakodalom a szó szoros értelmében magyaros volt, annyira, hogy ha kaczagányos őseink sírjaiból fölkelve részt vehettek volna a magasztos ünnepélyben, melyre a deli leventék és bájos főúri hölgyek mind díszes nemzeti öltönyben jelentek meg, örömiükben maguk is eljárták volna a palotást. Valóban jól esett a szemnek a mostani frakkos és krinolinok századan látni a tarélyos sarkantyúkat, a kordován hegyes csizmákat, a fehér, violaszín és bíbor vörös mentéket és panyókákat, melyeken a drágakövekkel hintett nagy gombok mint fényes csillagok ragyogtak”.

A külföldre menekültek körében folytak különböző szervezkedések, melyek közül megemlítendő a Kossuth–Klapka–Teleki által létrehozott Magyar Nemzeti Igazgatóság, mely Párizsban alakult meg 1859. május 6-án. Megalakult a Magyar Légio is, melynek 1859 júliusában már 3100 tagja volt Olaszországban.

Bár a szabadságharc leverése után az osztrák kormány betiltotta a civil szervezeteket is, a Honvéd egyesületek sorra jöttek létre és évtizedekig – a 19. század végéig – működtek az országban. De újra megalakultak a különböző társaságok, casinók is, ahol ébren tartották 48 szellemét, a magyar hazafias gondolatot. A cikk elején említett veszprémi társaság 1833 óta működött és 1851-ben már újra megalakult. Az újra működő egyesületnek már nem az arisztokrácia, hanem polgárság, az ipari és kereskedő réteg a tagsága.

Ez a Polgári Társaság fogadta tiszteletbeli tagjának Teleki Lászlót.⁴

Mielőtt a már említett levelet ide idéznénk, szóljunk Teleki László érdemeiről emigrációs éveiről s elfogadtatásáról.

Teleki László szerepe a szabadságharcban és elfogadása

A történelemből tudjuk, hogy a Batthyány-kormány mint a független ország követét Párizsba küldi 1848 augusztusában. Itt marad a szabadságharc leveréséig, és folytatja a küzdelmét a magyar érdekek harcosaként. Néhány kiemelkedő tevékenységét említünk meg a következőkben. Megszervezi Kossuth kiszabadítását Törökországból, személyesen elintézi, hogy Napóleon fogadja Kossuthot, az ő érdeme az is, hogy Párizs és Piemont osztrákkellenes szövetségbe beveszik harmadiknak Magyarországot. Kapcsolatot tart az emigrációban lévő magyarokkal, levelez a szintén emigrációban lévő özvegy Batthyány Lajosnéval. Nem véletlen, hogy az osztrák kormány Kossuth nevével együtt az ő nevét is felszegezte egy akasztófára, mint az osztrákok legveszedelmesebb ellenségét. A titkosrendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta, igyekezett minden lépését ellenőrizni. S ez lett a veszte is.

Ehhez tudni kell azt is, hogy levelezésben volt régi szerelmével, özvegy Orczy Istvánné, született Liptay Augusztina bárónővel. Ezekből a levelekből értesült a titkosrendőrség arról is, hogy a Genfben tartózkodó Teleki Drezdába utazik találkozásra. Azt is tudták, hogy John Harold nevű angol kereskedő névre szól az útlevele. Hogy ne legyen felismerhető, bajuszát is leborotválta és parókát viselt. Biztonságban érezte magát, amikor 1860 november végén megérkezett a semleges szászországi Drezdába, egy szállodába. Itt találkozott Orczynéval és együtt töltöttek pár hetet. (Erről az időszakról bővebben szól Illyés Gyula Különc című drámája, melyről később említést teszünk.)

December 16-án visszakészült Genfbe, de azon a reggelen Carlovitz rendőrpáncsnak letartóztatta. Bár a semleges Szászországnak nem volt kiadatási egyezménye Ausztriával, december 21-én Bodenbachnál mégis átadják az osztrák rendőrségnek. Másnap az osztrák kormány intézkedett, hogy szállítsák Bécsbe, ahol átadták a

kormány képviselőjének és 31-én a császár kihallgatáson fogadta.

A kihallgatás eredménye, hogy fogadalmat írtak alá, mely szerint

1. Engedelem nélkül nem hagyja el a Monarchiát,
2. Megszakítja az érintkezést a Monarchia külföldi ellenségeivel,
3. *Egyelőre* tartózkodik minden politikai tevékenységtől.

Teleki aláírja a fogadalmat és elengedik. Utána még három hétig egy bécsi szállodában tartózkodik, – szigorú rendőri ellenőrzés alatt – és 1861. január 22-én értesíti nővérét, hogy másnap Gyömrőre utazik, ahol két hétig tartózkodik.

Ez alatt a pár hét alatt Magyarországon elterjedt a hír, hogy Teleki szabadon van, és itthon tartózkodik. Hívei sorra keresik fel leveleikkel és biztosítják támogatásukról. Több megye (Hont, Bars, Sopron, Bács–Bodrog, Bihar, Nógrád, Heves) tiltakozik a szász kormánynál a kiadatás miatt és a hazai osztrák ellenes vezetők felkérlik, hogy legyen a megerősödött ellenzék vezére. De mivel fogadalma kötelezi, egyelőre elhárítja a felkéréseket.

Február 16-án utazik Szirákra a birtokára, ahol kitörő lelkesedéssel fogadják.

A további időrendi ismertetést itt megszakítva most másolatban közöljük a Veszprémi Polgári Társaság levélét, melyet 1861. január 2-án küldtek el Telekinek.

Nagyméltóságú Gróf

Kegyelmes Urunk!

A természet hajthatatlan törvények által igazgattatik, minden tárgyak, különösen az élőlényeknek ki van mutatva helyök, melyet a viszonylagosság elvénél fogva betölteniök kel. A mindenség alkotója, a dolgok és élőlények közt, különbséget tett, azokat ezeknek rendelkezése alá bocsátván: de különbséget tett az élőlények közt is akkor, midőn a gondolkodni tudó szabad akarattal ruházá fel azért, hogy helyöket, mellyre hivatvák okosan töltsék be.

Az életben minden okos lénynek, nép-törzsnek, nemzetnek meg van a saját érdeke, mely lételet feltételezi, szilárdítja s biztosítja, ha ezen érdektől csak némileg is eltávozik, megfélekezett magáról, és sorsát megérdemlette.

Nem szükséges, hogy ez érdemben a történelemre hivatkozzunk, mellynek lapjain véres betűkkel vannak lejegyezve azon események mellyek bizonyosságot tesznek különösen a nemzeteknek önmagokróli megfélekezéséről, mellyek megtanítanak bennünket arra, hogy a összetartó következetesség a nemzetek életében oly súly mellynek megrendítéséhez Archimédesi pont kell, ellenkezőleg a határozatlanság ha nem is a szellőnek a fergetegnek minden esetre enged.

Egyesek hívatnák arra, hogy a nemzet életének súlypontját, a nemzetiséget őszinte szilárd elhatározásból alapra fektessék s attól ne térjenek el, míg nem az ellene küzd viharok megtörve Zephir-ként enyelegjék körül, de még ekkor se, mert az élet tengere csalóka, melly a rajta futó gályát véletlenül próbálja meg.

Nem akarjuk a nemzet múltjának annyira bevéssett képét adni, sem elmondani a kebelrázó eseményeket, mellyek a történelemé, csak annyit kell megjegyeznünk,

hogy Nagyméltóságod egyike azon őszinte kormányzóknak kik a nemzet életében mindig a súlypontot keresték, megtalálták s annak következetes képviselői lőnek.

Mi ezért nem szavazunk köszönetet, de elismerjük, azt hogy örökké zöld babért érdemeiért Nagyméltóságod önmagában találja fel, s ez meggyőz bennünket arról, hogy minket is, tisztelői s ebbe érzelmeink méltányolóivá fogad.

Azért elhatároztuk, miszerint keblünk érzelmeit kitárjuk Nagyméltóságod előtt, s kimondjuk, hogy bármiféle körülmények között azon elveket valljuk, melyek képesek bennünket Nagyméltóságodhoz felemelni.

Legyen meggyőződve, hogy magunkhoz következetesek maradunk, s mindent igyekezzünk megtenni, mi a nemzet életének fáját virágzóvá tegye.

Az övegház növényelete a jótékony napsugár elé tör, hogy beszívja az éltető léget, úgy vagyunk mi Méltóságoddal.

Midőn e mondottakat előre bocsájtának engedje meg Nagyméltóságod, mi is miénknek mondhassuk, engedje meg, hogy veszprémi polgári társaságunk egy-szersmindenkorra, Tiszteletbeli tagjává keresztelhezzük, ez esetben öhajításunk, melly szívünk mélyéből fakad, hadd legyen örömünk is annyi szomorú nap után.

Egyébiránt fogadja Nagyméltóságod kis társaságunk őszintén nyilvánvaló, és soha meg nem szűnő egyetemleges tiszteletét.

Kelt Veszprémben a polgári társaságok 1861-ik évi január hó 2-án tartott közgyűléséből.

A Veszprémi polgári társulat nevében
Zsolnay Károly Elnök

Teleki László további szereplései

Horváth Zoltán életrajzi kötetében olvashatjuk a következőket: „Február 16-án látogat el először Teleki a legszebb gyermekkori emlékekkel összekötött Szirákra. Magánemberként, szinte titokban érkezik, de villámsebese terjed a hír, hogy a „gróf hazatért”, s délután az egész környék odasereglik a kastély udvarára, s ünnepli mint a nemzetnek „Isten csodájára visszakapott elhivatott vezetőjét”. Nyolc nap múlva ugyanez a jelenet, még sokkal nagyobb súllyal ismétlődik meg Dákán, Batthyány Lajos özvegyének birtokán, ahova Teleki természetesen már tüntetően megy el – valójában ez az első aktív politikai lépése, s szimbolikus jelentősége van annak, hogy éppen itt Batthyány Lajos özvegyénél teszi meg. Ez hitvallás nem csupán a múlt és 1848 mellett, hanem egyben hangoztatása annak, hogy nincs feledve 1849 októbere sem.”

A továbbiakban leírjuk Teleki dákai látogatásának történéseit

A dákai tisztelgés

„Múlt hó 28-ika nagy nap volt reánk. Kezdi a tudósítást az újságíró.⁵ Gróf Teleki László. a nagy hazafi, ki a drezdai katasztrófa után Bécsbe hürcoltatott, de onnan

szerencsésen megszabadult Dákán, gr. Batthyány Lajosné Ő méltóságánál nagy fáklyás zenével tiszteltük meg. ...Febr. 26-án kedden azon hír szárnyalt a városban, hogy gf. Teleki László Dákán van. Mi magyarok vagyunk, hogy ne emelkedett volna lelkünk azon, hogy egy oly hazafit, kit a gyászos emlékü világoosi fegyver letétel még következtetései külföldre menekülni kényszerítésének, annyi év lefolyása oly sok szenvedései után körünkben lenni tudunk, s ki mondhatott volna ellent azon eszmének, mely őt fáklyás zenével tisztelni akará? Valóban senki sem. A megtisztelés a múlt hó utolsó napjára volt kitűzve. A Nap szépen sütött, az idő csendes volt. Már egész nap nagy sürgés-forgás, élénkség látszott a városban. Pápától mintegy ¼ órányira eső Dákára egész délután járt-kelt a sok kocsi, hullámozott a sok gyalog nép. A valódi tisztelő sereg, mintegy 500–600 minden rendű és rangú ember. Tóth ezredes (1848) vezetése mellett három zászlóval, 16 kardos díszruhába öltözött rendezővel, du. 5 órakor indult ki a ref. Főiskola téres udvaráról Rákóczi-induló mellett. Az úton folytonosan csatlakoztak a tömeghez, mely rendben hármásával, méltósággal vonult a Dákára vezető úton célja felé. A közben eső Kéttornyú-Lak helységen keresztül a Hunyadi-indulóval s Dákára be – mely ünnepiesen kivilágítva volt a Klapka-indulóval mentünk.

Lázár ügyvéd úr dákai házánál történt a megállapodás, hogy is az akkorra színte odaérkezett fáklyák tulajdonosainak kiosztván, indultunk. A park kezdeténél gyújtattak meg a fáklyák. Gyönyörű látvány volt a mintegy 500 fáklyás által képzett sor, mely mint az ég csillagai szálltak volna le a földre, úgy csillogott a messzebb álló szeméibe. – Még az ünnepélyes, roppant hosszú sor, a kastély elé érkezett, addig az azalatt odacsődült néptől a kastély melletti hely megtisztítván, a fáklyások ket-tős sorban a kastély egyik sarkától a másikkig formált félkörben felálltak, be a közép-re a ref. főiskolai dalárda, a díszruhás rendezők, s a nép érzelmét tolmácsoló Tarczy Lajos és Vaszary Kolos tanár urak álltak. Miután a dalárda Kölcsey Himnuszát elzengé, így szól Tarczy Lajos:

Eljöttünk Hozzád, a haza nagy fiához, Hozzád, ki mindig egy valál. Hozzád, ki alighogy kiszabadultál a Drezdai katasztrófa gyászos eseményeiből, alighogy szívhatád hazád édes levegőjét, már is siettél a haza megszentelt fájdalom özvegyéhez, a haza árvájának édesanyjához, hogy vigasztald a vigasztalhatatlant, bátorítsd az erőset – eljöttünk Hozzád méltóságos úr, a szomszéd város gyermekei, eljöttek iskolánk növendékei.... Mi mindnyájan kik itt vagyunk, Isten szabad ege alatt, levett főveggel valljuk, hogy mindnyájunknak egy vallásunk van, az édes honszerelem vállalása, az el nem szakaszthatatlan testvériség, s a szabadság vállalása, mely minket egyesít.

E beszédre Teleki László gróf feleletének rövid tartalma:

Jól monda tisztelt honfitársam, hogy siettem ide, a haza megszentelt fájdalom özvegyéhez. Siettem, mert miután a drezdai elfogatásom, s az osztrák kormányznak lett átszolgáltatásomból Istennek hála a külföld úgy szólván követelő fellépése, s a hazámnak egy szívből jött ohaja után kiszabadultam, rokonaimat, rég látott családom tagjait ölelhettem, hova is jöhöttem volna elébb, mint ide, gróf Batthyány Lajos

miniszterelnök özvegyéhez, ki itthon sírta és sírja özvegysége gyászos napjait, látva a bérigába fűző kormány vaspálcájának nyomait. Mert nem tudom, nehéz elhatároznom, melyik volt nehezebb szerep, enyém-e ki távol siratám hazám fájdalmát, nem hallva annak édes nyelvét, vagy azé-e ki itthon bár, de mint egy kényszerítve arra, hogy lássa azon ezernyi bántalmakat, sérelmeket, melyek szabadságunk szent jogai ellen intézve napirenden voltak! De ezek véget értek. Felvidul még a hon, s a külföld is megsokallva már jogtalan szenvedéseit a lovagias magyarnak, szemeit ránk fordítá. Bizzunk azért benne, de bizzunk főleg önerőnkben, s Isten kegyelmének, s kezének áldásos nyomait tapasztaljuk. Erre a ref. főiskolai dalárda egy kardalt énekelt, mely után Vaszary Kolos tanár úr ekkép szólt:

Most már hisszük, hogy reményeink nem lesznek üres szappanbuborékok. Eddigi reményeink méltóságod beszéde és biztatása folytán még az évben gazdag aratásra jogosítanak bennünket. Ide jöttünk, hogy elmondjuk reményeinket, hazánk jobb jövőjéről, s Te nem hagytaál vigasztalanul elmenni. Neked ajánljuk föl mindenünket, átadjuk szíveinket, mert tudjuk, hogy oda fogod letenni, hova mi is szántuk: a haza szent oltárára.

Gróf Teleki László feleletének rövid tartalma ez:

Kettő az amiben bizalmam van. A külföld rokonszenve, melyet tapasztaltam távol hazámtól, s a másik, önmagunk ereje, mely a felvirágzást adni fogja. Egyetértésünk van, s tán ha kérjük a mennynek urát, nem fogja azt a haza régi baja s a pártszellem semmisíteni, mely esetben élni és virágozni fog a haza, azon szabadsággal, melyért 12 évvel ezelőtt hiába ontatott annyi vér!

Éljen a haza!...

A beszédekét számtalan éljen szakítá félben. Ezután a szózatot mindenki levett főveggel, szívből zengé el. A nemzeti ima zengése közben a fáklyák halomra hányattak, mely halomnak magasan föl lobogó lángja látni engedé valóságában a jelenlévők arcán a honszerelem szent érzését...

Ezután a Batthyány-indulóval, éljen kiáltásokkal szétoszlott a tömeg, útját Pápa felé veendő."

Más források szerint a tömeg a Kossuth nótát énekelte, s ez a dal 12 év óta először itt hangzott el először.

Teleki László március 4-ig maradt a dácai kastélyban s minden bizonnyal nagy hatással volt rá a megtisztelő, hazafias ünnepség. Egyelőre – fogadalma miatt – tartózkodott minden politikai tevékenységtől, de érezte, hogy cselekedni kell. Meg is fogalmazta ezt egyik levelében, melyet március 1-jén, közvetlenül az ünnepség után írt a dácai kastélyban, válaszul a Zemplén megyeieknek: „...Pár hónap nyugalom a legtöbb volt amire magamat elhatározatnám, s most már csak pár hét, de naponta nehezülő viszonyok között, talán még előbb is a honfi-működés terére ismét föllépendek, politikai közös küzdelemre.”⁶

A pár hónapból csak pár hét lett, március 14-én Teleki kézbe veszi a királyi meghívót az április 2-ára összehívott országgyűlés főrendi házába. Úgy érzi, hogy ezzel visszanyerte a szabad cselekvési lehetőségét a politizálásra. Az események mégis

másképpen alakultak. Teleki azonban nem a főrendi házban, hanem az országgyűlésben kívánt részt venni. Ez megvalósult, mert az abonyi kerületben megválasztották. A főrendi ellenzék megosztott volt. Teleki nem tudta elviselni, hogy javaslatait nem támogatták, s május 8-án éjjel öngyilkos lett. A történelemkönyvek egyértelműen öngyilkosságról szólnak, azonban a nép körében az a hír terjedt, hogy a „... császár küldte el a selyemzsinórt Telekinek, értésére adva, hogy agyonlöveti”⁷

Azt hiszem közelebb áll az igazsághoz, amit a bécsi angol nagykövet jelentett John Russel angol külügyminiszternek: „Ma kérdést intéztem Rechberg grófhoz, hogy megtudott-e bármi részletet azokról, amelyek Teleki gróf öngyilkosságára vezettek. Rechberg nem tud részleteket, csak feltételezi, hogy Teleki az utóbbi időben olyan értesítéseket kapott Kossuth és Klapka részéről, s más emigránsoktól, hogy egyelőre semmi külső segítségre nem számíthatnak, s így a reményeket, amelyeket Magyarországon kellett, nem tudja valóra váltani. Ezért határozta el, hogy véget vet életének.”⁸

Így ért véget annak az embernek az élete, aki a kor „...talán legvilágosabban látó magyarja volt aki szívvel és ésszel hazája élethalálharca mellett állt, egyszersmind látva és önként vállalt fegyelemmel csupán nagyon szűk körben téve szóvá a harc belső ellenmondásait, s ezeknek következtében a kikerülhetetlen vereség előérzetét mélyen ejtegetve.”⁹

A Különc a veszprémi Petőfi Színházban

Teleki személyének megidézése, **tiszteletbeli tagságán** túl folytatódott azzal a drámával is, melyet a Petőfi Színház mutatott be 1972. február 11-én. Illyés Gyula, mint a *Különc* című dráma írója, a főszereplő a Telekit alakító Latinovits Zoltán emléke miatt is ide kívánczok. De érdemes felidézni a drámához írt előszót is.¹⁰ Ennek elolvasása megvilágítja Teleki László tragédiáját, a korabeli viszonyokat. A fent említett dáakai tisztelgés több jelenete a Batthyány-kastélyban Dákán játszódik le, bár az ünnepi tisztelgésről nem írt Illyés.

Azt olvashatjuk az előszóban, hogy „1861-ben volt a vízváltás. A szabadságharc ekkor zárult”. Leírja Illyés, hogy Teleki a hazatérése utáni két hónapban oda vitte az országot, ahol 1848 nyár végén volt. Egymagában megteszi azt, hogy forradalmi helyzet alakul ki az országban. Megerősíti azt is, amit már jeleztünk, hogy Teleki elfogatása a titkosszolgálat, a *besúgás* által vált lehetővé.

De a történelemből tudjuk, hogy ekkor már Deák Ferenc és hívei a kiegyezést fogalmazták meg szemben Telekivel, s Teleki belátta, hogy egyedül nem képes forradalmat csinálni, ehhez egy egész ország kell. Zárjelben, végszóként azt ide kell írni, hogy nemcsak az 1860-as években, a dráma bemutatásakor is különböző vélemények csaptak össze a kritikusok között.¹¹ A mai nemzedéknek ismerni kellene a történelem igazi eseményeit, s ehhez a helytörténet kutatóinak lehetőleg minden felkutatható eseményt közkinccsé kell tenni.

JEGYZETEK

- ¹ Károlyi Árpád: Németújvári gróf Batthyány Lajos első miniszterelnök főbenjáró pöre. I. köt. Bp.: Történelmi Társulat, 1932. 56. p.
- ² Horváth Zoltán: Teleki László 1810–1861. I–II. köt. Bp. Akadémiai K. 1864.
- ³ Pesti Napló 1859. szeptember 14.
- ⁴ Hudi József: A veszprémi Olvasótársaság története 1841–1844. = Veszprém megyei múzeumok közleményei 18. köt. Veszprém, 1987.
- ⁵ Horváth Zoltán idézett mű
- ⁶ Győri Közlöny, 1861. március 14. Kiss Ernő: A pápaiak gróf Batthyány Lajos özvegyénél 1861-ben. = Pápa város egyetemes leírás. Pápa, Főiskolai Könyvnyomda, 1905. 115–117. p.
- ⁷ Tóth Dezső: Teleki László a dáakai kastélyban = Napló, 1972. február 26.
- ⁸ Horváth Zoltán idézett mű II. köt.
- ⁹ E. Fehér Pál: Teleki László tragédiái = Népszabadság, 1986. február 8.
- ¹⁰ Illyés Gyula Drámák II. köt., Különc, 1963. 383–509. p.
- ¹¹ Pándi Pál: Jegyzetek a Különcről = Népszabadság, 1972. február 20. Vasárnapi mell. 5. p. – Balogh Elemér: Különc I-II. = Napló, 1972. 13–15.

Az Angolkisasszonyok szelleme 150 éve él Veszprémben

HORVÁTH ELVIRA

AZ ANGOLKISASSZONYOK SZERZETESRENDJE, új nevükön Congregatio Jesu (CJ), azaz Jézus Kongregációja Veszprémben az Iskola u. 5. szám alatt működött és működik.

Az angol származású Ward Mária alapította az Angolkisasszonyok Boldogságos Szűz Mária Intézetét, s ezzel az Angolkisasszonyok Szerzetesrendjét a flandriai Saint-Omerben 1609-ben. A rend beindítása, az intézet működtetése számtalan gonddal járt. Azonban a szilárd hit, az akarat, a kitartás és az emberek felé fordulás megteremtette azt az alapot, hogy működőképeseek legyenek, végül elterjedhessenek az egész világban. Eljutottak Magyarországra is. Veszprémben 1860-ban telepítette le a rendet Ranolder János megyéspüspök, a nőnevelés felkarolója. Igen, a felkarolója. Ugyanis Veszprém ezen a téren is jelentős múlttal rendelkezik, s a betelepítés idején hiányos volt a nőnevelés intézményrendszere.

Miután Szentirmai (Schönbeck) József helyi építésmérnök és jószágkormányzó terve alapján templommal együtt az akkori Ranolder, ma Iskola utcában elkészült és felszerelést nyert a megfelelő épületegyüttes, az benépesíthetővé vált.

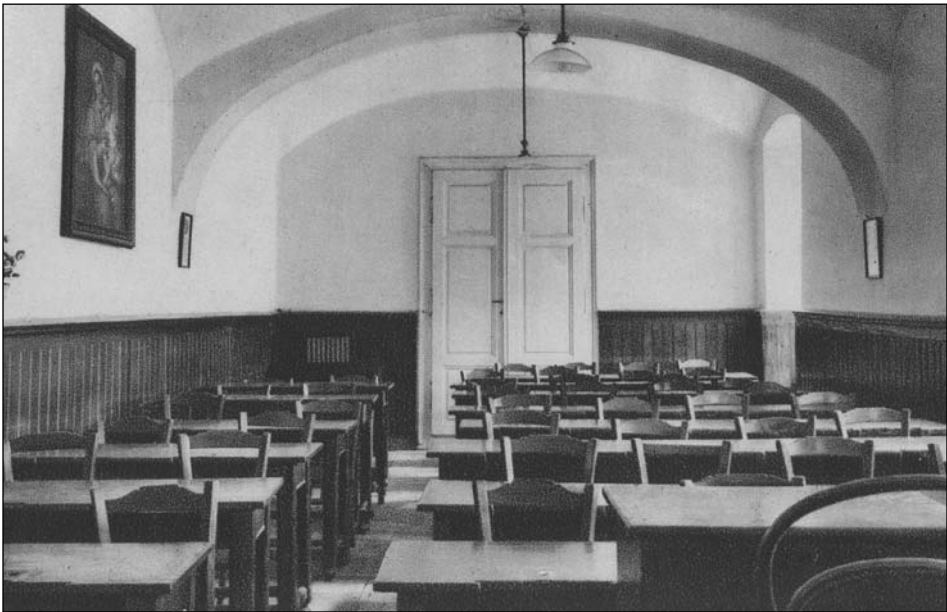
Csekély személyi létszámmal kezdték meg a működést. Az apácák angolkisasszonyok voltak, és volt közöttük főnöknő, szerzetesnő, tanító, tanár, újonc- és konyhamesternő, segítő testvér. A zárdában éltek, és ennek megfelelő életmódot folytattak. A tanítványok kezdetben az Irgalmas nővérek intézetéből kerültek át, közülük négy lakott az internátusban. Őket belső, a többieket külső növendékként tartották számon. Idővel a szerzetesnők és a növendékek létszáma is növekedett, hiszen az új osztályok nyitása, a feladatok ellátása ezt megkövetelte.

Később világi, azaz renden kívüli, helyi lakosú tanárok, óraadók is kiegészítették a nevelőtestületet. Közülük néhányat megemlítve: dr. Csolnoky Ferenc belgyógyász, sebész szakorvos, dr. Fojt Jenő fogorvos, Gaal Sándor zeneiskolai igazgató királydíjas karnagy, Mattuszek Richárd állami kereskedelmi iskolai igazgató. A növendékeket évenként a felvételi követelmények teljesítését, és az új iskolatípusoknál a felvételi vizsgát követően biztosították. Ők a tanév befejeztével osztályvizsgát tettek, majd érvényes bizonyítványt kaptak. Az intézetnek ehhez minden esetben meg kellett szereznie a nyilvánossági jogot.

A zárdaélet természetesen azonnal beindult, hiszen a belső élet terén gyakorlott angolkisasszonyok az indulástól kezdve a szerzetesi életforma tökéletes megvalósításán fáradoztak. Ebbe az apostoli teendőkhöz kívül beletartozott a pedagógiai

munka és a kapcsolattartás a számukra életteret biztosító várossal, s annak lakóival. Évek során folyamatosan ápták, bővítették, terjesztették ki a kezdetben kapott lehetőségeket az országos és a helyi igényeknek megfelelően.

Amikor megkezdték a tényleges működést, először összeismerkedtek, összehangolták a magukkal hozott értékeket, szokásokat és a tárgyi tudásukat. Közben megismerkedtek a várossal: annak a vallási, a társadalmi, a gazdasági és a kulturális életével, az objektumaival, és a vezetőivel, a lakosaival. Kelltt ez a tapasztalat, hogy minél jobban szervezhessék meg a kifelé is áradó nevelő és oktató munkát. Ezt gördülékenyen és sikeresen kívánták végezni, hogy vele hasznot nyújthassanak a növendékeknek, azok családjainak, a lakhelyüknek, az egész nemzetnek.

Az Angolkisasszonyok Veszprémi Sancta Maria Intézetének egyik tanterme

Mindezek alapján az oktatási gyakorlatukhoz egy sajátos egyedi tantervet állítottak össze, és a munkájukat segítő didaktikai eljárásokat dolgoztak ki. Többek között előtérbe helyezték a jellem és az erkölcs nevelését, a tananyagot koncentráltan kezelték. Folyamatosan tartottak bemutatót, felfedeztetést, hogy a növendékek ráérezhessenek az elsajátított ismeret és az élet kapcsolatára. Ez mindenkor megismétlődött, ahányszor új iskolatípust indítottak el, de ekkor már azokat is egymáshoz igazították az intézeten belüli egység érdekében. Annak érdekében, hogy a munkájuk egységet alkosson, rendszeresen tartottak alakuló, nevelési tárgyú, módszertani, ellenőrző, osztályozó, záró és rendkívüli értekezletet. Rendszeres és előre átgondolt volt minden szülői értekezletük. A teendőik mindegyik területén szigorúan követték

az alapítónő által meghonosított elveket. Így hangsúlyt fektettek az internátusi életre, a könyvtárak és a szertárak bővítésére, gondozására, használatára.

Az iskoláikban az iskolát meghatározó és a műveltséget biztosító általános tantárgyakon kívül tananyagban tanították a közösségi életet, a háztartást, a kézimunkát, a kerti munkálatokat, az állatgondozást. Meghatározott nevelési célzattal hangsúlyt fektettek az ének, a zene, a tánc, a testnevelés oktatására. Nem maradt ki az illetlen, a családi, a társadalmi kapcsolatok egészséges gyakorlása, a szakoktatást kiegészítő gyakorlati foglalkozás sem. Igyekeztek a szakmai ismereteket is érzelmdúsán átadni. Az egyesületeikben a szakosztályok munkáját úgy szervezték meg, hogy az lehetőséget adjon az ismereteik bővítésére, a már meglévők szakszerű felhasználására, egyéb területen a begyakorlottság megszerzésére. Elismerésre méltóan ügyeltek a szép magyar beszédre. Igyekeztek a tanítás minőségét következetesen emelni, miközben gondosan figyelték a növendékek teljesítőképességére.

Nyolcvannyolc évig működtek Veszprémben. Ez idő alatt a következők töltötték be a főnöknői posztot:

1860. október 1-től: MÁTER PIRNSTILL TERÉZ – Beindította az intézet egységének a tevékenységét. Az ő vezetésével dolgozták ki a sajátos egyedi tantervet.

1863–1878-ig: M. CASTIGLIONE GONZAGA JOZEFA GRÖFNŐ – Az elemi iskolát átszervezték hatosztályossá.

1879–1915-ig: M. TÓTSOÓKI SOÓKY KAROLINA – A nevéhez fűződik a polgári iskola, a tanítónőképző, a gyakorló iskola beindítása és a Mária-Kongregáció, az Oltáregylet megszervezése. Jelentős építkezéseket, beruházásokat végzett.

1915. október 24–1920-ig: M. GHIMESSY MÁRIA – Megszervezte a női felső kereskedelmi iskolát.

1920–1926-ig: M. BELEZNAY ETELKA – Időszakos helyettesként folytatta az elődei megkezdett munkáját, emellett építkezéseket folytatott. Bővítette a templomot, az iskolákat és a zárdát.

1920. február 24–1926. március 19-ig: M. GHIMESSY MÁRIA – Miután az ország más rendházainál teljesítette a feladatát, itthon is a tanítónőképző épületének a bővítését intézte.

1936–1942-ig: M. CSERNY M. IRÉNE – Létrehozta a Leánylíceumot.

1942–1947-ig: M. VELTY M. ANNA – Sikerrel dolgozott az iskoláik átszervezésén.

1947. július 21-től az államosítás végéig: M. PELLER ANNA – A nevéhez kapcsolódik a leánygimnázium beindítása, és az ő idejében zajlott az államosítás.

Tehát mindegyikük nevéhez komoly teljesítmény vagy jelentős esemény fűződik. A szerzetesrendet letelepítő Ranolder János püspök elképzelését leginkább M. tótszóki Soóky Karolina és M. Ghimessy Mária tevékenysége közelítette meg. Építkezéseket folytattak, a templom új kápolnát, harangot kapott, új iskolatípusokat honosítottak meg, egyesületeket szerveztek. Lényegében a kezdeti elemi szintű oktatást kiegészítették magasabb szintű képzéssel. Más esetben a már működő iskoláikat szervezték át évfolyamok nyitásával, összevonásával, így azokat a koruk országos

igényeinek megfelelően modernizálták. Volt, aki a magas képzettsége miatt más intézetek munkáját segítette (a zugligeti új szárnyépület létrehozása, a kecskeméti és a nyíregyházi rendházak megszerzése, a szegedi alapítás fejlesztése).

Amire tanítottak, az mind jelen volt az életükben is: alkalmazkodás a helyi vallási élet szokásaihoz, a lakóhelyükhöz, a társadalomhoz, a társadalmi igényekhez, a megfontolt, helyes magatartás és döntőképesség, a segítőkészség, kapcsolattartás az emberekkel, a hivatalos szervekkel. Kapcsolattartás más szerzetesrendekkel és társskolákkal. Ciszterci szerzetes tanár előadása szülői értekezleten, lány szereplő kölcsönadása a kegyesrendiek gimnáziumának a színjátszó szakkörébe. A kapcsolattartást nagyszerűen prezentálja a növendék-tanár és az iskola-szülő kapcsolatuk, ugyanis a nevelő hatás fő tényezőinek a nevelőt, a növendéket, és a szülőt tartották. Kihasználták minden kínálkozó alkalmat arra, hogy a növendékeikkel együtt, azok szeme láttára a rendezvényekbe, ünnepségekbe bekapcsolódjanak. Érezhető volt az egész tevékenységükön, hogy teljes odaadással, karöltve kívánják teljesíteni a vállalásaikat. Mindezt a nevelésük részeként fogták fel, példát mutatva arra, hogy amit nevelnek, oktatnak, az nem csupán elsajátítandó tananyag, hanem azt mind kreatívan lehet az élet különböző területein hasznosítani. Így igyekeztek a rájuk bízott növendékeket felkészíteni az életben való helytállásra. A hadi tevékenységbe is bekapcsolódtak, amikor itt volt annak az ideje, de eközben is figyeltek arra, hogy milyen hatás éri a növendékeket, s ők azt miképp reagálják le.

A működésüket más tényezők is jellemezték. Az életvitelük és a nevelésük szemléletében jelentős tényezőként volt jelen a vallásosság, a világnézet alakítása, a hazafiak nevelése, az önfegyelemre, szorgalomra, igazságérzetre, és az önálló döntőképességre szoktatás. A társadalmi, a pedagógiai megkereséseknek, felhívásoknak mindenkor időben és igényesen tettek eleget, sőt a kezdeményező képességükről is tanúságot tettek.

Kellően méltányolták a tevékenységüket a kortársak, a felügyeleti szervek. Tiszteletnek örvendtek a lakosság körében. Az intézetüket a Dunántúl metropoliszának nevezték. De a II. világháború után az államosítás időszakában az Angolkisasszonyok Veszprémi Sancta Maria Intézetének az iskoláit is államosították. Mégpedig az elsők között. Az eljárás már 1948. június 6-án megkezdődött. A szerzetesnők lágerrekbe, gyűjtő táborokba kerültek, majd szétszéledtek. Az iskolák viszont jogutódintézményként továbbra is működtek. Ezek: Állami Leánylíceum és Tanítónőképző, Állami Általános Iskola – később – a Tanítónőképző Gyakorló Iskolája, Leánygimnázium, Kereskedelmi Leányközepiskola (Közgazdasági Leánygimnázium).

Negyvenkettő év után visszatérhettek az angolkisasszonyok a veszprémi intézetbe is. Azóta „mini-rend” formájában működnek hol kevesebb, hol kissé nagyobb létszámban. Eredetileg négy fő kezdte ismételten életre kelteni a régi közösségük működését. Feladatot vállaltak a templom gondozásában, a hívők összetartásában. Imaórákat, lelki beszélgetéseket vezettek, hittan tanítását vállalták, felkarolták a Szilágyi Erzsébet Keresztény Általános Iskola működésének bizonyos területeit. Ennek az iskolának a szelleme még visszaidézi az angolkisasszonyok légkörét.

Emellett aktív részesei voltak a város társadalmi életének, hogy jelenlétükkel és közreműködésükkel segítsék az együvé tartozást. Mára már néhányan az örök hazába, illetve az idősek otthonába költöztek, a fiatalabbak a budapesti rendházhoz lettek áthelyezve. Ebből kifolyólag jelenleg csupán egy nővér Pollmann M. Anna Apollónia (Apolka nővér) maradt ebben a rendházban, aki a sekrestyés feladatoknak igyekszik továbbra is eleget tenni. Az utánpótlás pedig várat magára.

Az intézeten belüli, az ahhoz tartozó vallási szellemű nevelés és oktatás véget ért, azonban a szemléletük, az elvük maradandóvá vált. A volt növendékek szülővé, nagyszülővé, mások szerény, megbízható, intelligens munkaerőkké váltak. Amilyen nevelésben részesültek, azt adták tovább a családjukban és abban a környezetükben, amelybe kerültek. Az összetartozást napjainkig megőrizték, és példamutatóan ápolják.

Ápolja az emléküket a lakosság a magán- és a nyilvános beszélgetéseik, visszaemlékezéseik során. Ápolja a hívők közössége, s azok, akik az újonnan visszatelepült CJ nővérekkel kapcsolatba kerültek. De hivatalos szinten a város vezetősége is. Ezért is kerülhetett sor 2010. szeptember 10-én egy bensőséges ünnepségre, amely alkalomból átadásra került az az emléktábla, amely a Congregatio Jesu Rendház bejáratánál az utcai falon kapott elhelyezést. Raffay Béla szobrászművész készítette, a felavatását Debreczenyi János városunk előző polgármestere végezte, és Márfi Gyula érsek szentelte fel. A felirata a következő:

ANGOLKISASSZONYOK SANCTA MARIA INTÉZETE
(1860–1948)
AZ ALAPÍTÁS 150. ÉVFORDULÓJÁRA
ÁLLÍTTATTA
VESZPRÉM MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

FORRÁSJEGYZÉK

Horváth Elvira: Az angolkisasszonyok Boldogságos Szűz Mária Intézete és a veszprémi "Sancta Maria"

Intézet iskoláinak története 1860–1948. Veszprém Megyei Jogú Város, Veszprém, 2010. 168 p.

Rab Mária Híradó. A Hét Domb Egyesület időszakos kiadvány 3. sz. 17. p.

A veszprémi Sancta Maria Intézet Értesítői, Évkönyvei

VeML. VIII. 53., 62., 74., 112. Angolkisasszonyok iratai

100 éves a veszprémi evangélikus templom tornya

SZALONTAI ÁRPÁD

SÉTÁLÓUTCÁNK DÉLI OLDALÁN EGYETLEN OLYAN ÉPÜLET LÁTHATÓ, ami a régi időkből – dacolva a városképet átalakító próbálkozásokkal – megmaradt. Ez pedig az evangélikus templom. Kevesen tudják, hogy eredetileg nem így nézett ki, hiszen a türelmi rendelet idején – amikor épült – csak torony nélkül készülhetett el.

Régi vágya volt a veszprémi evangélikusoknak, hogy az 1798-ban épült templomukhoz tornyot építsenek, és abban harangokat helyezzenek el.

Az első ilyen irányú próbálkozás a templom felszentelése után hetven évvel kezdődött. Rögtön a kiegészítést követően, 1868-ban gyűjtés indult, melynek célja a torony felépítése volt. Tíz éven át, 1879-ig buzgón gyűjtötték az evangélikus hívek az adományokat, az összegyűlt pénz azonban a felmerülő egyéb kiadások miatt elfogyott. Egy időre félre is tették terveiket, de nem mondtak le annak megvalósításáról.

1905-ben Kovácsi Sándor és Komjáthy László kezdeményezésére vetődött fel újra a torony megépítésének gondolata, Horváth Dezső lelkész szolgálata idején. Az anyagi források előteremtésére bizottságot választottak, melynek tagjai: Horváth Dezső, dr. Lányi Sándor, Bányik Lajos, Komjáthy László, Dukovits István és Fischer Károly voltak. Induló tőkének az addigi templom-felszerelési alapot tették meg, ami 266 korona 76 fillér volt.

Elsősorban a gyülekezeti tagok adományaira számíthattak, de széles körre kiterjesztették a gyűjtést.

A Gusztáv Adolf Egyesület Lipcséből 351 koronát, Speyerből pedig 58 korona 50 fillért küldött erre a célra. De megmozdult a város egész lakossága, támogatva a toronyépítés gondolatát. A veszprémi Iparos Ifjúsági Önképzőkör műsoros esteket rendezett, melyeknek bevételét az építkezés céljára adták át. A Népkör, a Vörösmarty kör és a Barátság kör is adományokat gyűjtött. Ezeknek a tagjai jórészt katolikusok és reformátusok voltak, ennek ellenére magukénak érezték a kicsiny veszprémi evangélikus gyülekezet ügyét.

1905. október 15-én a Petőfi kör jótekonysági estet rendezett a torony javára, melynek bevétele 110 korona volt. Horváth Dezső lelkész feljegyzése megörökítette a műsorszámokat is:

1. Elnöki megnyitó. Tartotta: Kéz Ferenc ács iparos, a Kör elnöke.
2. Lágyan cseng... Előadja a Kör dalárdája, Pekárdi Pál vezetésével.

3. A Veszprémi Ágostai Hitvallású Evangélikus Gyülekezet története. Felolvasza: Szász Ferenc, a dalárda elnöke.
4. Magyar dalok. Éneklik: Herczeg Juliska és Molnár József dalárda tagok.
5. Háromszínű lobogó. Szavalja: Kéz Mariska
6. A haragos feleség. Monológ. Elmondja: Lintinger Janka
7. Magyar dalok. Előadja: Szücs István és Georgi Mária dalárda tagok.
8. Tihanyi visszhang. Szavalja: Kammerer Erzsike
9. Óh, Tihanynak riadó leánya. Énekli: a férfikar.
10. Nincs a pusztán rózsabokor. Énekli: Szücs István
11. Bordal. Énekli: a Kör dalárdája.

Egy év alatt 2000 koronára duzzadt a toronyépítésre szánt pénz. A gyülekezet tagjai sem tétlenkedtek, számos ötlettel próbálkoztak, hogy pénzüik gyarapodjon.

Veszprémben a látványos, nagy események általában a Kossuth utcában történtek. Így volt ez 1908-ban is, amikor I. Ferenc József császár a környékben rendezett hadgyakorlat alkalmával végigvonult a városon. A nagy eseményt – természetesen – mindenki látni akarta. A lelkes a templom és az egyházi épületek előtt lévő bástyán – Farkas Sándor és Bánik Lajos egyháztagok segítségével – hat sor széket tettek ki és ezeket az ülőhelyeket pénzért bocsátották a bámészködő közönség kényelmére, a 288 korona bevétel pedig a toronyépítési alapot növelte.

De nem csak a helyieknek volt szívügye a veszprémi templomtorny építése, a gyűjtést kiterjesztették az egész országra. „*Kérő szózattal*” fordultak az ország evangélikus gyülekezeteihez. Szerte az országból érkeztek adományok. A legjelentősebb hazai adakozók: Haubner Rezső soproni orvos, Poszvék Sándor teológiai akadémiai igazgató, és a soproni Rupprecht család voltak, akik jelentős összeggel járultak hozzá a torony építéséhez.

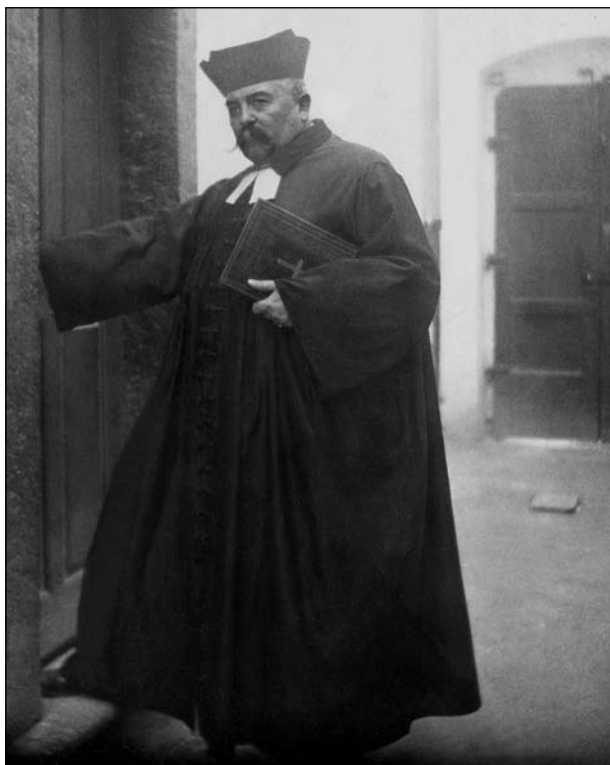
1909-re megteremtődtek az építkezés anyagi feltételei. Két építész vállalkozott a feladatra. Az egyik Rotsival Ferenc budapesti műépítész, aki 6500 koronáért vállalta volna a torony felépítését, a másik Csomay Kálmán veszprémi építész, aki ezért a munkáért 6090 koronát számolt fel, melyben a harangtartó állvány elkészítése is benne foglaltatott. A gyülekezet ez utóbbi ajánlatot fogadta el és Csomay Kálmán veszprémi építésznek adta a megbízást, aki megtervezte és felépítette a vasbeton tornyot, ami újdonság volt a maga idejében. Magyarországon (és még a történelmi Magyarországra kell gondolnunk) ez az első ilyen jellegű – tehát teljes egészében vasbetonból öntött – torony.

Mivel ez az új építési technika sokak számára még idegen volt, a gyülekezeti jegyzőkönyvében rögzítették, hogy:

„*Csomay Kálmán bizassék meg a torony felépítésével, de a színházat felépítő vállalkozó felelőssége alatt, kitől Csomay Kálmán állítólag a vasbeton építést elsajátította*”.

Az építkezés július 23-án kezdődött meg. Az építésvezető Slavonits István volt.

A munkát az egyházközség részéről építési bizottság koordinálta, melynek tagjai:

*A kép háttérében a Kossuth utcára nyíló egykori kapubejáró látható.
A templomba vezető oldalajtó, melyen a lelkész belép, már be lett falazva.*

Dr. Lányi Sándor a gyülekezet felügyelője, Horváth Dezső lelkész, Farkas Sándor gondnok, továbbá Gósy György, Porubszky Károly, Kluge Ferenc és Kamarell József egyházközségi tagok. Veszprém városa építési anyagokkal segítette a torony elkészültét és ingyen biztosította a vezetékes vizet a betonozáshoz.

1910. szeptember 17-én fejeződött be az építkezés. Ekkor került fel a torony tetejére a kereszt.

A kereszt alatti gömbben az építéssel kapcsolatos dokumentumokat helyezték el.

Az építkezés befejező momentumára a villámhárító elkészítése volt, mellyel szintén helyi szakembert, Weisz Henrik mechanikust bízták meg.

Az adománygyűjtés olyannyira sikeres volt, hogy a megmaradt pénzből 3 harangot is tudott venni a gyülekezet. A legnagyobb egy 450 kg-os harang volt, amelyet Haubner Máté emlékharangnak neveztek el, emlékezve a veszprémi születésű lelkészre, aki 1846-tól a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület szuperintendense volt és hat évi várfogságra ítélték Kufsteinben, a szabadságharc idején tanúsított hazafias viselkedése miatt. A középső, 220 kg-os Poszvek Sándor soproni teológiai akadé-

Poszvék emlékharang

Horváth Dezső lelkész

miai igazgató, a legkisebb 120 kg-os pedig Rupprecht Lajos egyházkerületi gyámintézeti elnök nevét kapta. A harangok Tóth Árpád veszprémi harangöntő műhelyében készültek, összesen 2728 koronáért. Ő adta a legelőnyösebb ajánlatot, noha még három harangöntő műhely szerette volna elnyerni ezt a nem kis feladatot. (Walter Ferenc és társa budapesti, Egri Ferenc szintén budapesti és Schelkenhoffer Frigyes és fiai Sopronból.)

A templom belseje is megújult. Újra festették a padokat, megjavították az orgonát. A Nőegylet szőnyeget vásárolt és új, fehér szőszék- és oltárterítőt készített.

A torony és a harangok ünnepélyes felszentelésére 1910. november 13-án került sor. Az ünnepségen képviselve volt a megye, a város és az egyes felekezetek is. Ünnepi prédikációval Hofbauer Pál magyarszombathelyi (ma Bakonyszombathely, Komárom megye) lelkész, esperes szolgált. Utána a Petőfi-kör dalárdájának műsorát hallgatta meg a gyülekezet, akik Pekárdy Pál vezényletével énekeltek. Az istentisztelet végén felavatták az építkezés emléktábláját, melyet a torony alatt, a bejárat mellett helyeztek el.

A templomi ünnepség folytatásaként a Korona vendéglőben „40 terítékű bankettet” rendeztek, melyen részt vettek többek között Sándorffy Ignác polgármester helyettes, Dr. Lányi Sándor egyházi felügyelő, Hofbauer Pál esperes és Demjén Márton ref. lelkész.

1914. december 3-án elhunyt a gyülekezet lelkésze, Horváth Dezső, aki több mint 30 évig szolgált Veszprémben. Amilyen hidegen és idegenkedve fogadta a gyülekezet 1883-ban, olyan mély részvétellel kísérték utolsó útjára az alsóvárosi temetőbe, ahol síremlékét ma is gondozzák a gyülekezet tagjai.

1915-ben a háború miatt a három harang közül kettőt – a legnagyobbat és a legkisebbet – elvitték, a középső, 220 kg-os Poszvék emlékharang marad csak a toronyban. Kártérítés gyanánt a gyülekezet 2000 koronát kapott ugyan, de ez a pénz hamarosan értékét veszítette.

A toronyról ezt követően a tatarozások, felújítások kapcsán emlékeznek meg a régi jegyzőkönyvek.

1948-ban, a templomépítés 150. évfordulója kapcsán történt meg a templom és a torony teljes külső-belső felújítása.

1963-ban a torony ablakaira sodronyhálót kellett szerelni, hogy a galambok ne juthassanak be a toronyba. Ekkor történt meg a harangtartó vasszerkezet rozsdamentesítése is.

1976-ban végezték el a haranglengető szerkezet villamosítását, illetve a templom külsejét újították fel, a torony festése azonban nem sikerült, a festéket az eső két ízben is lemosta, mire harmadszorra sikerült azt jó minőségben elkészíteni.

1998. november 29-én a Schiszler és a Weltler család adományaként, a templomépítés 200 éves évfordulója alkalmából új harang költözött a toronyba, a 83 évig árválkódó Poszvék emlékharang mellé.

A tetszetős kivitelű harang egyik oldalán az: *„Isten dicsőségére, a templomszentelés 200 éves évfordulója alkalmából adományozta a Schiszler és a Weltler család”* felirat áll.

A harang másik oldalán a „Luther-rózsza” látható, valamint a Korinthusi levélből a szeretethimnusz egy részlete olvasható *„Ha angyaloknak nyelvén szólnék is, szeretet pedig nincs bennem, olyan vagyok, mint a zengő érc.”*

Alatta a harangöntő mester neve: *„Öntötte Gombos Lajos harangöntő mester Örbottyánban, 1998. évben”*.

Napjainkban ismét toronyfestésre került sor, illetve megtörtént a torony párkányainak galamb-mentesítése, valamint a torony belsejében elkészült a villanyvilágítás.

A veszprémi gyülekezet 2010. november 14-én emlékezett meg a torony felépítésének századik évfordulójáról.

Az alsóvárosi temetőben megkoszorúzták Horváth Dezső lelkész és Csomay Kálmán építész sírját. A 10 óraker kezdődött úrvacsorás istentiszteleten Ittzés János, a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület püspöke hirdette Isten igéjét. A liturgiában részt vett Isó Zoltán és Isó Dorottya veszprémi lelkészek. Az alkalmat megtisztelte jelenlétével Csomay Zsófia, a torony építőjének unokája, valamint – feleségével együtt – Gyarmati Béla, az építető lelkész, Horváth Dezső dédunokája is. Az istentisztelet után koszorút helyeztek el a torony bejáratánál, az építkezést megörökítő emléktáblán.

Befejezésül Matkovich László presbiter verséből szeretnék idézni egy versszakot, ami 1948. november 7-én, a templom felszentelésének 150. évfordulójára íródott, és az akkor tartott díszközgyűlésen hangzott el:

„Drága kis templom, az Úr áldjon téged!
Minden zugod úgy a szívemhez nőtt.
Kiaítsd csak, hogy felharsogjon az égre:
Krisztus mindennek kezdete s a vége,
S boldog az lesz, ki hisz és szeret is,
Igéd hangzik, s üdvre visz.”

Köszönöm Isó Zoltán veszprémi evangélikus lelkész és Vető Béla nyugdíjas lelkész segítségét, valamint Csomay Zsófia és Gyarmati Béla támogatását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Veszprémi Hírlap, 1910. 45. sz.

Veszprémi Hírlap, 1910. 46. sz.

Veszprémi Napló, 1910. 47. sz.

Veszprémvármegye, 1910. 45. sz.

Veszprémi Evangélikus gyülekezet jegyzőkönyvei 1905–1910

Vető Béla: A Veszprémi Evangélikus Gyülekezet és 200 éves templomának története. Veszprém, 1998.

Változó Veszprém a 20. század elején. (szerk. Csizsár Miklósné) Veszprém, 2006.

Evangélikus Élet, 2010. 75. 47. sz.

KÖNYVSZEMLE

Veszprém a királynék városa / [szerk. Borbás János]; [fotók Borbás János et al.]. – Veszprém: Viza, [2010] (Veszprém: Prospektus Ny). – 32 p. Az utóbbi időben megjelent Veszprémről szóló ismertetőik egyik legszebbike a Veszprém a királynék városa c. munka. Veszprémről szól, és a várost népszerűsíti. Aki nem ismeri a várost, elolvashatja a könyvet, átfogó képet kap róla. Az igényesen összeállított anyagban egy helyen olvashatunk Veszprém történelmi múltjáról, jelenéről, kultúrájáról, gazdaságáról, valamint arról, hogy a megyeszékhely első helyen végzett a magyar városokat a tőkevonzó képességük szempontjából értékelt vizsgálaton.

Sok olyan információ található a kiadványban, amely egy útikönyvbe is illene, azonban a kötet fő profilja mégsem ez.

A könyv első része tematikus felosztású, amelyben a város vezetésének, irányításának meghatározó személyiségei, ill. az adott téma szakértői ismertetik meg az olvasót egy-egy területtel.

A tematikus részek közül az első a város történetébe ad bepillantást. Az olvasó választ kap többek közt arra a kérdésre is, hogy Veszprémet miért is nevezik a királynék városának, vagy, hogy miért is mondják azt, hogy nálunk vagy fúj a szél, vagy harangoznak. A fejezet írója a város történetét kutató és jól ismerő Gutheil Jenőtől vett idézetekkel színesíti Veszprém történetét kezdetektől napjainkig.

A tematizálásban élre került a gazdaság, a városfejlesztés. A város gazdasági életébe Debreczeni János, Veszprém volt polgármestere ad betekintést.

A kultúráról és a művelődésről Porga Gyula akkori alpolgármester számol be, hiszen Veszprémet az év minden szakában élénk kulturális élet jellemzi. Több színház és fesztivál sora szórakoztatja egész évben nemcsak a város polgárait, hanem az iránta érdeklődő vendégeket is. Emellett betekintést nyerhetünk a nyári rendezvények, képzőművészeti gyűjtemények és a kórusok életébe. A kulturális események és a történelmi emlékek mellett az európai hírű állatkert, a Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark is említésre méltó.

A közoktatás területén Szauer István, a polgármesteri hivatal egykori oktatási és sport irodájának vezetője kalauzolja az olvasót. Veszprém iskolaváros is, megtudhatjuk, hány oktatási intézmény van a városban az óvodától kezdve az egyetemig. A közoktatási intézményekben több mint 15 ezren tanulnak, a hatvan éves egyetemnek közel 11 ezer hallgatója van.

A turizmus szakavatott ismerője, dr. Lőrincz Katalin a veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft. ügyvezetője szerint a királynék városa vonzó turisztikai hely. Elsősorban a várnegyed és az állatkert vonzza a kirándulókat. Ismertetőjéből értesül az olvasó a Szalézi Ferenc Kommunikációs Központ létesítéséről, valamint a Kolostorok és Kertek a Vár Tövében elnevezésű projektről.

A sportról Juhász László, a városi sportiroda volt vezetője számol be. Általa megismerkedhetünk a város sportmúltjával, a kézilabdacsapat sikereivel, a város fontos egyesületeivel, valamint a város híres sportolóival. A város jelentősen támogatja a sportot, elkészült a Veszprém Aréna, amely a jelentős sportesemények mellett koncerteknek, konferenciáknak és fesztiváloknak is helyet ad.

A következő fejezet a város kiterjedt nemzetközi kapcsolataival foglalkozik. Mihalovics Péter önkormányzati képviselő a város külkapcsolatairól számol be, kiemeli a testvérvárosok közötti együttműködés fontosságát és a közös projektekben való részvétel szükségességét. A kiadványnak külön értéke a kül- és testvérvárosi kapcsolatokat, díszpolgárokat és a tiszteletbeli polgárokat összesítő rész.

A könyv második részében több mint húsz, a megyeszékhely életében jelentős szerepet játszó intézmény, vállalkozás kapott lehetőséget a bemutatkozásra, reklámra egy-egy oldalon. A teljesség igénye nélkül olvashatunk itt a Pannon Egyetemről, a veszprémi állatkertéről, a Herendi Porcelánmanufaktúráról, továbbá bemutatkozik a Veszprémtej vállalat, a Bramac, a Prospektus Nyomda, akiknek a kiadvány szép kivitele köszönhető, valamint a Betekints Hotel és a Kádárta vendéglő. Az utolsó oldalon a fontosabb hivatalok elérhetősége olvasható.

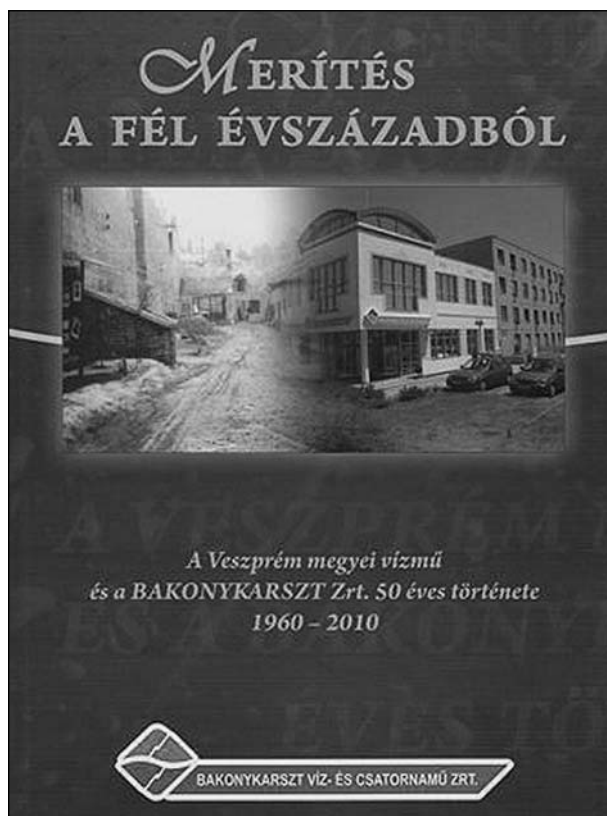
A kiadvány nem útikalauz, de átfogó és hiteles képet ad a 2009–2010-es évek Veszpréméről, a város múltjáról, jelenéről és jövőjéről, de kultúrájáról, szolgáltatásairól is. A könyv megjelenésében is rendkívül igényes és szép, Borbás János, Jokesz Antal, Melczer Zsolt és Zwicker Tamás fotósok felvételeiben gyönyörködhetünk. Borbás János és Klesitz Róbert szerkesztők olyan könyvet állítottak össze, amely teljes képet fest Veszprémről. Ha valaki csak belelapoz, egész biztosan kedvet kap egy sétára a királynék városában.

A kötet a Viza Kiadó gondozásában jelent meg 2010-ben, a nyomdai kivitelezés a Prospektus Nyomda munkáját dicséri.

VERESKUTI KLÁRA

* * *

Laki Pál szerk.: Merítés a fél évszázadból. A Veszprém megyei vízmű és a Bakonykarszt Zrt. 50 éves története 1960-2010. Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Zrt., Veszprém, 2010. 100 o. Aki elfelejti múltját, annak nincs jövője. A sokféleképpen megfogalmazott igazságot a megyénkben, városunkban tevékenykedő vízszolgáltatók: „vízművesek” mindig is magukénak vallották. Ezt bizonyítja az, hogy a vízműves múlt viszonylag jól dokumentált. Köszönhető ez több helytörténeti munkának. Kettő ezek közül igényes nyomdatechnikával készült kötet. Mindkettő a BAKONYKARSZT Víz- és Csatornamű Zrt. gondozásában került napvilágra. Elsőként az 1996-ban megjelentetett 100 éve kezdődött... című kötet, amely a Veszprém megyei vízszolgáltatás centenáriuma készült, és a Veszprém városban, 1896-ban megkezdődött vezeték ivóvíz szolgáltatásnak állított emléket. A máso-

dik munka tavaly év végén jelent meg Merítés a fél évszázadból címmel. A kötet a Veszprém megyei vízmű és a Bakonykarszt Zrt. 50 éves történetét dolgozta fel 1960-tól 2010-ig.

A BAKONYKARSZT Víz- és Csatornamű Zrt. emlékkönyve a Veszprém megyei víziközmű szolgáltatás elmúlt 50 esztendejének kíván emléket állítani. A zártkörű részvénytársaság egyik jogelődje, a Veszprém Megyei Víz- és Csatornamű Vállalat (VMVCSV) 1960. október 1-jén kezdte meg működését. (Nem véletlen az „egyik jogelőd” kifejezés használata, hiszen a cég gyökerei 1896. október 1-ig nyúlnak vissza. Ekkor kezdte meg működését Veszprémben – az országban nyolcadikként – a már gondosan megtervezett, a kornak megfelelő műszaki színvonalú városi vízmű, és az azt üzemeltető szervezet. Az arról szóló, most elsőként említett szakmatörténeti munka, a millenniumtól a millicentenáriumig terjedő időszakot ölelte fel.)

Az ötven évvel ezelőtti döntéshozók úgy gondolták, hogy a veszprémi alapokra építkezve, az egész megyére kiterjedő szolgáltatási területtel, megyei vízművet alapítanak. A múlt év vége táján megjelent Merítés a fél évszázadból című kötet az 50 éves születésnap okán 50 év történéseinek tömény összefoglalása. Mivel a megyei

vállalat, a mai BAKONYKARSZT Zrt. közvetlen jogelődje megalakulásának fél évszázados jubileuma „ihlette” a könyvet, így benne a megye területének nagy részére kiterjedő szolgáltatási tevékenység történetét 1960-tól napjainkig dolgozta fel a kötet szerkesztője. A fél évszázad cégtörténeti áttekintése elsősorban kronologikus, de az egyes események, tények időrendbe gyűjtése mellett a szolgáltatási tevékenység tematikus feldolgozása is helyet kap. Mindemellett kiemelten foglalkozik a könyv azokkal, akik munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy a cég „megélte” ezt az 50 évet.

A történeti részt kiegészítő személyes interjúk és önvallomások betekintést engednek a cég mindennapjaiba, a vízművesek életébe. A párhuzamos szerkesztés is érzékelhetővé teszi, hogy a könyvvel emléket kívántak állítani a cég mindazon munkatársainak is, akik naponta sokszor erejüket nem kímélve, dacolva az időjárás viszontagságaival hóban, fagyban, és kánikulai melegben azt tették és teszik, amire szegődtek: vizet szolgáltatnak a fogyasztóknak és a használt vizet, károkozás nélkül vezetik vissza a természetbe. Mindezt kellő alázattal, kitartással és elhivatottsággal lehet megtenni, derül ki az emlékezők elbeszéléseiből. Mint ahogy a történeti részből megtudható az is, hogy a fél évszázadot is különböző korszakok jellemzik.

Minden korszaknak megvoltak a maga nehézségei és sikerei. Az 1960-as és 1970-es években, a törpevízművek létesítésének korában, az egyre gyarapodó számú vízművek kiépítése jelentette a legfőbb feladatot. Folyamatos vízbázis kapacitásnöveléssel, tározótér-fogat- és vízhálózat bővítéssel lehetett csak biztosítani a lakossági, az ipari és mezőgazdasági vízigényeket. Mindezek mellett javítani kellett a munkakörülményeken is. Ebben az időszakban, a lovas kocsis és gyalogos közlekedést felváltó „kerékpáros gyorshadtest” felállítása is komoly előrelépést jelentett. Nem beszélve a motorkerékpárok, később a ZSUK-ok és UAZ-ok megjelenéséről. Az 1980-as évek az „intenzív műszaki fejlesztések” jelzővel illethetők. Ebben az időszakban az üzembiztonság javítása tekintetében óriási előrelépést jelentett a bűvárszivattyúk, a gumiék-zárású tolózárok, a polietilén alapanyagú csővezetékek és a POLIDOM gépházak megjelenése. A biztonság növelése mellett a költségsökkentés leghatékonyabb eszközét, a vállalat innovatív készségére alapozva a VM 990-es folyamatirányító rendszer kifejlesztése jelentette. E termék és az általa nyújtott szolgáltatás révén vált a Veszprém megyei vízmű országosan is ismertté és elismertté.

Az ágazat életében az 1990-es évek első fele a „változások kora”. Társadalmi változások, rendszerváltás, önkormányzatok, vagyonátadás, a „hogyan tovább” került a vízművek életének „homlokterébe”. Közben a környezetvédelem – csatornázás és szennyvíztisztítás – igénye egyre inkább előtérbe került. Míg nem 1995. december 7-én, hosszas előkészítő munkát követően az érintett önkormányzatok úgy döntöttek, hogy 1996. január elsejével jogutódlással a Veszprém Megyei Víz- és Csatornamű Vállalatból létrehoznak két gazdasági társaságot. Ennek egyike a BAKONYKARSZT Rt, melynek így e dátum a születésnapja. A megye jelentős területén működő cég legfontosabb feladata ezt követően a szervezet és az eszközpark újjáélesztése volt annak érdekében, hogy valódi szolgáltatóvá váljon.

A korszakok jellemző eseményeit, az ötven év történetét ismertető kötetet csaknem százötven fénykép illusztrálja. Ezek jelentős része archív fotó.

LAKI PÁL

* * *

Dr. Énekes Ambrus: Kézművesipar Veszprém megyében. Céhek és manufaktúrák. Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara. Veszprém, 2010. – 63 p. – Mint az ország más régióiban, Veszprém megyében is új – a helyi kézműves örökség történetével foglalkozó – kiadványt eredményezett az az országos kezdeményezés, amelyhez 2010-ben a Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara is csatlakozott. Az évente más megyében sorra kerülő, a kézművesség múltját, jelenét és jövőjét egyaránt középpontba állító többnapos iparkamarai tanácskozások sorozata, amely a Kézművesség ezer éve a Kárpát-medencében címet viseli, a múlt év májusában érkezett el veszprémi állomásához. Bár a rendezvénysorozat kísérő kiadványaként a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kiadásában és az MTA Történettudományi Intézetének közreműködésével már 2005-ben napvilágot látott az a reprezentatív kötet, amely e Kárpát-medencei kézműves örökséget tárgyalja történeti, illetve szakmánkénti összefüggésekben, a helyi iparkamarák mégis több megyében is szükségesnek találták egy, a helyi hagyományra koncentrálnó kézművesipar-történeti összefoglalás megjelenítését is.

A Veszprém megyei kiadvány szerzője, dr. Énekes Ambrus helytörténet-kutató, az országos célkitűzésekhez igazodva elsősorban összefoglaló, illetve ismeretterjesztő munka elkészítésére vállalkozott. Új történeti, levéltári források feltárására, új eredmények publikálására ezúttal nem volt lehetőség. Az összefoglalás a 20. századi ipartörténeti és helytörténeti kutatásokra támaszkodik, elsősorban az 1960-as évektől számos eredményt hozó céhtörténeti vizsgálatokra. A kiadvány reprezentativitását a szakmai közreműködőként felkért Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság volt hivatott biztosítani, a gazdag képanyag válogatásával és közreadásával. A pápai Eszterházy Károly Kastély- és Tájmuzeum, valamint a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum céhes tárgyait és dokumentumait, továbbá kézműves termékeit ábrázoló képek egy része ismert lehet a téma iránt érdeklődő, múzeumba járó közönség előtt, ám jó néhány felvétel első alkalommal került közlésre.

Amint a kiadvány alcíme – Céhek és manufaktúrák –, illetve a mellékelt bibliográfia jelzi, a kézművesség története ezúttal igencsak behatárolt időkeretben kerül bemutatásra. Mivel Veszprém megyében – a középkori pápai adatokat leszámítva – a céhek működésére vonatkozó ismereteink zömmel a 17–19. századból származnak, így ennek az időszaknak a tárgyalása áll a kötet középpontjában. Ezúttal csupán a Laczkó Dezső Múzeum adat- és fényképtárában őrzött illusztrációk utalnak arra a tényre, hogy az 1872. évi ipartörvény a céheket kizárólag jogi értelemben szüntette meg. A megyénkben is sorra alakuló ipartestületek részben tovább éltették

a céhes élet szimbolikus, közösségerősítő hagyományait és ugyanakkor őrizték az időigényes és színvonalas kézműves mesterség becsületét a Veszprém megyében is erőteljesen tért hódító gyáriparral szemben.

A kiadvány öt tematikus egységre tagolódik. Az első és egyúttal legkevesebb helyi adatot felvonultató részben a céhes élet jellemzőit és tárgyi világát mutatja be a szerző. A második fejezet a térségünkre valamilyen szempontból különösen jellemző mesterségekkel ismerteti meg. E mesterségek képviselői, mint a híres veszprémi csutorások vagy tobakosok természetesen a néprajzi-történeti szakirodalomban is nagyobb hangsúlyt kaptak, mint a helyi jellegzetességeket kevésbé mutató takácsok vagy kovácsok céhei. Ezek a tanulmányok azonban ma már alig hozzáférhetőek, így népszerűsítő formában való összefoglalásuk mindenképpen hasznosan könynyíti meg az érdeklődő közönség tájékozódását. Ugyanezt mondhatjuk el a következő két fejezetről is, amelyek kissé elnagyoltan ugyan, de mégis hasznos áttekintést adnak a megye azon településeiről, amelyek kézműves hagyományaink szempontjából történeti értéket képviselnek, s így korábbi kutatások tárgyát alkották. (Pl. Várpalota – csapók, Szentkirályszabadja – asztalosok, Sümeg – fazekasok stb.). A kiadvány utolsó fejezetét szánta a szerző a 17–19. századi Veszprém megyei manufaktúrák történetének, amely egy-egy korábbi tanulmány kivonatolása nyomán táruul föl az olvasó előtt: a papírmalmok történetét Koncz Pál, az üveghutákét Éri István, a keménycserépgyártását Molnár László alapos levéltári kutatásai alapján ismerhetjük meg.

A Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara jóvoltából napvilágot látott ünnepi kötet kereskedelmi forgalomba nem került, célja elsősorban az iparkamarai tagok megajándékozása, történeti ismereteinek gazdagítása volt. Mégis bátran ajánlható mindenkinek, aki érdeklődik Veszprém és a megye múltjának e szelete, a napjainkban reneszánszát élő kézműves hagyomány történeti és muzeális értékei iránt.

SCHLEICHER VERA

* * *

Jakab Réka: Levéltárismertető. Vezető az állandó kiállításához. (Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 23.) [Veszprém]: VeML, 2011. – 24 p. – A Veszprém Megyei Levéltár új épületében gyakran fogad látogató csoportokat, elsősorban az iskolák részéről érkezik ilyen igény. Egy-egy látogatás alkalmával a levéltárosok igyekeznek átfogó képet nyújtani az intézmény történetéről, tevékenységéről. Így merült fel az igény arra, hogy egy, nyitva tartási időben mindenki által megtekinthető állandó kiállítás készüljön, amely egyben háttere és segítsége az oktatási intézmények szervezett levéltári látogatásainak is. A kiállítás a dr. Körmendy József érseki levéltáros emlékére rendezett felolvasó ülés keretében, folyó év február 25-én nyitotta meg kapuit.

Az ismertetett kiadvány a kiállításához kapcsolódóan jelent meg, de önálló levél-

tárismertetőként is megállja helyét. A dokumentum szerzője, Jakab Réka a levéltári órák módszertanát is alkalmazva, először a Veszprém megyei intézmény történetét tárgyalja, a levéltár életében fontos csomópontokat kiemelve, a mondanivalót azok köré sűrítve.

E szakaszt követi a levéltári munkafolyamatok rövid és közérthető bemutatása, ahol az olvasó megismerkedhet a levéltárosok munkájával a gyűjtőterületi tevékenységtől az iratanyag feldolgozásán, védelmén keresztül az iratok „szolgáltatásáig”, azaz a kutatótermi munkáig. Ezentúl bepillantást nyerhet az olvasó a levéltár tudományos és közművelődési tevékenységébe is.

A kiadvány fő részét az iratanyag ismertetése alkotja. A szerző a bevezetőben röviden tisztázza a levéltári alapfogalmakat, majd ezt követi a fondfőcsoportok informatív bemutatása.

A megyei levéltárak területi illetékessége a mindenkor aktuális megye közigazgatási határaitra terjed ki. Az őrzött iratanyagot korban is elkülönülten rendezik fondokba: az 1950 előtti, és az azt követő időszak szerint.

A megyei levéltárban található 24 fondfőcsoport közül az 1950 előtti korszakból igen gazdag anyaggal a *Magyei törvényhatóság* (IV. fondfőcsoport), és a *Magyei városok, községek* (V. fondfőcsoport) rendelkezik.

A megyei közigazgatás iratai a török hódoltság alatt elpusztultak, ezért csak a 18. század elejétől maradtak fenn viszonylag ép sorozatban. Az iratanyag igen gazdag, sok szempontú kutatást tesz lehetővé. Megtalálhatók benne a vármegyei jegyzőkönyveken, közigazgatási iratokon kívül a nemesi összeírások, végrendeletek, törvényszéki perek, katonaaállítási lajstromok, hogy néhányat említsünk.

Bár nagyon hiányosan, a városok közül Veszprém és Pápa város levéltára maradt az utókorra, amelyeket ma már a megyei levéltár őriz. Szerencsésebb helyzetben Veszprém város volt, ahol a 13. századból is maradt ránk irat, majd a török utáni időktől egészen a II. világháborúig gazdag iratanyag maradt ránk. Pápa város esetében az idők vihara jóval csonkább írott nyomott hagyott: az 1842 előtt három önálló irányítású városrész levéltárából mindössze néhány jegyzőkönyv és pár szál irat maradt meg.

E korszakból említést érdemel még a *Központi Államigazgatás Területi Szervei* (VI.) fondfőcsoport, amely elsősorban pénzügyi, földmérési, erdőfelügyelőségi, közlekedésügyi iratokat rejt. Továbbá a *Jogszolgáltatás Területi Szervei* (VII.) fondfőcsoport, amely a korszakban működött bíróságok, büntetőintézetek és közejegyzők iratait tartalmazza, itt találhatók például az Esterházy család hitbizományi iratai is.

A fent említett fondfőcsoportok folytatásait az 1950 utáni iratok között találjuk, így a vármegyei anyag folytatásaként a *Tanácsok* (XXIII. fondfőcsoport), a *Központi Államigazgatás* (XXIV. fondfőcsoport) és a *Jogszolgáltatás Területi Szervei* (XXV. fondfőcsoport) iratait. A közigazgatási változásokat követve az 1990 utáni időszakra két új fondfőcsoportot hozott létre a levéltár: a *Magyei Önkormányzat* (XXXVI.) és a *Városi és Községi Önkormányzatok* (XXXVII.) iratai számára.

Ugyanígy mindkét korszakban létrehozták az *Intézetek és Intézmények* (VIII. és XXVI.) fondfőcsoportokat, amelyek a tanintézetek, egészségügyi és szociális intéz-

mények iratait tartalmazzák, valamint a modern kori anyagban található a felsőoktatási intézmények megyei levéltárba került iratai, valamint a MÁFKI és a NEVIKI iratai is.

Hasonló elven épülnek fel a *Gazdasági Szervek* (XI. és XXIX.) fondőcsoportok, amelyek bánya és ipari üzemek, uradalmak, kereskedelmi és közlekedési vállalatok gazdasági iratait őrzik.

A megyei levéltárban keresendők a II. világháború előtt működött *Testületek* (IX. fondőcsoport), *Egyesületek* (X. fondőcsoport), valamint a háború után létrejött *Szövetkezetek* (XXX. fondőcsoport) iratai is.

„A megszűnt szerzetesi rendházak, valamint a káptalanok és konventek államosított hiteleshelyi iratait a területileg illetékes állami (később megyei) levéltárak vették át.” Így található a Veszprém Megyei Levéltárban a Veszprémi Káptalan Hiteleshelyi Levéltára, a ciszterci rend zirci, a bencés rend tihanyi és bakonybéli apátságainak iratai, és a ferences rend sümegi, veszprémi, pápai és keszthelyi rendházának irattörédei.(XI, XII. fondőcsoport).

Ugyancsak külön fondőcsoportot alkotnak a *Családok* (XIII.), köztük az Erdődy, Zichy, Esterházy és a Pejacsevich-Mikó család megyei birtokaira vonatkozó iratai, valamint köz- és kisnemesi családok (pl. Ányos, Véghely, Tumler, Mórocza stb.) és az iparos családok (legjelentősebb a pápai Kluge képfestő család) iratanyaga. Külön fondőcsoportba soroltattak a jórészt 19–20. század folyamán élt közéleti, értelmiségi és iparos *Személyek* irathagyatékai (XIV. fondőcsoport).

Gyűjtemények fondőcsoportba (XV.) kerültek a Mohács előtti oklevelek, a térképek, a tervrajzok, a fényképek, a mikrofilmek, a kéziratos dolgozatok stb. fondjai.

A levéltár őrzi továbbá az *MSZMP-Archívumot* (XXXV. fondőcsoport), valamint az állami anyakönyvek másodpéldányait 1895-1980 közötti időszakból, és a választások jegyzőkönyveit 1989-től kezdődően (XXXIII. fondőcsoport).

A szép kiállítású kiadvány szövegét fotókból összeállított montázsok kísérik tematikájukban kapcsolódva az egyes szövegoldalak tartalmához. A képeket a kiállítás anyagából válogatták, jegyzékük a füzet végén olvasható.

A kiadványt a levéltár iránt érdeklődők, vagy bármely kutatási témával az intézményt felkeresők számára ajánljuk, mint jól áttekinthető, hasznos útmutatót.

PÁKOZDI ÉVA SZILVIA

* * *

Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium Értesítő a 2009/2010. tanévről – Veszprém: Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium, 2010. – 164 p. – A több mint egy évszázadra visszatekintő iskola ezúttal a 18. értesítőjét jelentette meg. Tradicionálisan, mint megjelenése óta szinte mindegyik értesítő esetében, most is az iskola névadójához kötődő anyaggal indul a kiadvány. Ezúttal egy Táncsics portré, a közismert Barabás litográfia szerepel a

nyitó oldalon. A veszprémi iskolai értesítők esetében egyedülálló ez a rokonszenves következetesség, amivel a névadóról minden elmondhatót-közzétehető az olvasó elé tárnak.

A folytonosan változó oktatási rendszerben is helytálló Tánicsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium igazgatói beszámolójából átfogó képet kapunk arról, mennyire sokrétű az a feladatsomag, amellyel meg kell birkóznia, hogy az ismét átdolgozott Pedagógiai Program szerint munkálkodva megfeleljenek az előrehozott szakképzés, az új szakmai érettségi követelményeinek. Mindezeket olyan környezetben kell eredményesen végezni, amikor az országos gazdasági helyzettel korrelációban maximális takarékoságot kíván a szűkre szabott költségvetés, ugyanakkor az aprózódó szakképzésbe egyre kevesebb szakmát tanulni akaró fiatal lép be. Évekre visszamenően összehasonlítható adatsorokat kapunk az iskolai költségvetés számairól, a személyi feltételeken belül a pedagógus ellátottságról, a tanév során megvalósult fejlesztésekről.

A diákokra vonatkozó adatoknál kiemelten szerepel szociális helyzetük feltárása és az az ifjúságvédelmi tevékenység, amelyre különösen a sajátos nevelést igénylő tanulók esetében szükség van ahhoz, hogy a nevelő-oktató munka eredményes lehessen. A tantárgyakra, tanulócsoportokra lebontott év végi tanulmányi eredményeknél érdekes, vagy inkább sajnálatos változásra hívja fel a figyelmet Körmendi István igazgató. A tantárgyankénti bukásokat már nem a matematika, hanem a szakmai ismeret vezeti.

Külön összesítve adják meg az érettségi és a szakmai vizsgák eredményeit, de követik szakközépiskolát végzett diákjaik további életpálya kezdetét is, amiből megállapítható, hogy nagyjából egyharmaduk helyezkedik el rögtön a munkaerőpiacon, másik harmad a felsőoktatásban tanul tovább, míg a harmadik harmada a végzős diákoknak további szakképzésben illetve technikusképzésben vesz részt.

Az előző tanévek értesítőihez hasonlóan a 2009/2010-es értesítő is kiemelten foglalkozik az iskolai kollégium munkájával.

A tanulmányi és sportverseny eredményeknél bemutatják négy kiváló diákjukat: Rinkó Ivettet, Tarjáni Adrienn, Hudi Ákost és Horváth Marcellt, akikre elért eredményeik alapján jogosan büszke az alma mater.

Az iskolai értesítők elengedhetetlen része a tanév eseményeinek rögzítése. Ebben az esetben inkább mozaikos képet kapunk a tanév történéseiről, – a tanévnyitótól a szalagavatón, a diáknapiokon keresztül egészen a tanév végéig, – semmint egy részletes kronológiát.

Az iskolai kiadvány mintegy harmadát foglalják el az iskola nevelő-oktató tevékenységének minőségére is utaló tanári szakmai dolgozatok. A Trianoni békediktátum örvidéki magyarság életére gyakorolt hatásának következményeit vizsgálja terjedelmes tanulmányában Eveli Péter történelemtanár, jelentős bibliográfiai apparátus felhasználásával alátámasztva mondanivalóját. Kőszegi Lajos a műemlékvédelem alapjairól értekezik 2010 őszén a Porta Speciosa kiadásában Veszprémben megjelent 175 oldalas könyve alapján. Az értesítő tartalmazza Szabó Péter magyar-tör-

ténelem szakos tanár Az Ómagyar Mária-siralom elemzése című sok szempontú, részletes vizsgálatának második részét. A dolgozat első része az elmúlt tanévi értesítőben olvasható.

A Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium 2009/2010. tanévi értesítője, mint az utóbbi években mindig, most is közli az iskolával kapcsolatos sajtó szerzői névmutatóval kiegészített bibliográfiáját.

Az alma mater szokásosan nemcsak a jelennel, a jövővel törődik, de megemlékezik régi munkatársairól is, amikor rendre közli aranydiplomás tanárai névsorát rövid biográfiájukkal együtt. Ebben az értesítőben Dongó Elemér, Kőkuti József, Szabó Károly, Szabó Károlyné, Szabó Sándorné Mucsi Veronika és Veress D. Csabáné Csonka Katalin szerepelnek.

Kitűnő reklámfogást alkalmaz a szerkesztő, – gondolva a minden esztendőben esedékes és egyre nehezebb beiskolázásra – amikor az évente ismétlődő tanműhelyi beszámolót ezúttal az egyes műhelycsoportokra jellemző színes fényképekkel „dúsította”.

A kiadvány a vezetői-dolgozói névsorral, valamint a Táncsics iskola 37! osztályának fényképével és a tanulók névsoraival fejeződik be.

Kolozs Barnabásné szerkesztő ezúttal is jól szerkesztett, szép küllemű értesítőt állított össze a Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium a 2009/2010. tanévéről a fotókat prezentáló kollégák és a számítógépes munkákat végző Horváth Tamásné segítségével, a veszprémi Prospektus nyomda mintaszerű kivitelezésében.

CSISZÁR MIKLÓS

